

नवतत्त्व प्रकरण.

गाथा मूल सळंग श्री लाइन पैका टाइपथी,
गाथानना वूटा शब्दोना अर्थ, गाथा मूल
शब्दार्थ जेगो तथा विस्तारार्थ तथा
नवतत्त्वना वूटा बोल.

जैन धर्मना तत्त्वतुं ज्ञान थयाने वाळ जीवोने
अति उप्योगी होवाथी
छपावी प्रसिद्ध करनार
श्री. आद्य जैन धर्म प्रवर्तक सज्जा,
पांजरापोळ.

अमदावाद

“ निर्मळ ” प्रिन्टिंग प्रेसमां
लल्लुभाई ईश्वरदास त्रिवेदीए छाप्युं.

संवत् १९६२.

सन् १९०६.

किम्मत आठ आना.

अथ श्रीनवतत्त्वप्रकरणप्रारंभः
 जीवाऽजीवा पुष्पं,
 पावाऽसव संवरो य निज्जरणा ॥
 बंधो मुक्तो य तहा,
 नव तत्ता हुंति नायद्वा ॥ १ ॥
 चतुदस चतुदस बाया,
 लीसा बासीय हुंति बायाला ॥
 सत्तावनं बारस,
 चतु नव ज्ञेया कमेणेशिं ॥ २ ॥
 एगविह डुविह तिविहा,
 चतुर्विहा पंच त्रिविहा जीवा ॥

चेयण तस इयरेहिं,
 वेय गर्ई करण काएहिं ॥ ३ ॥
 एगिंदिय सुहुमियरा,
 सन्नियर पाणिंदियायस बि ति चनु
 अपजत्ता पजत्ता,
 कमेण चनुदस जियठाणा ॥ ४ ॥
 नाणं च दंसणं चेव,
 चरित्तं च तवो तहा ॥
 वीरियं उवउगो य,
 एयं जीवस्स लखकणं ॥ ५ ॥
 आहार सरीरइंदिय,
 पज्जत्ती आण पाण चास मणे ॥

चनु पंच पंच.ठप्पिय,
 इग विगला सन्नि सन्नीणं ॥ ६ ॥
 पण्णिदिय त्तिवल्लू सा,
 साकु दस पाण चनु ठ सग अठा॥
 इग दु ति चनुरिंदीणं,
 असन्नि सन्नीण नव दस य ॥ ७ ॥
 ॥ इति जीवतत्त्वम् ॥
 धम्मा ऽधम्मा ऽगासा,
 तिय तिय ज्ञेया तहेव अद्वा य ॥
 खंधा देस पएसा,
 परमाणु अजीव चनुदसहा ॥ ८ ॥
 धम्मा ऽधम्मा पुग्गल,

नह कालो पंच हुंति अज्जीवा ॥
 चलणसहावो धम्मो,
 थिरसंठाणो अहम्मो य ॥ ए ॥
 अवगाहो आगासं,
 पुग्गल जीवाण पुग्गला चउहा ॥
 खंधा देस पएसा,
 परमाणू चेव नायव्वा ॥ १० ॥
 सहंधयार उज्जोय,
 पच्चा गाया तवेहि आ ॥
 वण्ण गंध रसा फासा,
 पुग्गलाणं तु लक्खणं ॥ ११ ॥
 एगाकोडि सतसठि,

लरका सत्तहुत्तरी सहस्सा य ॥
 दोयसया सोलहिया,
 आवलिया इग मुहुत्तम्मि ॥ १२ ॥
 समयावली मुहुत्तं,
 दीहा परका य मास वरिसा य ॥
 ज्ञणिज पलिआ सागर,
 नुस्सप्पिणी सप्पिणी कालो १३
 परिणामि जीव मुत्तं,
 सपएसा एग खित्त किरिआय ॥
 निच्चं कारण कत्ता,
 सब्बगय मियर अप्पवेसे ॥ १४ ॥
 ॥ इत्यजीवतत्त्वम् ॥

सा नच्चगोय मणु डुग,
 सुर डुग पंचिंदिजाइ पणदेहा ॥
 आइ ति तणू णु वंगा,
 आइम संघयण संगणा ॥ १५ ॥
 वणचनका गुरु लहु,
 परधा कुसास आय बुज्जोयं ॥
 सुन्नखगइ निमिण तस दस,
 सुर नर तिरियान तिठयरं ॥ १६ ॥
 तस बायर पज्जत्तं,
 पत्तेयथिरं सुन्नं च सुन्नगं च ॥
 सुस्सर आइज्ज जसं,
 तसाइ दसगं इमं होइ ॥ १७ ॥

॥ इति पुण्यतत्त्वम् ॥
 नाणंतराय दसगं,
 नववीये नीय साय मिष्ठत्तं ॥
 थावर दस नरयतिगं,
 कसाय पणवीसतिरियडुगं ॥ १७ ॥
 इग वि ति चन जाईज,
 कुखगइ नवघाय हुंति पावस्स ॥
 अपसन्नं वण चक्र,
 अपढम संघयण संगण ॥ १८ ॥
 थावर सुद्धम अपज्जं,
 साहारणमथिरमसुन्नडुन्नगाणि
 दुस्सर णाइज्ज जसं,

आवरदसगं विवज्जहं ॥ २० ॥

॥ इति पापतत्त्वम् ॥

इंदिअ कसाय अब्वय,
जोगा पंच चउ पंच तिन्नि कमा ॥

किरिआउ पणवीसं,
इमान ताउ अणुक्कमसो ॥ २१ ॥

काइय अहिंगरणीआ,
पाउसिआ पारितावणी किरिया ॥

पाणाइवायारंजिअ,
परिग्गहिया मायवत्तीअ ॥ २२ ॥

मिहा दंसण वत्ती,
अपच्चखाणाय दिठि पुठिअ ॥

पाहुंच्चिअ सामंतो,
 वणीअ नेसन्ति साहणी ॥ ५३ ॥
 आणवणि विआरणिआ,
 अणजोगाअणवकंखपच्चइआ
 अन्नापजग समुदा,
 एपिज्झदोसेरिआवहिआ ॥ ५४ ॥
 ॥ इत्याश्रवतत्त्वम् ॥
 समिइ गुत्ति परीसह,
 जइधम्मो ज्ञावणा चरित्ताणि ॥
 पण ति डुवीस दस बार,
 स पंचच्चेएहिं सगवन्ना ॥ ५५ ॥
 इरिया ज्ञासे सणा दाणे,

उच्चारै समिई सुअ ॥

मणगुत्ति वयगुत्ति,

कायगुत्ति तहेव य ॥ १६ ॥

खुहा पिवासा सी उण्हं,

दंसा चेला रइ बिउ ॥

चरिआ निसिहिया सिजा,

अकोस वह जायणा ॥ १७ ॥

अलाज रोग तण फासा,

मल सक्कार परीसहा ॥

पन्नाअन्नाण सम्मत्तं,

इअ बावीस परीसहा ॥ १८ ॥

खंती महव अजाव,

मुत्ती तव संजमे अ बोधवे ॥
 सच्चं सोअं आकिं,
 चणं च वंनं च जइधम्मो ॥ २९ ॥
 पढम मणिच्च मसरणं,
 संसारो एगया य अन्नत्तं ॥
 असुइत्तं आसव सं,
 वरो अतह निज्जरा नवमी ॥ ३० ॥
 लोगसहावो बोही,
 दुद्धहा धम्मस्स साहगा अरिहा ॥
 एआउ जावणाउ,
 जावे अंबा पयत्तेणं ॥ ३१ ॥
 सामाइ अठ पढमं,

पएसो दलसंचल ॥ ३७ ॥
 परु पडिहार सि मज्ज,
 हमचित्तकुलाल जंडगारीणं ॥
 जह ए एसिन्नावा,
 कम्माणविज्जाणतहन्नावा । ३८ ।
 इह नाण दंसणावर,
 ए वेय मोहाजु नाम गोत्राणि ॥
 विग्घं च पण नव डु अ,
 ठवीस चनुतिसय डु पणविहं ३ ए
 नाणे य दंसणावरणे,
 वेअणि ए चेव अंतराएअ, ॥
 तीसं कोमाकोडी,

अयराणं ठिईय नुक्कोसा ॥ ४० ॥

सत्तरि कोमाकोडी,

मोहणिए वीस नाम गोएसु ॥

तित्तीसं अयराइं,

आजठिइ वंध नुक्कोसा ॥ ४१ ॥

बारस मुहुत्त जहना,

वेयणिए अठ नाम गोएसु ॥

सेसाणंतमुहुत्तं,

एयं वंध ठिई माणं ॥ ४२ ॥

॥ इति वंधतत्त्वं ॥

संतप्रय परूवणया,

दंभमपाणं च खित्तफुसणाय ॥

कालो अ अंतरं जाग,
 जावेअप्पा बहु चेव ॥ ४३ ॥
 संतं सुद्ध पयत्ता,
 विज्जंतं खकुसुमं व न असंतं ॥
 मुखत्ति पयं तस्सज,
 परूवणा मग्गणाईहिं ॥ ४४ ॥
 गइ इंदीए काये,
 जोए वेए कसाय नाणे य ॥
 संजम दंसण लेसा,
 ज्ञव सम्मे सन्नि आहारे ॥ ४५ ॥
 नरगइ पणिंदि तसज्जव,
 सन्नि अहरकाय खइअ सम्मत्ते ॥

मुखोणाहार केवल,
 दंसण नाणे न सेसेसु ॥ ४६ ॥
 दवपमाणे सिद्धा,
 णं जीव दवाणि हुंति णंताणि ॥
 लोगस्स असंखिजे,
 ज्ञागे इक्को य सब्बे वि ॥ ४७ ॥
 फुसणा अहिआ कालो,
 इगसिद्ध पमुच्चं साइउणंतो ॥
 पम्बिवाया ज्ञावाउ,
 सिद्धाणं अंतरं नत्थि ॥ ४८ ॥
 सब्ब ज्ञियाण मणंते,
 ज्ञागे तेतेसिं दंसणं नाणं ॥

खइए ज्ञावे परिणा,
 मि एअ पुण होइ जीवत्तं ॥४९॥
 थोवा नपुंस सिद्धा,
 थी नर सिद्धा कमेण संखगुणा ॥
 इअ मुख तत्तमेअं,
 नव तत्ता लेसउ ज्ञणिआ ॥५०॥
 जीवाइ नव पयहे,
 जो जाणइ तस्स होइ सम्मत्तं ॥
 ज्ञावेण सहहंतो,
 अयाणमाणेवि सम्मत्तं ॥ ५१ ॥
 सवाइ जिणेसर ज्ञा,
 सिआइ वयणाइ नन्नहा हुंति ॥

इअं बुद्धी जस्स मणे,
 सम्मत्तं निच्चलं तस्स ॥ ५२ ॥
 अंतो मुहुत्त मित्तं,
 पि फासिअं हुज्ज जेहिं सम्मत्तं ॥
 तेसिं अवड्डुपुग्गल,
 परिअट्ठो चेव संसारो ॥ ५३ ॥
 उस्सप्पिणी अणंता,
 पुग्गल परिअट्ठउ मुणेअव्वो ॥
 तेणंताती अद्दा,
 अणागयद्दा अणंतगुणा ॥ ५४ ॥
 जिण अजिण तिठ्ठ तिठ्ठा,
 गिंहि अन्नसलिंगथी नरनपुंसा ॥

पत्तेअ सयंबुद्धा,
 बुद्धबोहि कणिक्काय ॥ ५५ ॥
 जिणसिद्धा अरिहंता,
 अजिण सिद्धा य पुंडरिया पमुहा
 गणहारि तिष्ठसिद्धा,
 अतिष्ठसिद्धा य मरुदेवी ॥ ५६ ॥
 गिहिलिङ्ग सिद्ध ज्ञरहो,
 वलकंठचीरीय अन्न लिङ्गम्मि ॥
 साहू सलिङ्ग सिद्धां,
 श्री सिद्धा चंदणा पमुहा ॥ ५७ ॥
 पुं सिद्धा गोयमाई,
 गांगेयांई नपुंसयां सिद्धा ॥

पत्तेय सयंबुद्धा,
 ज्ञाण्या करकंदु कविलाई॥५७॥
 तह बुद्धबोहिगुरुबो,
 हिया इग समय एग सिद्धा य ॥
 इग समएवि अणेगा,
 सिद्धा ते एगसिद्धाय ॥ ५८ ॥
 जइआइ होइ पुढा,
 जिणाण मग्गंमि उत्तरं तइया ॥
 इक्कस निग्गोयंस्स,
 अणंत ज्ञागो य सिद्धिगज॥६०॥
 इति. मोक्षतत्त्वं ॥
 इति श्री नवतत्त्वं समाप्तं ॥

॥ अथ नवतत्त्व प्रकरणं ॥

गाथा १ लीना वृत्ता शब्दना अर्थ.

जीवा=जीवतत्त्व.
अजीवा=अजीवतत्त्व,
पुण्यं=पुण्यतत्त्व.
पाव=पापतत्त्व.
आश्रव=आश्रवतत्त्व.
संवरो=संवरोत्तर.
निजरणा=निजरातत्त्व.

बंधो=बंधतत्त्व.
मुखो=मोक्षतत्त्व.
तद्वा=तेमज.
नवतत्त्वा=नवतत्त्वो.
हुंति=छे.
नायव्या=जाणवा योग्य.

जीवाऽजीवा पुसं, पावाऽसव संवरोय निजर-
णा ॥ बंधो मुखोय तद्वा, नवतत्त्वा हुंति ना-
यव्या ॥ १ ॥

शब्दार्थः—जीव, अजीव, पुण्य, पाप, आश्रव. संवर अने नि-
जरा वृत्ति बंध तेमज मोक्ष ए नवतत्त्वो जाणवायोग्य छे. ॥

विस्तारार्थः—व्यवहारनये करी जे शुभाशुभ कर्मो नो

(१)

कर्त्ता, हर्त्ता तथा ज्ञोक्ता ठे, अने निश्चय नये करी
 ज्ञान, दर्शन, तथा चारित्ररूप निज गुणोनोज कर्त्ता
 तथा ज्ञोक्ता ठे अथवा दुःख सुख ज्ञानोपयोग लक्ष
 एवंच चेतना सहित होय, तथा प्राण धारण करे,
 तेने प्रथम (जीवा) जीवतत्व कहिये; तेथी विपरीत
 जे चेतना रहित जन्म स्वप्नाववालो होय तेने बीजुं
 (अजीवा) अजीवतत्व कहिये, जेणे करी शुद्ध
 कर्मोंना पुद्गलोंनो संचय अवार्थी सुख उत्पन्न थाय
 ठे तेने त्रीजुं (पुणं) पुण्यतत्व कहिये, तेथी विप
 रीत जेणे करी अशुद्ध कर्मोंना पुद्गलोंनो संचय
 अवार्थी दुःख उत्पन्न थाय ठे, तेने चोथुं (पावा)
 पापतत्व कहिये; जेणे करी नवां कर्म बंधाय तेने
 (आसव) आश्रवतत्व कहिये; जेथी आचतां कर्म
 रोकय तेने पांचमुं (संवरो) संवरतत्व कहिये; जेथी
 देश थकी कर्मोंना क्षय थाय ठे तेने (निष्कारणा)
 निर्कारा तत्व कहिये; नवां कर्मोंनी साथे जुंनं कर्मोंनुं
 मली जवुं तेने (बंधो) बंधतत्व कहिये; अने जे आत्म
 प्रदेश थकी सर्वथा कर्मोंनो क्षय थवो तेने (मुक्तो)

મોક્ષતત્વ કહિયે; જેમ એ નવતત્વ સિદ્ધાંતોને વિષે
 કહેલાં છે (તહા) તેમજ સમક્ષિત દૃષ્ટિ જીવોને આ
 (નવતત્ત્વા) નવતત્વો (નાયઘા) જાણવા યોગ્ય
 (હુંતિ) છે. આ નવતત્ત્વોમાં જીવ અને અજીવ એ
 બે તત્ત્વ માત્ર જાણવા યોગ્ય છે; પુણ્ય, સંવર, નિર્જ્ઞા
 ન અને મોક્ષ એ ચાર તત્ત્વ ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે;
 અને પાપ, આશ્રવ ને બંધ એ ત્રણ તત્ત્વ તો માત્ર સ
 વધ્યા સર્વને ત્યાગ કરવા યોગ્યજ છે. ॥ ૧ ॥

માત્રાં ૧ જીનાં છૂટા શબ્દના અર્થ.

ચતુદસ=ચૌદ.

વાયાલીસા=વૈંતાલીશ.

વામી=વ્યાપ્તી.

વાયાલા=વૈંતાલીશ.

મત્તાવન્ન=સત્તાવન.

વારસ=વાર.

ચત્ત=ચાર.

નવ=નવ.

કમેણેસિં=અનુક્રમે કરી.

ખેઆ=ખેદો.

હુંતિ=ધાય છે.

ચતુદસ ત્રતુદસ વાયા, લીસા વાસીંઅ હુંતિ
 વાયાલા ॥ સત્તાવન્ન વારસ, ચત્ત નવ જેઆ
 કમેણેસિં ॥ ૨ ॥

શબ્દાથે:-પહેલા તત્ત્વના ચૌદ, બીજાના ચૌદ, ત્રીજાના ચૌદ-લીશ, ચોથાના વ્યાસી, અને પાંચમાના ચૌદલીશ, છઠ્ઠાના સત્તાવન, સાતમાના વાર, આઠમાના ચાર અને નવમાના નવ. એવા અનુક્રમે કરીને ભેદો થાય છે. ॥ ૨ ॥

વિસ્તારાર્થ:-પ્રથમ જીવતત્ત્વના (ચતુર્દશ) ચૌદ, બીજા અજીવ તત્ત્વના (ચતુર્દશ) ચૌદ, ત્રીજા પુણ્યતત્ત્વના (વાયાલીસ) ચૌદલીશ, ચોથા પાપતત્ત્વના (વાસી) વ્યાસી, પાંચમા આશ્રવતત્ત્વના (વાયાલા) ચૌદલીશ, ષઠા સંવરતત્ત્વના (સત્તાવન) સત્તાવન. સાતમા નિર્જરા તત્ત્વના (વારસ) વાર, આઠમા બંધતત્ત્વના (ચતુર્) ચાર, અને નવમા મોક્ષતત્ત્વના (નવ) નવ એવી રીતે નવેના (કમેણેસિં) અનુક્રમે કરી (જ્ઞેયા) જ્ઞેદ (હુંતિ) થાય છે. આ પ્રમાણે સર્વ મલી નવતત્ત્વના જ્ઞેદની સંખ્યા વર્ણને ઊત્તેર થાય છે. તેનુંમાં અઠ્યાસી જ્ઞેદ અરૂપી છે અને એકસો અઠ્યાસી જ્ઞેદ રૂપી છે. ॥ ૨ ॥

आ नव तत्त्वोना ज्ञेदनो कोठो.

अंक. नाम.	रूपिज्ञेद.	अरूपिज्ञेद.	हेय ज्ञेयादि:
१ जीव.	१४	०	ज्ञेय.
२ अजीव.	४	१०	ज्ञेय.
३ पुण्य.	४२	०	उपादेय.
४ पाप.	८२	०	हेय.
५ आश्रव.	४२	०	हेय.
६ संवर.	०	५७	उपादेय.
७ निर्जरा.	०	१२	उपादेय.
८ बंध.	४	०	हेय.
९ मोक्ष.	०	९	उपादेय.

गाथा ३ जीना वूटा शब्दना अर्थ.

एगविह=एक विध.
 दुविह=द्विविध.
 त्रिविह=त्रिविध.
 चउविह=चतुर्विध.
 पंच=पंच (विध).
 छविह=षड्विध.
 जीवा=जीवतत्त्व.

चेयण=चेतना.
 तस=तस.
 डयरोहि=इतर (स्यावर).
 वेय=वेद.
 गइ=गति.
 करण=इंद्रियो.
 कार्हि=काये करीने.

એગવિહ ડુવિહ તિવિહા, ચત્તવિહા પંચ ઠવિ-
હા જીવા ॥ ચેયણ તસ ઇયરેહિં, વેય ગઈ ક-
રણ કાણહિં ॥ ૩ ॥

શબ્દાર્થ:-ચેતના ત્રસ અને સ્થાવર એ બેશોએ કરીને; વલી ઘ્રણ
વેદ, ચાર ગતિ, પાંચ ઇન્દ્રિય અને છ કાયે કરીને જીવો એક
પ્રકારના, બે પ્રકારના, ત્રણ પ્રકારના, ચાર પ્રકારના, પાંચ
પ્રકારના અને છ પ્રકારના જાણવા ॥ ૩ ॥

વિસ્તારાર્થ:- (એગવિહ) એકવિધ, (ડુવિહ) દ્વિવિધ,
(તિવિહા) ત્રિવિધ, (ચત્તવિહા) ચતુર્વિધ, (પંચ)
પંચવિધ, (ઠવિહા) પમ્વિધ એટલે ઠ પ્રકારનું
(જીવા) જીવતત્ત્વ છે. સર્વ જીવને શ્રુતજ્ઞાનનો
અનંતમો જ્ઞાગ ગુધામો રહેવાથી તેનું (ચેયણ)
ચેતના લક્ષણવાન છે માટે એકવિધ જાણવું. (તસ)
ત્રસ એટલે જેનામાં હાલવા ચાલવાની શક્તિ છે.
અને (ઇયરેહિં) ઇતર એટલે (સ્થાવર) એટલે જે
સ્થિરતાવાન હોય તે. એમ સર્વ જીવ દ્વિવિધ જા
ણવા. (વેય) વેદ ત્રણ છે. સ્ત્રિવેદ, પુરુષવેદ અને
નંપુંસકવેદ એમ સર્વ જીવ ત્રિવિધ જાણવા. (ગઈ)

ગતિ ચાર છે. દેવગતિ, મનુષ્યગતિ, તિર્યંચગતિ અને નરકગતિ એમ સર્વ જીવ ચતુર્વિધ જાણવા. (કરણ) હંડિયો પાંચ છે. એકેંદ્રિ, વેદંદ્રિ, તેદંદ્રિ, ચતુરિંદ્રિ અને પંચિંદ્રિ એમ સર્વ જીવ પંચવિધ જાણવા. અને (કાણ્દિ) કાય ૪ છે—પૃથ્વીકાય, અપ્કાય, તેજકાય, વાત્તકાય વનસ્પતિકાય અને ત્રસકાય એમ સર્વ જીવ પદ્ધતિ જાણવા ॥ ૩ ॥

ગાથા ૪ થીના ટૂટા શબ્દના અર્થ.

પાંચિંદ્રિય=પંચેંદ્રિ.

સુદુમ=મૂક્ષમ.

હયરા=હતર (પાદર)

સન્નિ=મંદિ.

હયર=હતર (અમંદિ).

પાંચિંદ્રિયા=પંચિંદ્રિય.

મ=સહિત, સાથે.

વિ=વેદંદ્રિ.

તિ=તેદંદ્રિ.

ચતુ=ચતુરિંદ્રિ.

અપજત્તા=અપર્વાણા.

પજ્જત્તા=પર્યાણા.

કમેણ=અનુક્રમે.

ચતુદસ=ચૌદ.

જિયઠાણા=જીવિનાં સ્યાનક.

પાંચિંદ્રિય. સુદુમિયરા, સન્નિયર પાંચિંદ્રિયાય
સ વિ તિ ચતુ ॥ અપજત્તા પજ્જત્તા, કમેણ
ચતુદસ જિયઠાણા ॥ ૪ ॥

શબ્દાર્થ:-સૂક્ષ્મ અને વાદર એવા એકોદ્રિય. વાદર વેદંદ્રિય, તેદં-
દ્રિય અને ચર્ચારંદ્રિય, સંજ્ઞી અને અસંજ્ઞી પાંચેદ્રિય એ સાત ભેદ
પર્યાપ્તા અને અપર્યાપ્તા. જેથી અનુક્રમે જીવના ચૌદ ભેદ હોય.

વિસ્તારાર્થ:- (એગિંદ્રિય) એકેન્દ્રિના (સુદુમ) સુદુમ
અને (ઇયરા) ઇતર એટલે વાદર એવા બે જોદ છે.
તેમાં સુદુમ એટલે જે ચૌદ રાજલોકમાં વ્યાપી
રહ્યા છે, પર્વત પ્રમુખને જોદીને જાય આવે કોઈ
વસ્તુથી ઘેદાય જોદાય નહિ, અગ્નિ જેને વાળી શકે
નહિ, ચર્મદટ્ટિએ દેશાય નહિ, મનુષ્યાદિક કોઈ
પ્રાણીના ઉપયોગમાં આવે નહિ એવા અદૃશ્ય અને
નિરતિશયી સૂદુમ નામ કર્મોદયવંતને સૂદુમ કહે
છે. અને વાદર એટલે જ નિયતસ્થાન વર્તી છે, પરંતુ
કોઈ વસ્તુને જોદી શકે નહિ, પણ જેનો જોદ તથા
ઘેદ વીજી વસ્તુથી થઈ શકે, જેને અગ્નિ વાળી
શકે, ચર્મદટ્ટિનો વિષય થઈ શકે, જે મનુષ્યાદિક
સર્વ પ્રાણીના ઉપયોગમાં આવી શકે એવા દૃશ્ય
અને સાતિશયી વાદર નામ કર્મોદયવંતને વાદર
કહે છે. અને (પાંચિંદ્રિયા) પાંચેન્દ્રિના (સત્ત્રિ)

સંજ્ઞી એટલે મન સંજ્ઞા સહિત અને વીજા (દ્વયર) ઇતર એટલે અસંજ્ઞી એટલે મન સંજ્ઞા રહિત એવા બે જોદ છે. (સ) તેની સાથે (વિ) બે ઇન્દ્રિય (તિ) તે ઇન્દ્રિય (ચત્ર) ચતુર્રિન્દ્રિય એ દરેકનો અલગેકો જોદ મેલવતાં સાત જોદ થાય. અને તેમને (પજત્તા) પર્યાપ્તા અને (અપજત્તા) અપર્યાપ્તા ગણતાં (કમેણ) અનુક્રમે કરી (જીયઢાણા) જીવનાં સ્થાનક (ચત્રદસ) ચૌદ થાય. વલી વીજા મત પ્રમાણે જીવના વત્રીશ જોદ પણ થાય છે-તે આ નીચેની ગાથા ઉપરથી સમજી લેવા.

પણ થાવર સુહુમિયરા, પરિતવણ સન્નિ અ-
સન્નિ વિગલતિગં ॥ ઇય સોલસ પજ્જત્તા અ-
પજત્તા જીવ વત્તીસં ॥ ૧ ॥

અર્થ:-પાંચ સૂક્ષ્મ સ્થાવર, પાંચ વાદર સ્થાવર, પ્રત્યેક વનસ્પતિકાય, સંજ્ઞી પંચિન્દ્રિ, અસંજ્ઞી પંચિન્દ્રિ અને વિકલત્રિક એ સોલ જોદને પર્યાપ્તા અને અપર્યાપ્તા ગણતાં જીવના વત્રીશ જોદ થાય. ॥ ૧ ॥

ગાથા ૧ મીના ઘૂટા શબ્દોના અર્થ.

નાણં=જ્ઞાન.

દંસણં=દર્શન.

ચેવ=નિશ્ચે.

ચરિત્તં=ચારિત્ર.

તવો=તપ.

તહા=તેમજ.

વીરિયં=વિર્ય.

ઝવઝગો=ઉપયોગ.

એઅં=એ આ.

જીવસ્સ=જીવનું.

લક્ષણં=લક્ષણ.

નાણં ચ દસણં ચેવ, ચરિત્તં ચ તવો તહા ॥ વી
રિયં ઝવઝગોય, એઅં જીવસ્સ લક્ષણં ॥ ૫ ॥

શબ્દાર્થ:-જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, અને તપ તેમજ વીર્ય અને ઉપયોગ
એ પ્રકારે જીવનું લક્ષણ છે. ॥ ૫ ॥

વિસ્તારાર્થ:- (નાણં) જ્ઞાન પાંચ પ્રકારે છે. મતિ,
શ્રુત, અવધિ, મન:પર્યવ અને કેવલ એ પાંચ જ્ઞાન
સમકીર્તવંતને કહ્યાં છે. અને મતિ અજ્ઞાન, શ્રુત
અજ્ઞાન તથા વિજ્ઞાનજ્ઞાન એ ત્રણ અજ્ઞાન મિથ્યા
ત્વીને કહ્યાં છે. એ વેળ મઠીને આઠની સંખ્યા
થાય છે, તેમાંનું ગમે તે એક અથવા અધીક જ્ઞાન
જેમાં હોય; (ચ) વલી (દંસણં) દર્શન તે ચાર
પ્રકારે છે. ચક્ષુ, અચક્ષુ, અવધિ અને કેવલ એ ચાર
પ્રકારના દર્શનમાંનું ગમે તે એક અથવા અધિક

जेमां होय, (चेव) निश्चे (चरित्तं) चारित्र ते
 सात प्रकारे ठे. सामायिक, वेदोपस्थापनीय, परि
 हार विशुद्धि, सूक्ष्मसंपराय, यथाख्यात, देशविर
 त्ति तथा अविरति ए सात प्रकारना चारित्रमांनु
 गमे ते एक अथवा वधारे चारित्र जेमां होय, तथा
 (तवो) तप वे प्रकारे ठे—एक इयथी ते अणश
 णादि अने बीजुं इच्छानिरोधरूप ज्ञावथी एमांनु
 एक अथवा अधिक तप जेमां होय (तद्वा) तेम
 ज (वोरियं) करण तथा लब्धिरूप अथवा बल
 पराक्रमरूप ए वे प्रकारना वीर्यमांनुं गमे ते एक
 अथवा वधारे जेमां होय तथा (नवश्रोगो) उप
 योग वार प्रकारे ठे—पांच ज्ञान, त्रण अज्ञान तथा
 चार दर्शन, ए वार प्रकारना साकार तथा निरा
 काररूप उपयोगमांनो गमे ते एक अथवा वधारे
 उपयोग जेमां होय तेने संसारी अथवा सिद्ध जीव
 कहिये. आ गुण जीव विना बीजा कोइमां होय
 नहि. (एअं) ए प्रकारे (जीअस्त) जीवुं
 (लस्कणं) लक्षण जाणवुं.

વિશેષ તેને (આહાર) આહાર પર્યાપ્તી કહે છે. પઠી તે રસરુપ પરિણામને રસ, રુધિર, માંસ, મેદ, અસ્ત્રિ, મજ્જા તથા વીર્ય એ સાત ધાતુપણે પરિણામાવીને શરીર વાંધવાની જે શક્તિ વિશેષ તેને (સરીર) શરીર પર્યાપ્તી કહે છે. પઠી તે સાત ધાતુપણે પરિણમાવ્યો જે રસ, તે જેને જેટલાં ઇન્દ્રિય ઇન્દ્રિય જોડે તેને તેટલાં ઇન્દ્રિયપણે પરિણામાવવાની જે શક્તિ વિશેષ તેને (ઇન્દ્રિય) ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તિ કહે છે. (પક્ષતિ) પર્યાપ્તિ એ શબ્દ દરેકની સાથે લગાવવો. ઉપર કહેલી ત્રણ પર્યાપ્તિ પૂરી કર્યા વિના કોઈ જીવ મરણ પામે નહિ. માટે પર્યાપ્તિ વચમાં કહ્યો છે. એ ત્રણ પર્યાપ્તિ વાંધીને પઠી શ્વાસોચ્છ્વાસ યોગ્ય વર્ગણનાં દલિલ લઈ શ્વાસોચ્છ્વાસ પણે પરિણામાવીને અવલંબી મૂકવાની જે શક્તિ વિશેષ તેને (આણપાણ) શ્વાસોચ્છ્વાસ પર્યાપ્તી કહે છે. જ્ઞાપા યોગ્ય પુદ્ગલ લઈ જ્ઞાપાપણે પરિણામાવીને અવલંબી મૂકવાની જે શક્તિ વિશેષ તેને (જ્ઞાસ) જ્ઞાપા પર્યાપ્તિ કહે છે. અને મનો વર્ગણ

योग्य पुद्गल लक्ष्मण मनपणे परिणमावीने अत्रलंबी
 मूकवानी जे शक्ति विशेष तेने (मणे) मनः प
 र्याप्ति कहे ठे. एवी रीते ए ठ प्रकारे पर्याप्ति कही
 ठे. आहार पर्याप्ति, शरीर पर्याप्ति, इंद्रिय पर्याप्ति
 तथा श्वासोच्छ्वास पर्याप्ति ए (चतु) चार पर्याप्ति
 (इग) एकेंद्रियने होय. आ चार पर्याप्तिनी साथे
 पांचमी ज्ञाया पर्याप्ति जोमीए ते पांच पर्याप्ति
 (विगल) विकलेंद्रियने एटले वेइंद्रिय, तेइंद्रिय
 तथा चतुरिंद्रियने प्रत्येके होय. एज (पंच) पांच
 पर्याप्तिओ (असन्नि) असंझी पंचेंद्रियने होय.
 अने (ठप्पिअ) ठए पर्याप्तिच (सन्नीणं) संझी
 पंचेंद्रियने होय. ॥ ६ ॥

गाथा ७ मीना वूटा शब्दना अर्थ.

परिणदिय=पांच इंद्रियो.

चित्तवल=व्रण बल.

ऊसास=श्वासोच्छ्वास.

आट=आडखुं=आयुष.

दस=दश.

पाण=माण.

चउ=चार.

छ=छ.

सग=पात.

अठ=आठ.

इग=एकेंद्रियने.

दु=द्वे इंद्रियने.

ति=ते इंद्रियने.

चतुरिंद्रियं=चतुरिंद्रियने

અસન્નિ=અસંજ્ઞીને
મન્ત્રીણે=મંત્રીને

નવ=નવ,
દસ=દસ

પાણિંદિઅતિ વલૂસા, સાત દસ પાણ ચત્ત ઠ
સગ અઠ ॥ ઇગદ્વતિ ચત્તરિંદિણં, અસન્નિસ
ત્રીણ નવ દસય ॥ ૭ ॥

શબ્દાર્થ:-પાંચ ડોદ્રિય, ત્રણ વલ, શ્વામોશ્વામ અને આયુષ્ય એ
દશ પ્રાણ છે તેમા એકોદ્રિયને ચાર પ્રાણ હોય છે, વૌદ્રિયને છ
પ્રાણ હોય છે, તેરિંદ્રિયને સાત પ્રાણ હોય છે, ચત્તરિંદ્રિયને
આઠ પ્રાણ હોય છે અને અમંજ્ઞી તથા સંજ્ઞીને નવ તથા દસ
એમ અનુક્રમે પ્રાણ હોય છે.

વિસ્તારાર્થ:-પાણિંદિઅ એટલે પાંચ ડંડિય તે સ્પર્શને
ડિય, રસેંડિય, ઘ્રાણેંડિ, ચક્ષુરિંડિય તથા શ્રોત્રેંડિય;
તિવલ એટલે ત્રણ વલ તે મનોવલ, વચનવલ તથા
કાયવલ; કૃતાસ એટલે શ્વાસોશ્વાસ અને આઠ
એટલે આયુષ્ય તે જે જીવને જીવની સાથે નિયત
બંધક હોય, એ વસપાણ એટલે વશપ્રાણ જાણવા.

હવે જે જે જીવને જેટલા જેટલા પ્રાણ હોય
તે કહે છે:-પશ્ચિવ્યાદિ પાંચ સ્થાવરરૂપ ઇગ એટલે

एकेंद्रियने, एक स्पर्शनेंद्रिय, वीजुं श्वासोश्वास, त्रीजुं कायबल. चोथुं आनखुं, ए चउ एटले चार प्राण होय. दक्षिणावर्त्त शंख प्रमुख (५) एटले वेइंद्रिय ने उपर कहेला चार प्राणनी साथे रसनेंद्रिय तथा वचनबल जोरुचाथी ठ एटले ठ प्राण होय. कान खजुरीया, मांकण, जू, कीनी तथा मंकोमा प्रमुख, ति एटले तेंद्रियने उपर कहेलां ठ प्राणनी साथे घ्राणेंद्रिय जोरुचाथी सग एटले सात प्राण होय; वींवी तथा घ्रमरादिक चउरिंद्रिय एटले चतुरिंद्रियने उपर कहेलां सात प्राणनी साथे चक्षुरिंद्रिय जोरुचाथी अठ एटले आठ प्राण होय मातापिताना संयोग विना एटले गर्ज विना मनुष्यनां मलमूत्रादि चउद स्थानके उपजनारा जे संमूर्धिम मनुष्य तथा कादव प्रमुखने विपे उपजनारा जे संमूर्धिम तिर्यंच एवा असन्नि एटले असंझी संमूर्धिम पंचेंद्रियने उपर कहेलां आठ प्राणनी साथे श्रोत्रेंद्रिय जोडचाथी नव, एटले नव प्राण होय. एमां एटलुं विशेष सम जवानुं ठे के, संमूर्धिम वे प्रकारना होय ठे, एक

સંમૂર્ઘિમ મનુષ્ય; અને વીજા સંમૂર્ઘિમ તિર્યંચ, તે
 ત્રિમાં સંમૂર્ઘિમ તિર્યંચને તો કહેલાં નવ પ્રાણ હોય
 છે, એવો નિયમ છે. પણ સંમૂર્ઘિમ મનુષ્યને વચન
 વલ્લ નહિં હોવાને લીધે આઠજ પ્રાણ હોય છે. તેમાં
 પણ જો શ્વાસોચ્વાસ પર્યાપ્તિ વાંધતો ઠતો સરળ
 પામે, તો સાતજ પ્રાણ રહે છે. અને જે માતાપિતાના
 સંયોગે કરી ગર્ભને વિષે ઉત્પન્ન થાય છે, એવા મ
 નુષ્ય, તથા તિર્યંચ, જે ગર્ભજ જાતિના હોય, તથા
 નારકી કુંઝીમાં જન્મે છે, ને દેવતા ઉત્પાદ શય્યા
 માં જન્મે છે, પણ માતાપિતાના સંયોગે ગર્ભમાં
 જન્મતા નથી, તોપણ દેવતા અને નારકીને સંઙ્ગી
 પંચેન્દ્રિયને ઉપર કહેલાં નવ પ્રાણની સાથે મનોવલ
 જોમ્થાથી દશ પ્રાણ હોય છે એ રાવ, ક્ય પ્રાણ
 જાણવા, અને જાવ પ્રાણ તો આત્માના જ્ઞાનાદિ ગુ
 ણ-છે તે જાણવા ॥ ૩ ॥

॥ ઇતિ શ્રી જીવતત્ત્વ વર્ણનં સમાપ્તમ્ ॥

(૧૯)

ગાથા ૬ મીના છૂટા શબ્દોના અર્થ.

ધમ્મા=ધર્માસ્તિકાય.
અધમ્મા=અધર્માસ્તિકાય.
આગામા=આકાશાસ્તિકાય.
તિયતિય=ત્રણ ત્રણ.
ખેયા=ખેદો.
તેહવ=તેમજ.
અહ્હા=કાલ

સંધા=સંધ.
દેસ=દેશ.
પણસા=પ્રદેશ
પરમાણુ=પરમાણુ.
અજીવ=અજીવ તત્ત્વ.
ચત્તદસહા=ચત્તદમકાર.

ધમ્માઽધમ્માઽગામા, તિય તિય જ્ઞેયા ત
હેવ અધ્ધાય ॥ સંધાદેસપણસા, પરમાણુ અજીવ
ચત્તદસહા ॥ ૬ ॥

ગ્રંથાર્થ:-ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય અને આકાશાસ્તિકાય
એ ત્રણના સંધ, દેશ અને પ્રદેશ એવા ત્રણ ત્રણ ખેદો છે એટલે તે
નવ ખેદ થયા તેવીજ રીતે બલી કાલ, અને પુદ્ગલના સંધ, દેશ,
પ્રદેશ તથા પરમાણુ. એ પ્રમાણે અજીવ તત્ત્વ ચૌદ પ્રકારે છે.

વિસ્તારાર્થ:-ધમ્મા એટલે ધર્માસ્તિકાય, અધમ્મા એ
ટલે અધર્માસ્તિકાય, આગામા એટલે આકાશાસ્તિ
કાય, એ ત્રણ હવેના સંધ, દેશ તથા પ્રદેશ, એવા
તિય તિય જ્ઞેયા એટલે ત્રણ ત્રણ જ્ઞેદ હોવાથી પ્ર

ત્યેક અસ્તિકાયને ત્રણે ગુણતાં નવની સંખ્યા ધાય છે. પ્રદેશના સમૂહને અસ્તિકાય કહે છે. એવો અર્થ, કહેલાં ત્રણ ઇચ્છોને લાગુ કરવો. એ ત્રણે ઇચ્છોનો ચૌદ રજ્જવાત્મક સંબંધ કહેવાય છે. તેથી કાંઈક નુઠો હોય અથવા સકલ પ્રદેશાનુગત સામાન્ય પરિણામની પરે અવયવ ધર્માસ્તિકાયના જેહ બુદ્ધિ પરિકલ્પિતાદ્યાદિ પ્રદેશાત્મક જે વિજ્ઞાગ, તેને દેશ કહીયે, અને જે પ્રકૃષ્ટદેશ અતિ નિર્વિજ્ઞાજ્ય અવિજ્ઞાજ્ય હોય, તે પ્રદેશ કહેવાય છે. તહેવ એટલે તેમજ અહાં એટલે કાલ ઇચ્છોનો વર્તમાન સમય રૂપ એકજ પ્રદેશ હોવાથી તે અસ્તિકાય કહેવાય નહિં, માટે એકજ જોડ જાણવો. એમ દશ જોડ થયા. ય એટલે ચક્રાર નુજયાન્વયી અવ્યય છે. એથી પુજનાસ્તિકાય ઇચ્છ્ય લેવું, તેના અસંખ્ય ઇચ્છ્ય રૂપ આસા પદાર્થને અથવા અનંતાદિ પરમાણુના મલેલા સમૂહને સંખ્યા એટલે સંબંધ કહે છે. સંબંધનો કેટલોક જાગ જેનો સંબંધની સાથે સંબંધ હોય છે તેને દેસ એટલે દેશ કહે છે. જેની સંબંધની સાથે

નિર્વિજ્ઞાણ્ય કલ્પના કરી ઠતાં સંઘની સાથે શ્ર
 ત્તિન સંઘ હોય તેને પાતા એટલે પ્રદેશ કહે છે.
 અને તેજ પ્રદેશ જો સંઘથી ત્તિન થાય એવો જે
 નિર્વિજ્ઞાણ્ય જાગ એટલે જેના કેવલીની બુદ્ધિયે
 એક જાગના વે જાગ થઈ શકે નહિ તેને પરમાણુ
 એટલે પરમાણુ કહે છે. એ પ્રમાણે પુગ્ગલાસ્તિકાય
 ઇન્દ્રિયાના ચાર જોડ તે પૂર્વે કહેલા દશ જોડ સાથે
 મેલવતાં અજીવ એટલે અજીવતત્ત્વના ચત્તરસદા
 એટલે ચૌદ જોડ થાય ॥ ૮ ॥

ગાથા એ મીના વૂટા શબ્દના અર્થ.

ધમ્મા=અર્માસ્તિકાય.
 અધમ્મા=અધર્માસ્તિકાય.
 પુગ્ગલ=પુદ્ગલાસ્તિકાય.
 નહ=આકાશાસ્તિકાય.
 કાલો=કાલ.
 પંચ=પાંચ.
 હંતિ=હોયછે.

અજીવા=અજીવતત્ત્વ.
 ચલણસદાવો=ચલન સ્વભાવ-
 વાલો.
 ધમ્મો=અર્માસ્તિકાય.
 ધિરમંઠાપો=સ્થિર સંસ્થાન
 (સ્વભાવ) વાલો.
 અહમ્મો=અધર્માસ્તિકાય.

ધમ્માઽધમ્મા પુગ્ગલ, નહ કાલોં પંચ હંતિ

(૨૧)

અજીવા ॥ ચલણ સહાવો ધમ્મો, ચિર સંતાણો
અહમ્મો ય ॥ એ ॥

શબ્દાર્થ:—ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય, આ-
કાશાસ્તિકાય, કાલ. એ પાંચ અજીવ દ્રવ્ય હોય છે. તેમાં
ચલન સ્વભાવ ગુણવાળો ધર્માસ્તિકાય છે. અને સ્થિર સ્વભાવ
ગુણવાળો અધર્માસ્તિકાય છે. ॥ ૧ ॥

વિસ્તારાર્થ:—ધમ્મા એટલે ધર્માસ્તિકાય, અધમ્મા એ
ટલે અધર્માસ્તિકાય, પુગ્ગલ એટલે પુદ્ગલાસ્તિકા
ય, નહ એટલે આકાશાસ્તિકાય, અને કાલો એટલે
કાલ, એ પંચ એટલે પાંચ અજીવા અજીવ દ્રવ્ય
હુંતિ એટલે છે. એ પાંચની સાથે જીવદ્રવ્ય જ્ઞેત્યાથી
બ્રહ્મ કહેવાય છે.

જેમ માંઢલાના સંચારનું, પાણી એ અપેક્ષા કાર
ણ છે, તેમ જીવને તથા પુદ્ગલને ગતિપણે પરિ
ણમતાં જે અપેક્ષા કારણ હોય, તેને ધર્માસ્તિકાય
કહે છે. જેમ પાણી વિના માંઢલાનું સંચાર થઈ
શકે નહીં તેમ ધર્માસ્તિકાય વિના જીવ અને પુ
દ્ગલ ચાલી શકે નહીં. અર્થાત્ ચલણ સહાવો ધ-

મ્મો એટલે ચલન સ્વભાવ ગુણ, તે ધર્માસ્તિકા
ય જાણવો.

જેમ મુસાફરને વિસામો લેવાને વિષે વૃક્ષાદિ
કની ઠાયા અપેક્ષા કારણ છે, તેમ જીવ તથા પુ
દ્ગલને સ્થિતિપણે પરિણમતાં જે અપેક્ષા કારણ
હોય, અર્થાત્ થિરસંગણો અહમ્મો એટલે સ્થિર રા
ખવાનો સહજગુણ તેને અધર્માસ્તિકાય કહે છે. એ
વજ્રે અરૂપી દ્રવ્ય ચત્તદ રાજલોક વ્યાપી છે. વર્ણ,
ગંધ, શબ્દ, રૂપ, સ્પર્શ તથા રસરહિત અસંખ્યાત
પ્રદેશી છે, જે જડાત્મીન વૃત્તિ હોય તેને અપેક્ષા કા
રણ કહે છે. એ એટલે ચકાર, પાદપૂર્ણાર્થ ઇત્યા
ન્વયી અવ્યય છે. ॥ એ ॥

ગાથા ૧૦ મીના છૂટા શબ્દના અર્થ.

અવગાહે = અવકાશ (સ્વભાવગુણ)

આગામં = આકાશાસ્તિકાય.

પુગલ = પુદ્ગલનું.

જીવાણ = જીવને.

પુગલા = પુદ્ગલ દ્રવ્ય

ચત્તદા = ચાર મકારે.

સંધા = સંધ.

દેસ = દેશ

પપ્પા = પ્રદેશ.

પરમાણુ = પરમાણુ.

ચેવ = નિશ્ચે.

નાયન્ધા = જાણવા.

अवगाहो आगासं, पुग्गल जीवाण पुग्ग
ला चञ्जहा ॥ खंधा देसपएसा, परमाणू चेव
नायवा ॥ १० ॥

शब्दार्थः—अवकाश आपवाना स्वभाववालो आकाशास्तिकाय
जाणवो. पुद्गलो चार प्रकारना छे. ते खंध, देश, प्रदेश तथा
परमाणु निश्चयथी जाणवा ॥ १० ॥

विस्तारार्थः—आगासं एटले आकाशास्तिकाय. ते लो-
कालोक व्यापी वर्ण, रूप, रस, गंध, तथा स्पर्श
रहित अरूपी अनंत प्रदेशी अने साकरने दूधनी
पेठे जेनो अवगाहो एटले अवकाश स्वज्ञाव गुण
ठे. अर्थात् एक प्रदेशाथी बीजा प्रदेशमां जतां
जे अवकाशने आपे, तेने आकाशइय कहीये.
तेना वे जेद ठे, एक लोकाकाश बीजो अलोका
काश, ए विशेषता ठे. हवे कोइ अही शंका करे
के अवकाश कोने आपे ठे तेनो उत्तर ए ठे के पु
ग्गल जीवाण एटले पुद्गल तथा जीवने अवकाश
आपेठे. ते पुग्गला एटले पुद्गल इय चञ्जहा एटले
चार प्रकारे ठे. पूर्वे कहेलां स्वरूप पुद्गल इयना

સ્વધા એટલે સ્વંધ, દેસ એટલે દેશ, પાસા એટલે પ્રદેશ,
તથા પરમાણું એટલે પરમાણુ, એ જોડ એવ એટલે નિશ્ચય
કરીને નાચવા એટલે જાણવા યોગ્ય છે ॥ ૧૦ ॥

ગાથા ૧૧ મીના ટૂંકા શબ્દના અર્થ.

સદ્=શબ્દ.

અંધયાર=અંધકાર.

ઝજ્જોઅ=ઝઘોત, પ્રકાશ.

પમા=પમા, જ્યોતિ.

છાયા=છાયા, કાંતિ.

તવેહિ=આતપ.

આ=વા, અથવા.

વર્ણ=વર્ણ.

ગંધ=ગંધ.

રમા=રમ.

ફામા=સ્પર્શ.

પુગ્ગલાણં=પુદ્ગલો.

તુ=નિશ્ચે.

લક્ષણં=લક્ષણ.

સદ્અંધયાર ઝજ્જોઅ, પમા ઠાયા તવેહિ આ ॥

વર્ણ ગંધ રમા ફામા, પુગ્ગલાણં તુ લક્ષણં ॥ ૧૧ ॥

શબ્દાર્થ:-શબ્દ, અંધકાર, રત્નાદિકનો પ્રકાશ, ચંદ્ર વિગેરેની
કાંતિ, છાયા, તડકો અથવા વર્ણ, ગંધ, રમ અને સ્પર્શ એ વસ્તી
પુદ્ગલોનું લક્ષણ છે ॥ ૧૧ ॥

વિસ્તારાર્થ:-સચિત, અચિત, અને મિશ્ર, એ ત્રણ પ્ર
કારમ્મના ગમે તે સદ્ એટલે શબ્દ, અંધયાર એટલે
અંધકાર, તથા રત્નપ્રમુખનો ઝજ્જોઅ એટલે પ્રકાશ.

(२६)

तथा चंद्रमादिकनी पञ्चा एटले ज्योति, तथा ठाया
 एटले ठाया अने तवेहि एटले सूर्य प्रमुखनो आ
 तप, आ एटले वा एटले बीजा नीचला पदार्थ पण
 जाणवा. वन्न एटले वर्ण, गंध एटले गंध, रसा ए
 टले रस. अने फासा एटले स्पर्श एवा गुणवालो
 द्वाय अने जे चौद राजलोकमां व्यापक, संख्यात
 प्रवेशी, असंख्यात प्रवेशी, तथा अनंत प्रवेशीनो
 पूर्ण, गलन स्वप्नाववान् एवो अखंर पुद्गलास्ति
 कायरूप खंध. ते खंधनो एक ज्ञाग अथवा कांई
 पण न्धून ज्ञागरूप देश, तथा जे केवलीनी बुद्धिये
 पण एक ज्ञागना बे ज्ञाग थइ शके नहीं, एवो अति
 सूक्ष्मखंधनो अजिन्नज्ञाग निर्विज्ञाज्यरूप ते प्रवेश,
 तेनीज ज्यारे खंधथी जिन्न कल्पना आय त्यारे ते
 परमाणु कहेवाय ठे. ए पुग्गलाणं एटले पुद्गलोलुं
 तु एटले निश्चयपणे लक्षणं एटले लक्षण ठे॥११॥

गाथा १२ मीना लूटा शब्दन अर्थ.

एगाकोडि=एक कोड.

लरुसा=लास.

मतसाहि=मडसठ.

सत्तहुचरि=सीत्यांवेर.

सहस्रा=हजार.

दोयसया=बसो.

सोलहिया=मोल अधिक.

आवलिया=आवालिका.

इग=एक.

मुहुत्तम्मि=मुहुर्तमां,

एगाकोमि सतसठि, लस्का सत्तहुत्तरी स
हस्सा य; दोयसया सोलहिया, आवलिया इ
गमुहुत्तम्मि ॥ १५ ॥

शब्दार्थः—एक क्रीड, सडमठ लाख. नित्योत्तर ६भार अने चनो
उपर मोल अधिक एटली भावलीयो एक मुहुर्तने विणे थायडे

विस्तारार्थः—एगाकोमि एटले एक क्रोर, सतसठि
लस्का एटले समस्त लाख सत्तहुत्तरी सहस्सा ए
टले सत्योत्तर हजार, दोयसया एटले बसें अने
सोलहिया एटले मोल उपर, एटली आवलिआ
एटले आवलिका इग मुहुत्तम्मि एटले एक मुहुर्त
मां थाय ठे. य एटले चकार पादपूर्णार्थे उन्नयान्व
यी अव्यय ठे. इवे एनो ज्ञावार्थ कहे ठेः—आंखना
एक फूरणामां अथवा एक चपटी बजाम्वामां अ
थवा ज़ीर्ण वस्त्र फाम्वाने वखते एक तंतुघी बीजे
तंतुये जाय तथा कमलना पांदमाना समूहने यु

(૨૭)

વાન પુરુષે જાલા સાથે વિંધતા એક પાંદડાથી
 વીજે પાંદડે જાલો પોહોંચે, એટલા વચ્ચતમાં અસં
 રૂપાતા સમય થઈ જાય, એટલે વસ્ત્ર અથવા પત્ર
 ફાડવાના આરંભમાં સૂક્ષ્માત્ સૂક્ષ્મ ક્ષણરૂપ જે
 કાલ હોય છે, જેનો વિજ્ઞાન થઈ શકે નહીં. જેનો
 ભૂત અને જીવિષ્ય વિષે વિચાર થાય નહીં. એટલે
 વસ્ત્ર અથવા પત્ર ફાડતાં પ્રથમ વર્તમાન કાલરૂપ
 અતિ સૂક્ષ્મ કાલનું ઉત્ત્વંધન થઈને તે ક્યારે જૂત
 કાલ થયો ? કયો વર્તમાન કાલ છે ? અને કયો
 જીવિષ્યકાલ થવા યોગ્ય છે ? તેનું અનુમાન થઈ
 શકે નહીં, તેને સર્વ લઘુકાલરૂપ સમય કહે છે.
 એવા અસંરૂપાત સમયને આવલી કહે છે. એવી
 વડોને ઊપ્પન આવલી એ એક કુલ્લકજીવ થાય છે.
 એ કરતાં વીજા કોઈ પણ નાના જીવની કલ્પના
 થઈ શકે નહિ. એવા કાંઈક અધિક સત્તર કુલ્લક
 જીવમાં એક શ્વાસોદ્વાસરૂપ પ્રાણની ઉત્પત્તિ હોય
 છે. એવા સાત પ્રાણોત્પત્તિ કાલને એક સ્તોક કહે
 છે. એવા સાત સ્તોક સમયે એક લવ હોય છે. એ

(१७)

वां सीच्योत्तेर खव वे घमीरूप एक मुहूर्त होय ठे.
ते एक मुहूर्तने विषे पूर्व कहेला १६७७७२१६
आवली होय ठे. ॥ १२ ॥

गाथा १६ मीना वूटा शब्दना अर्थ.

समय=समय.

आवली=आवली.

मुहुत्ता=मुहूर्त.

दीहा=दिवस.

पस्करा=पक्ष-पक्षवाडी.

मास=महिने.

वरिमा=वरस.

मणिओ=कहूं छे.

पलिया=पल्योपम.

सागर=सागरोपम.

उत्सर्पिणी=उत्सर्पिणी.

सर्पिणी=अवसर्पिणी.

कालो=कालचक्र.

समयाऽवली मुहुत्ता, दीहा पस्कराय मास
वरिसाय ॥ जणिउ पलिया सागर, उत्सर्पि
णी सर्पिणी कालो ॥ १३ ॥

शब्दार्थः—समय, आवली, मुहूर्त, दिवस, पक्ष, मास, वर्ष, प-
ल्योपम, सागरोपम, उत्सर्पिणी अवसर्पिणी ए प्रमाणे काल
कहो छे. ॥ १३ ॥

विस्तारार्थः—अति सूक्ष्मकालने समय एटले समय
कहे ठे, असंख्याता समयने एक आवली एटले

જેદ ઘણા છે, તે પણ જાણી લેવા. જેમકે વે માસે એક ઋતુ થાય છે, ત્રણ ઋતુએ એક શ્રવણ, વે શ્રવણે એક વર્ષ, પાંચ વર્ષે એક યુગ, ચોરાશી લાખ વર્ષે એક પૂર્વાંગ, તે એક પૂર્વાંગને ચોરાશી લાખે ગુણતાં એક વર્ષ થાય છે, इत्यादिक કાલના અનેક જેદ છે, તે સર્વ વીજા શાસ્ત્રોથી જાણવા.

માત્રા ૧૪ મીના વૂટા શબ્દના અર્થ.

પરિણામી=પરિણામી.

જીવા=જીવ.

મુક્ત=મૂર્તિમંત.

મપએમા=સપદેશી.

એગ=એક.

ગિષ્ત=ક્ષેત્ર.

કિરીઆય=મક્રિય.

નિષ્ઠં=નિસ્પ.

કારણ=કારણ.

કત્તા=કર્તા.

સર્વગય=સર્વગત

ઇયર=ઇતર (અસર્વગત)

અપ્પવેસે=પવેશગૃહિત.

પરિણામિ જીવ મુક્ત, સપએમા એગ સ્થિત કિ રિઆય ॥ નિષ્ઠં કારણ કત્તા, સર્વગય ઇયર અપ્પવેસે ॥ ૧૪ ॥

શબ્દાર્થ:-પરિણામિ, જીવ, મૂર્ત, સપદેશી, એક, ક્ષેત્ર, ક્રિયા,

આવલી કહે છે, એવી ૧૬૭૭૭૨૧૬ આવલીયે મુ
 હુતા એટલે એક મુહુર્ત થાય છે, ત્રીશ મુહુર્તે વીહા
 એટલે એક અદોરાત્રિરૂપ દિવસ થાય છે, પંદર અ
 દોરાત્રિયે પસ્કા એટલે પસ્કવાન્નિયું થાય છે, બે પ
 ચવાનીયે માસ એટલે એક મહીનો થાય છે, વાર
 મહિને વરિસા એટલે એક વર્ષ થાય છે, એ રીતે
 જાણિયું એટલે કહ્યું છે, તેમજ અસંખ્યાતા વર્ષે
 એક પલિયા એટલે પલ્યોપમ થાય, તેવા વંશ કો
 મા કોમી પલ્યોપમે સાગર એટલે સાગરોપમ થાય,
 તેવા વંશ કોમા કોમી સાગરોપમે નૃસસપ્પિણી એ
 ટલે નૃસસપ્પિણી અને વીજા વંશ કોમા કોમી સા
 ગરોપમે સપ્પિણી એટલે અવસર્પિણી થાય, એ બે
 મલીને વીશ કોમા કોમી સાગરોપમે કાલો એ
 ટલે કાલચક્ર થાય, એ સર્વ મનુષ્ય લોકમાં વ્યવ
 હારથી કાલ જાણવો.

આ ગાથામાં બે ઠેકાણે ચકારૂ છે, તે પાદ પૂ
 ર્ણાર્થે ઉજ્જયાન્વયી છે. એનો જ્ઞાવાર્થ:-પૂર્વાક્ત જે
 કાલના જ્ઞેદ કહ્યા, તેથી વલી વીજા પણ કાલના

(૩૧)

જેદ ઘણા છે, તે પણ જાણી લેવા. જેમકે બે માસે એક ઋતુ થાય છે, ત્રણ ઋતુએ એક અયન, બે અયને એક વર્ષ, પાંચ વર્ષે એક યુગ, ચોરાશી લાખ વર્ષે એક પૂર્વાંગ, તે એક પૂર્વાંગને ચોરાશી લાખે ગુણતાં એક વર્ષ થાય છે, इत्यादिक કાલના અનેક જેદ છે, તે સર્વ વીજા જ્ઞાત્રોથી જાણવા.

માત્રા ૧૪ મીના વૃદ્ધા શબ્દના અર્થ.

પરિણામી=પરિણામી.

જીવા=જીવ.

મુક્ત=મૂર્તિમંત.

મપણસા=મમદેશી.

એગ=એક.

સ્વિત્ત=સ્નેહ.

કિરીઆય=ત્રિક્રિયા.

નિશ્ચં=નિત્ય.

કારણ=કારણ.

કત્તા=કર્તા.

સર્વગય=સર્વગત.

ઇયર=ઇતર (અસર્વગત).

અપ્પવેસે=અવેશરોહિત.

પરિણામિ જીવ મુક્ત, મપણસા એગ સ્વિત્ત કિરિઆય ॥ નિશ્ચં કારણ કત્તા, સર્વગય ઇયર અપ્પવેસે ॥ ૧૪ ॥

શબ્દાર્થ:-પરિણામી, જીવ, મૂર્તિ, મમદેશી, એક, સ્નેહ, ક્રિયા,

નિત્યપણું, કારણ, કર્તા, મર્તગત, એથી ઝલટા અપ્રવેશી ॥૧૪॥

વિસ્તારાર્થઃ—ઠ ઈચ્છ્યમાં જીવ અને પુદ્ગલ, એ બે ઈચ્છ્ય પરિણામી એટલે પરિણામી છે, વાકીનાં ચાર દ્રવ્ય અપરિણામી છે, इहां પરિણામનો જાણ જાણવો, પરંતુ સ્વજ્ઞાને પરિણામીતો ઠ એ ઈચ્છ્ય છે, ઠ ઈચ્છ્યમાં એક જીવ ઈચ્છ્ય, જીવ એટલે જીવ છે, અને વાકી પાંચ ઈચ્છ્ય અજીય છે, ઠ ઈચ્છ્યમાં એક પુદ્ગલ ઈચ્છ્ય, મુક્ત એટલે મૂર્તિમંત રૂપી છે, વાકીના પાંચ ઈચ્છ્ય, અમૂર્તિમંત અરૂપી છે, ઠ ઈચ્છ્યમાં પાંચ ઈચ્છ્ય સપ્રણા સપ્રવેશી છે, અને એક કાલ ઈચ્છ્ય અપ્રવેશી છે, ઠ ઈચ્છ્યમાં ધર્મ, અધર્મ અને આકાશ એ ત્રણ ઈચ્છ્ય એમ એટલે એક છે, વીજા ત્રણ ઈચ્છ્ય અનેક છે, ઠ ઈચ્છ્યમાં એક આકાશ, સિદ્ધ એટલે ક્ષેત્ર છે, વીજાં પાંચ ઈચ્છ્ય ક્ષેત્રી છે, ઠ ઈચ્છ્યમાં જીવ અને પુદ્ગલ એ બે ઈચ્છ્ય, કિરિ આય એટલે સક્રિય છે, વાકીનાં ચાર અક્રિય છે, ઠ ઈચ્છ્યમાં ધર્મ, અધર્મ, આકાશ અને કાલ, એ ચાર ઈચ્છ્ય શિષ્ટ એટલે નિત્ય છે, બે અનિત્ય છે, યદ્યપિ ઉત્પાદ, વ્યય અને ધ્રુવપણે સર્વ પદાર્થ નિત્યાનિત્ય

પણે પરિણમે છે, તથાપિ ધર્માદિક ચાર ઇચ્છ્ય સદા અવસ્થિત, માટે નિત્ય કહ્યા, ઇ ઇચ્છ્યમાં ધર્માદિ પાંચ ઇચ્છ્ય, કારણ એટલે કારણ છે, એક જીવિચ્છ્ય, અ કારણરૂપ છે, ઇ ઇચ્છ્યમાં એક જીવદ્રવ્ય, કતા એટલે કર્તા છે, વીજાં પાંચ અકર્તા છે, ઇ ઇચ્છ્યમાં એક આકાશ, સદ્ગત્ય એટલે સર્વગત છે, અને ઇચ્છ્ય એટલે વીજા પાંચ ઇચ્છ્ય માત્ર, લોકન્યાયી છે, માટે અસર્વગત જાણવાં; તથા યદ્યપિ ઇ ઇચ્છ્ય ક્ષીર ની રંપેરે પરસ્પર અવગાઢ છે, તથાપિ અપ્પવેસે એટલે પ્રવેશ રહિત છે એટલે કોઈ પણ ઇચ્છ્ય અન્ય ઇચ્છ્ય માં તટૂરપણે જતું નથી માટે પ્રવેશ રહિત છે; “સવ સ્તગજ્ઞાત્રં ન વિજહંતિ” એ વચન માટે. ॥ ૧૪ ॥

અહીંયાં ઇ ઇચ્છ્યનું કાંઈક વિશેષ કહે છે, સ્વજ્ઞાવથી ગતિક્રિયા પરિણત એવા જીવ અને પુદ્ગલ એ બે ઇચ્છ્ય છે, ત્યાં પોતાના સ્વભાવને ધારવું, પોષવું, તેને ધર્મ કહીયે, અને અસ્તિ એટલે પ્રવેશ તેનો કાય એટલે સમૂહ તેને ધર્માસ્તિકાય કહીયે, ॥૧॥તેમજ ગતિ ક્રિયા પરિણત જીવ તથા પુદ્ગલને

अवष्टंभ दान स्वज्ञाव लक्षण ते अवर्मास्तिकाय
 इव्य कहिये ॥३॥ तेमज गति क्रियापरिणत जीव
 तथा पुद्गलने अवकाशदान लक्षण स्थिति अंतर्गत
 प्रविष्ट कीलक न्याय आकाशास्तिकाय इव्य जा
 णवुं. ॥३॥ तथा समस्त वस्तु समुदायनुं कलन सं
 ख्यान अथवा समयावलिकादिके करी सचेतना
 चेतन पदार्थने जेणे करी कहिये, एटखे जाणीये,
 एवो अमूर्त, लोकव्यापी, वर्तना लक्षण, असंख्य
 समयात्मक, नैश्चयिक समय लोकव्यापी, अनंत स
 मयात्मक कालइव्य जाणवुं. ॥४॥ तथा पूर्ण गलन
 स्वज्ञाव; ते पुद्गल अनंत अणु स्कंधपर्यंत जे पर
 माणवादिक, ते कोइक इव्यणी गले, वियोग पामे,
 तथा स्वज्ञाव अकी कोइक इव्य प्रत्ये पुष्टि करे, ते
 पुद्गल इव्य कहिये, तेना जे प्रदेशनो समूह, तेने
 पुद्गलास्तिकाय कहिये. ॥५॥ ए असंख्यानंत प्रदेश
 प्रमाण मूर्तइव्य सकल लोक व्यापी जाणवो. तथा
 इंडियादिक दश इव्य प्राण अने ज्ञानादि चतुष्क
 ज्ञाव प्राण प्रत्ये धारित लक्षणे करी जीव इव्य ते

जीव त्रिकाल स्थायी अविनाशी असंख्य प्रदेशात्मक
जीवास्तिकाय जाणवो. ॥ ६ ॥ एवंच्छ्ये कदां.

एमां कालं च्छ्येनुं स्वरूप कांडक विशेषे कहेवे.
काल जे वे, ते मनुष्य क्षेत्रने विषे तद्गतिभव ना
नाविध वे, यदुक्तं ज्योतिः करंरुक् ग्रंथे ॥ गाथा ॥
लोयाणु नज्जणीयं, जोइसचक्रं नणंति अरिहंता ॥
सवे कालविसेसा, जस्स गइ विसेस निप्पन्ना ॥१॥
अहीयां केटलाएक कहे वे के जीवादिक च्छ्येने
वर्त्तनादिक जे पर्याय तेहिज काल जाणवो, ते पृथक्
द्रव्यने हेतुये केवी रीते वे ? तेनुं समाधान करे वे ॥

जीवद्रव्यने वर्त्तना, परिणाम, क्रिया अने परा
वर्त्तादिक, ए सर्व काल व्यपदेशजाक् वे; तिहां जे
जीवने सादि सांतादि चार जेदे वर्त्तेवुं, ते वर्त्तना
जाणवी, तथा जे विश्रसा प्रयागे जीवद्रव्यनी प
रिणति ते परिणाम जाणवो; तथा जूत, जावि
अने जविप्यन् विशेषणवंत जीवने गमन स्थित्या
दिक कार्यनी चेष्टा, ते क्रिया जाणवी.

परापरत्व एटले पूर्वजावि पश्चाद्वावी परापर इ

ત્યાદિં યદાશ્રયે જ્યને કહેવું તે. એ પ્રમાણે વર્તના
 દિક સર્વ જ્યના પર્યાય છે, તે સર્વ કાલવ્યવસ્થા
 જાણ છે, જે માટે કશુંચિત્પણે જ્યથી અજિત્ર જ
 વ્યનામી પર્યાય પણ કહિયે, તે માટે પર્યાયને જ
 વ્યવસ્થા કરતે અનવસ્થા પ્રસંગ થાય તે માટે કાલ
 તે પૃથક્ જ્ય નહીં, વર્તનાયાત્મક કાલ જીવા
 જીવ જ્ય પર્યાયપણે માનવો, એમ જો નહીં મા
 નીયે તો આકાશનીપેરે સર્વ વ્યાપિ કાલાસ્તિકાય
 માનવો ? એવો પરવાદિનો આશય ગ્રહણ કરી શિ
 વ્યે પૂઠયું, ત્યારે ગુરુ ઉત્તર કહે છે કે, હે દેવાણ
 પ્રિયે ! એ આત્મ વચન નહિ, કેમકે સિદ્ધાંતમાં પાંચ
 અસ્તિકાય કહ્યાં છે, અને ઘડું કાલજ્ય પૃથક્ ક
 હું છે. જે પ્રદેશનું વહુપણું હોય, તેને અસ્તિકાય
 કહિયે, અને કાલને વિષે પ્રદેશનું વહુપણું નથી,
 જે માટે કાલને વિષે માત્ર વર્તમાન એક સમય પ્ર
 રૂપણા છે, અને અનાગત સમયની અનુપપત્તિ છે.

ગાથા ૧૫ મીના તૂટા શબ્દના અર્થ.

સા=જ્ઞાતાવેદનીય.
 હચગોઅ=હચ ગોઅ.
 મણુડુગ=મનુષ્યાદિક.
 સુરુડુગ=સુરદિક.
 પંચોદિજાઇ=પંચિદિ જાતે.
 પળદેહા=પાંચ શરીર.

આઇ=આદીનાં.
 તિતણુ=તણ શરીર.
 હવંગા=હવાંગ (અંગોપાંગ)
 આઇમ=આદીમ-પહેલું.
 સંઘવળ=સંઘવળ.
 સંઠાણા=સંસ્થાન.

સા હચગોઅ મણુડુગ, સુરુડુગ પંચિદિજા
 ઇ પળદેહા ॥ આઇતિ તણુણુવંગા, આઇમ સંઘ
 વળ સંઠાણા ॥ ૧૫ ॥

શબ્દાર્થ:—જ્ઞાતાવેદનીકર્મ, હચગોઅ, મનુષ્યદિક, સુરદિક, પંચે
 દિજાતિ અને પાંચ દેહ. તેમા પહેલાં ત્રણ શરીરનાં અંગ અને
 વપાંગ, અને પહેલું [વચ્ચક્રામગારાવ] સંઘવળ તથા પહેલું
 (સમગ્રતુલ) સંસ્થાન.

વેસ્તાર્થ:—પહેલું સાધુ વિગેરેને અન્ન દીવાત્રી, બીજું
 પાણી દીવાત્રી, ત્રીજું રહેવાને સ્થાનક દેવાત્રી, ચોથું
 સૂવાને પાટ પ્રમુખ દેવાત્રી, પાંચમું પહેરવા ઓઢાણને
 યસ્ત્રાદિક દીવાત્રી, છઠું તે વિષે મને કરી શુભ સંકલ્પે
 કર્યાથી, સાતમું વચને કરી સ્તુત્યાદિક કર્યાથી,

आठमुं क्रायाये करी सेवा कर्याथी, तथा नवमुं हाथे करी नमस्कारादिक कर्याथी ए नव प्रकारे पुण्य बंधायठे. तेने वेंतालीश प्रकारे जीव जोगवे ठे ते कहे ठे.

१ सा एटले शातावेदनीय ते जेना उदये जीव, सुखनो अनुजव करे, २ उच्चगोत्र एटले उच्चगोत्र ते उच्च कुलमां जन्म धारण करीने लोकने विषे पूजा प्रतिष्ठादिकने पामे. ३ मण्डुग एटले मनुष्यद्विक ते जेना उदये मनुष्यनी गति तथा ४ मनुष्यनी अनुपूर्वीनी प्राप्ति थाय. जेना उदये ५ देवनी गति, तथा ६ देवनी आनुपूर्वी पमाय ठे ते, (वक्रगतिये परजवमां जतां बलदने नाथ धालीने सीधो चलाव वानी पेठे जेथी उपजवाने स्थानके पहुँची शकाय, तेने आनुपूर्वी कहे ठे). ए सुरङ्ग एटले सुराद्विकरूप नामकर्म कहिये. ७ पंचेदिजाइ एटले पंचेदिय जाति नामकर्म कहिये. जेना उदये पांच शरीरनी प्राप्ति थायठे, ते कहेठे:—८ औदारिक नामकर्म एटले जेथी औदारिक शरीर योग्य पुद्गल ग्रहण करीने, तथा तेने शरीरपणे परिणामावीने जीव, , पोताना प्र

દેશની સાથે મેલવે છે તે. એવી રીતે સર્વ શરીરને વિષે
 યોજના કરવી. એ વૈક્રિય શરીરના વે જ્ઞેદ છે. એક
 ઔપપાતિક તે દેવતા તથા નારકીને હોય છે. બીજો
 લલ્લિધ પ્રત્યયીન તે તિર્યંચ તથા મનુષ્ય લલ્લિધવંતને
 હોય છે. ૧૦ ચૌદ પૂર્વધર મુનિરાજ તીર્થંકરની કૃદ્ધિ
 પ્રમુખ જોવાને અર્થે એક હાથ પ્રમાણ દેહ ધારણ કરે
 તે આહારક શરીર. ૧૧ આહારનું પચન કરનાર તથા
 તેજોલેશ્યાનો હેતુ તે તૈજસ શરીર, ૧૨ અને કાર્મણ
 શરીર તે કર્મના પરમાણુ આત્મપ્રદેશની સાથે મલ્યાં
 છે એજ જાણવું, એ પણદેહા એટલે પંચ શરીરરૂપ ના
 મકર્મ કહિયે. જેના ઉદયથી કહેલાં પાંચ શરીરમાંના
 આઠ એટલે આદિનાં ઔદારિક, વૈક્રિય તથા આહારક,
 એ તિતણુ એટલે ત્રણ શરીરના વે વાહુ, વે ઝરુ, એક
 પૃષ્ઠિકા, એક મસ્તક, એક ઉદર, તથા એક હૃદય, એ
 આઠ અંગ છે, અને અંગુલિ પ્રમુખ અપાંગ છે, તથા રેપા
 દિક અંગોપાંગ છે. એટલે ૧૩ ઔદારિક અંગોપાંગ ૧૪
 વૈક્રિય અંગોપાંગ, ૧૫ આહારક અંગોપાંગ અને તૈજસ
 શરીર, તથા કાર્મણ શરીર, એ વેને અંગોપાંગ નથી, તે

थी पहेलां अण शरीरनांज अंगोपांग कल्यां ठे, तेने
 उवंगा एटले अंग, उपांग, तथा अंगोपांगरूप नामकर्म
 कहिये. १६ जेना उदयथी ठ संघयणमांनुं आइम ए
 टले पहेलुं वज्ररूपजनाराच नामनुं संघयण प्राप्त थाय
 ठे, तिहां वज्र एटले खीली, रूपज एटले पाटो तथा
 नाराच एटले वे पासा मर्कटबंध; एटले मर्कटबंध ते
 उपर पाटो ते उपर खीली एवो हामनो निचय एटले
 समुदाय होय, तेने संघयण एटले अस्थिनिचय
 संघयणरूप कहिये. १७ जेना उदयथी पोते पर्यंकासन
 करी वेठा उतां समचतुरस्र चारे बाजु तरखी आकृति
 थाय अने पोताना अंगुल प्रमाणबरे एकडोने आठ अं
 गुलप्रमाण शरीर जराय, तेने संगणा एटले ठ संस्थान
 मांनुं पहेलुं समचतुरस्र संस्थान कहिये ॥ १५ ॥

गाथा १६ मीना वूटा शब्दोना अर्थ.

वणजचटसः=वर्ण चतुष्क.

अगुरु लट्टु=अगुरु लट्टु.

पराया=परायात.

दमास=आसोआस.

आदर=आदर.

रज्जं अं=उ रोन.

सुषप्तगट=भुय विर. योगति.

निमिण=निर्माण.

तमदग=तमदशक.

सुर (आउ)=पुरादुप्य.

નર (આર) = નરાયણ્ય,
તિરિઆર = તિર્યંચાયુષ્ય.

| તિથ્યયરં = તિર્યંકર.

વણ ચતુષ્કા ગુરુ લહુ, પરઘા ક્રસાસ આય
લુક્કોઞ્ચં ॥ સુજનચગઈ નિમિણ તસદસ, સુરનર
તિરિઆર તિથ્યયરં ॥ ૧૬ ॥

શ્લોકાર્થ:—વર્ણચતુષ્કા નામકર્મ. અગુરુ લહુ, પરાઘાત, શ્વાભોશ્વાસ,
આત્માપ, ઉચ્ચોત, હંમ ટામની પેઠે સારી ચાલ તે શુભોચ્છાસો
ગતિ, સુચાટકપ નિર્માણ, ઘસડશક, દેવ, મનુષ્ય અને તિર્યં-
ચનું આયુષ્ય અને તિર્યંકર નામકર્મ ॥ ૧૬ ॥

વિસ્તારાર્થ:—જેના હૃદયથી ૧૮ શ્વેત, રક્ત અને પીત
રૂપ શુજનવર્ણ; ૧૯ એક સુરજિ મંચરૂપ શુજન ગંધ; ૨૦
આવિજ, મધુર અને કચાપેલ રૂપ શુજનરસ; તથા ૨૧
લઘુ, મૃડુ, નૃપ્ણ અને સ્નિગ્ધરૂપ શુજન સ્પર્શ, એ ચાર
વદાર્થ પુણ્યપ્રકૃતિને શ્રેષ્ઠે મહાસ્ત જાણના. એકની
પ્રાપ્તિ થાય તે તેને વણચતુષ્કા એટલે વર્ણ ચતુષ્ક
રૂપ કહિયે.

૨૨ જેના હૃદયથી મધ્યમ વજનદાર શરીરની પ્રાપ્તિ
થાય, એટલે લોહનો પેઠે અતિ જારે પણ નહીં અને

आकम्पना कपासनी पेठे अति हलको पण नहीं किंतु मध्यम परिणामी होय, तेने अगुरु लहु एटले अगुरु लघु नामकर्म कहिये.

२३ परधा एटले पराघात नामकर्म ते जेना उदयथी बीजा बलवानने अति दुःसहनीय ठतां प्रोते गमे तेवा बलीयाने जीतवाने समर्थ आय ठे, एवा बलनी प्राप्ति थाय ते.

२४ जेना उदयथी सुखपूर्वक श्वासोश्वास लेइ शकाय, कांइ पण विघ्न पने नहीं, तेने उसास एटले श्वासोश्वास नामकर्म कहिये.

२५ आयव एटले आतप नामकर्म ते जेना उदयथी सूर्यना बिंबनी पेठे परने ताप उत्पन्न करवाना हेतु रूप तेजोयुक्त शरीरनी प्राप्ति थाय ठे ते.

२६ उज्जोश्रं एटले उद्योतनामकर्म ते जेना उदयथी चंद्रबिंबनी पेठे परने ताप उत्पन्न करवाना हेतु रूप तेजोयुक्त शरीरनी प्राप्ति आय ते.

२७ सुज्जखगइ एटले शुज्जविदायो गति नामकर्म कहिये ते जेना उदयथी वृषज तथा हंसनी पेठे सारी

ચલનશક્તિની પ્રાપ્તિ થાય તે,

૨૮ નિમિણ એટલે નિર્માણ નામકર્મ તે જેના ઉદયથી સુધારની પેઠે પોતાના શરીરના સર્વ અવયવ યોગ્ય સ્થલે ગોઠવવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થાય તે.

૨૯ જેના ઉદયથી ત્રસ દશકો એટલે ત્રસાદિ દશ પ્રકૃતિ જે આગલ કહેવામાં આવશે તેની પ્રાપ્તિ થાય છે તેને ત્રસદસ એટલે ત્રસદશક નામકર્મ કહિયે. તેનું વિવરણ આગલની ગાથામાં કહેવાશે.

૩૦ જેના ઉદયથી દેવતાના આયુષ્યની પ્રાપ્તિ થાય છે તેને સુર એટલે સુરાયુષ્યરૂપ કહિયે.

૩૧ જેના ઉદયથી મનુષ્યના આયુષ્યની પ્રાપ્તિ થાય છે, તેને નર એટલે નરાયુષ્યરૂપ કહિયે.

૩૨ તિરિઆન એટલે તિર્યંચાયુષ્યરૂપ કહિયે તે જેના ઉદયથી તિર્યંચના આયુષ્યની પ્રાપ્તિ થાય તે.

૩૩ જેના ઉદયથી ત્રણ જીવનને પૂજ્યપણું થાય છે, તેને તિઠ્ઠપરં એટલે ત્રીથંકર નામકર્મ કહિયે. એ કર્મનો ઉદય, માત્ર કેવલીનેજ થાય છે.

ગાથા ૧૭ મીના વૂટા શબ્દના અર્થ.

ત્રસ=ત્રસ.

વાયર=વાદર.

પજ્ઞતં=પર્યાપ્ત.

પત્તે=પત્યેક.

થિરં=સ્થિર.

સુખં=શુભ.

સુખં=સુખાગ્ય.

સુસ્સર=પુસ્સર.

આદ્જ્ઞ=આદેય.

જસં=જસ, યશ.

તમાદ્=તમાદ.

દસગં=દશ પ્રકૃતિ.

ઇમં=આ, એ.

હોદ્=હોયછે, છે.

તસ વાયર પજ્ઞતં, પત્તેથ થિરં સુખં ચ સુ
જગં ચ ॥ સુસ્સર આદ્જ્ઞ જતં, તસાદ્ દસગં
ઇમં હોદ્ ॥ ૧૭ ॥

શબ્દાર્થ:-ત્રસ, વાદર, પર્યાપ્ત, પત્યેક, સ્થિરતા, શુભ, સુખાગ્ય,
સુસ્સર, આદેય અને જસ. પુણ્યના નેદમાં આ ત્રસ વિગેરે દશ
નામકર્મ હોયછે ॥ ૧૭ ॥

વિસ્તારાર્થ:-૧ તસ એટલે ત્રસ નામકર્મ તે જેના ઉદ
યથી જીવને વૈદિગ્ના શરીરનો પ્રાપ્તિ થાય, અર્થાત્
એક ઇન્દ્રિયનું શરીર પામે નહીં.

૨ વાદર એટલે વાદર નામકર્મ તે જેના ઉદયથી
વાદર શરીરનો પ્રાપ્તિ થાય; પણ જે દૃષ્ટિયે કરી વે
ચાય નહિં એવા સૂક્ષ્મ શરીરને ન પામે તે.

૩ પહ્લું એટલે પર્યાપ્તિ નામકર્મ તે જેના હૃદયથી આપ આપણી પર્યાપ્તિ પૂરી કરે તે પર્યાપ્તિ વે પ્રકારે વે, એક લલિત, વીજી કરણ.

૪ પત્તેઅ એટલે પ્રત્યેક નામકર્મ તે જેના હૃદયથી ઔદારિક અથવા વૈક્રિય પ્રમુખ જિન્ન જિન્ન શરીરની પ્રાપ્તિ આપ, પણ ઘણા જીવો વહે એક શરીર ન પામે.

૫ ધિરં એટલે સ્થિર નામકર્મ તે જેના હૃદયથી શરીરના દંતાદિક અવયવોને સ્થિરતાની પ્રાપ્તિ થાય તે.

૬ સુજં એટલે શુભ નામકર્મ તે જેના હૃદયથી શરીરના સર્વ અવયવ સારા હોય, અથવા નાજિના ઉપરનું શરીર સારું હોય.

૭ સુજગં એટલે સૌજાગ્ય નામકર્મ તે જેના હૃદયથી સર્વ લોકને પ્રિય થાય.

૮ સુસ્તર એટલે સુસ્વર નામકર્મ તે જેના હૃદયથી વાણીમાં કોયલની પેઠે મધુરતા થાય.

૯ આશક્ક એટલે આદેય નામકર્મ તે જેના હૃદયથી લોકને તિપે માનનીય વચ્ચન થાય.

૧૦ જસં એટલે યશો નામકર્મ તે જેના

લાકન વિષે યજ્ઞઃકીર્તિ થાય. એવી રીતે તસાઈદસર્ગ
 એટલે ત્રસ આદિક દશ પ્રકૃતિનું દશક. ૬મું એટલે
 એ પુણ્યના જ્ઞેદમાં હોઈ એટલે છે. તે પૂર્વોક્ત વત્રીશ
 માં જ્ઞેલીયે ત્યારે વૈંતાલીશ થાય એ પુણ્ય તત્ત્વના વૈં
 તાલીશ જ્ઞેદ કહ્યા. વે ચકાર પાદપૂર્ણાર્થ છે. ॥૧૭॥

इति श्री पुण्यतत्त्व विचारः समाप्तः

गाथा १७ मीना वूटा शब्दना अर्थ.

નાણ=જ્ઞાનાવરણીય.

અંતરાય=અંતરાય.

દસગં=દશ પ્રકાર.

નવ=નવ.

વીણ=વીજા એટલે દર્શનાવર

ણીયના.

નીઅ=નીચૈર્ગોત્ર.

અસાય=અશાતાવેદનીય.

મિચ્છત્તં=મિથ્યાત્વ મોહનીય

થાવરદસ=સ્થાવરદશક.

નરયતિગં=નરકત્રિક.

કસાય=રૂપાય.

પણવીસા=પચીસ.

તિરિયદુગં=તિર્યચદ્વિક.

નાણંતરાયદસગં, નવ વીણ નીઅસાયમિ
 ચ્છત્તં ॥ થાવરદસ નિરયતિગં, કસાયપણવીસ
 તિરિયદુગં ॥ ૧૭ ॥

શબ્દાર્થ:-જ્ઞાનાવરણીયનાં પાંચ અને અંતરાયનાં પાંચ એમ બન્ને
 મલીને દશ પાપકર્મના ભેદ, વીજા દર્શનાવરણીય કર્મના નવ

મેદં, નીચગોત્ર પાપકર્મ, આશાતાવેદની, પાપકર્મ, મિથ્યાત્વ પાપકર્મ, સ્થાવર દશક પાપકર્મ, નરકાત્રિક પાપકર્મ, પચીશ કપાયરૂપ પાપકર્મ, તિર્યચાદિક પાપકર્મ.

વિસ્તારાર્થ:-પ્રાણાતિપાત, મૃષાવાદ, અદત્તાદાન, મૈથુન, પરિગ્રહ, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, રાગ, દ્વેષ, કલહ, અજ્યાખ્યાન, પૈશુન્ય, રતિશ્રરતિ, પરપરિવાદ, માયામોસો, તથા મિથ્યાત્વશબ્દ, એ અઢાર પ્રકારે પાપ બંધાય છે, અને વ્યાપ્તી પ્રકારે જોગવાય છે, તે વ્યાપ્તી પ્રકાર કહે છે:-

૧ મતિ જ્ઞાનાવરણીય પાપકર્મ એટલે જેના ઉદયથી પાંચ ઇન્દ્રિય, તથા મનોદ્વારા જે નિયત વસ્તુનું જ્ઞાન થાય છે, એવા પ્રથમ મતિજ્ઞાનનું જે આઞ્ઞાદન થાય તે.

૨ શ્રુત જ્ઞાનાવરણીય પાપકર્મ એટલે જેના ઉદયથી શાસ્ત્રાનુસારે જે જ્ઞાન થાય છે, એવા શ્રુતજ્ઞાનનું આઞ્ઞાદન થાય તે.

૩ અવધિ જ્ઞાનાવરણીય પાપકર્મ એટલે જેના ઉદયથી ઇન્દ્રિયાદિકની અપેક્ષા વિના આત્મદ્રવ્યને જે સાક્ષાત્ રૂપી દ્રવ્યને જાણવાનું જે જ્ઞાન થાય છે, એવા અવધિ જ્ઞાનનું જે આઞ્ઞાદન થાય તે.

૪ મને:પર્યવ જ્ઞાનાવરણીય પાપકર્મ એટલે જેના ડ
 દયથી સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિયના મનોગત જ્ઞાવ જાણવાનું જે
 જ્ઞાન થાય છે, એવા મન: પર્યવ જ્ઞાનનું જે આઘાદન
 થાય છે તે.

૫ કેવલ જ્ઞાનાવરણીય પાપકર્મ એટલે જેના ડ
 યથી પૂર્વોક્ત ચાર જ્ઞાન રહિત જે એકલું નિરાવરણ
 જ્ઞાન હોય, એવા કેવલ જ્ઞાનનું જે આઘાદન થાય તે.
 એવી રીતે પાંચ પ્રકારના જ્ઞાનને જે આઘાદન કરે
 તેને નાણ એટલે જ્ઞાનાવરણીય પાપકર્મ કહિયે.

૬ દાનાંતરાય પાપકર્મ એટલે જેના ડ
 યથી પોતા ના ઘરમાં દેવા યોગ્ય વસ્તુ ઠતાં તથા દાનનું ફલ
 જાણતાં ઠતાં પણ આવી શકાય નહીં તે.

જાજ્ઞાંતરાય પાપકર્મ એટલે જેના ડ
 યથી દાતાના ઘરમાં વસ્તુ ઠતાં, માગનાર માહ્યો
 ઠતાં, પણ જે યાચિત વસ્તુની પ્રાપ્તિ ન થાય તે.

૭-૮ જોગાંતરાય તથા ડ
 યથી પોતા યોગ્ય વસ્તુ ઠતાં, સુરૂપ ઠતાં,
 તથા જોગોપજોગ્ય વસ્તુની પ્રાપ્તિ થઈ ઠતાં, પણ તે

જોગવાઈ ન શકાય તે પુષ્પાદિ પદાર્થ જે એકવાર
જોગવાય છે, તેને જોગ કહે છે. અને વસ્ત્રાદિક પદાર્થ
જે વારંવાર જોગવાય છે તેને અપજોગ કહિયે. એ બેનો
અંતરાય તે.

૧૦ બીર્યાંતરાય પાપકર્મ એટલે જેના અદયથી પોતે
યૌવન, રોગરહિત, તથા બલવાન્ ઇત્યાં પણ પોતાની
શક્તિ ફોરવી શકે નહીં.

એવી રીતે પાંચ પ્રકારે જે આત્મું આવે, તેને અંતરાય
એટલે અંતરાય નામનું પાપકર્મ કહિયે. પહેલાં પાંચ
તથા એ પાંચ મલીને દસમું એટલે દશ પ્રકાર, તથા
હવે નવવીએ એટલે બીજા નવ પ્રકાર દર્શનાવરણીય
કર્મના બાણવા. તેમાં ચાર જ્ઞેદ દર્શનના, તથા પાંચ
જ્ઞેદ નિજ્ઞાના કહે છે. (સામાન્ય અપયોગને દર્શન કહે છે.)

૧૧ ચક્ષુદર્શનાવરણીય પાપકર્મ એટલે જેના અદયથી
આંખે કરી જે રૂપનું સામાન્યપણે ગ્રહણ થાય, એવા
ચક્ષુદર્શનનું આઘાતન થાય તે.

૧૨ અચક્ષુદર્શનાવરણીય પાપકર્મ એટલે જેના અદ
યથી, ચક્ષુ વિના ચાર ઇન્દ્રિય તથા મન કરી પોતપો

તાના વેંપયનું જે સામાન્યપણે ગ્રહણ થાય, એવાં અર્ચ
ક્ષુદર્શનનું જે આઞ્ઞાદન થાય તે.

૧૩ અવધિ દર્શનાવરણીય પાપકર્મ એટલે જેના
અદયથી સામાન્યપણે જે રૂપી હ્યનું મર્યાદાપણે ગ્ર
હણ થાય છે, એવા અવધિ દર્શનનું જે આઞ્ઞાદન થાય તે.

૧૪ કેવલ દર્શનાવરણીય પાપકર્મ એટલે જેના અદય
થી સમસ્ત વસ્તુનું જે સામાન્યપણે દેખવું થાય છે
એવા કેવલ દર્શનનું જે આઞ્ઞાદન થાય તે.

૧૫ નિજારૂપ પાપકર્મ એટલે જેના અદયથી નિજા-
વસ્ત્યા ધર્મ ગયા પછી સુખ પૂર્વક જાગૃદવસ્થાની
પ્રાપ્તિ થાય તે.

૧૬ નિજાનિજારૂપ પાપકર્મ એટલે જેના અદયથી
નિજાવસ્થા ધર્મ ગયા પછી હુઃખપૂર્વક જાગૃદવસ્થાની
પ્રાપ્તિ થાય તે.

૧૭ પ્રચલારૂપ પાપકર્મ એટલે જેના અદયથી વેત્ત
તાં તથા ક્રૂતાં નિજા આવ્યાં કરે.

૧૮ પ્રચલા પ્રચલારૂપ પાપકર્મ એટલે જેના અદય
થી હરતાં ફરતાં પણ નિજા આવે તે.

૧૬ થીણદ્વીરૂપ પાપકર્મ એટલે જેના હૃદયથી દિવસનું ચિંતવેલું કાર્ય રાત્રિને વિષે નિદ્રા સમયે જાગૃત ની પેઠે થાય તે. થીણદ્વી નિદ્રાના સમયે પ્રાણી વાસુદેવના ઈર્ષવલયુક્ત હોય છે, અને તે જીવ નરક ગામો જાણવો.

૧૭ જેના હૃદયથી પોતે રૂપવાન્ તથા ધનવાન્ ઠતાં નીચ કુલને વિષે ઉત્પન્ન થાય, તેને નીચ એટલે નીચે ગોત્રરૂપ પાપકર્મ કહિયે. એ નીચ ગોત્રરૂપ પાપકર્મ નિંદાપાત્ર છે.

૧૮ જેના હૃદયથી હુઃખનો અનુજ્ઞવ થાય, તેને અસાધ્ય એટલે અજ્ઞાતાવેદની પાપકર્મ કહે છે.

૨૨ મિઠ્ઠત્તં એટલે મિથ્યાત્વ મોહનીય પાપકર્મ તે જેના હૃદયથી વીતરાગના વચનની વિપરીત સંદર્શના થાય.

૨૩-૨૪ જેના હૃદયથી સ્થાવરદશકનો પ્રાપ્તિ થાય, તેને ધાવરદસ એટલે સ્થાવરદશક નામનું પાપકર્મ કહિયે. તે આગલ કહેવાશે, માટે અર્ધિ નામમાત્ર દર્શાવ્યું છે.

૨૫-૨૬ જેના હૃદયથી નરકની ગતિ, નરકની આ

નુપૂર્વો, તથા નરકનું આનંદનું પ્રાપ્ત થાય, તેને નરયતિગં
 એટલે નરકત્રિક પાપકર્મ કહિયે.

કસાયપણવીસ એટલે પચ્ચીસ કપાયરૂપ પાપકર્મના
 પચ્ચીસ પ્રકાર છે, તેનું માં સામાન્યથી તો પહેલા શોભ
 કપાય અને વીજા નવનો કપાય, એવા બે પ્રકાર છે. તે
 નું અનુક્રમે વર્ણન કરે છે.

૩૬-૩૯ અનંતાનુબંધી પાપકર્મ એટલે જેના હૃદયથી
 અનંત સંસાર બંધાય, એના ચાર પ્રકાર છે, ક્રોધ, માન,
 માયા અને લોજ. એ જાવજ્જીવલગી કાયમ રહે, સમ્ય
 ક્ત્વ આવવા ન દિયે, અને અંતે નરકને વિષે પહોંચાને,
 એ ક્રોધ પર્વતની લોટી જેવો છે, માન પાપાણના ઘાં-
 જલા જેવું છે, માયા વાંતના મૂલ જેવી છે, ને લોજ
 કરમજના રંગ જેવો છે.

૪૦-૪૩ જેના હૃદયથી ધોમ્મા પ્રત્યાખ્યાનની પણ
 પ્રાપ્તિ ન થાય, તેને અપ્રત્યાખ્યાનીય પાપકર્મ કહિયે. એના
 ક્રોધ, માન, માયા ને લોજ એ ચાર જોદ છે. એ એક વ
 પસુથી કાયમ રહે છે, દેશવિરતિપણું આવવા દે નહિ
 ને અંતે તિર્યંચની ગતિની પ્રાપ્તિ કરાવે. એ ક્રોધ, સુકે

લા તલાવની રેखा જેવો છે, માન હામકાના થાંજલા જેવું છે, માયા મેંઢાના ડિંગમ્તા જેવો છે, તથા લોજ કદમ એટલે કાદવના રંગ જેવો છે.

૪૪-૪૬ પ્રત્યાખ્યાનીય પાપકર્મ એટલે જેના ઉદયથી સર્વ વિરતિરૂપ પ્રત્યાખ્યાનને આઝાદન થાય તે. એના ક્રોધ, માન, માયા ને લોજ એ ચાર જોદ છે. એ ચાર માત્ર સુધી કાયમ રહે છે. સર્વ વિરતિરૂપ ચારિત્રનો ઘાત કરે, તથા ઢેઢે મનુષ્યની ગતિ ઉત્પન્ન કરાવે છે. એ ક્રોધ રેતીની રેખા જેવો છે, માન કાષ્ઠના થાંજલા જેવું છે, માયા વલદના મૂત્રની રેખા જેવી છે, અને લોજ કાજલના રંગ જેવો છે.

૪૭-૫૧ જેના ઉદયથી ચારિત્ર ધારણ કરનાર શ્રોતુંક દીપે, તેને સંજ્વલન પાપકર્મ કહિયે. એના પણ ક્રોધ માન, માયા ને લોજ એ ચાર જોદ છે. એ પંદર દિવસ સુધી કાયમ રહે છે. યથાખ્યાત ચારિત્રને આવરણ કરે, અને દેવગતિની પ્રાપ્તિ કરાવે છે. એ ક્રોધ ઘાણીની રેખા જેવો છે, માન નેતરના થાંજલા જેવું છે.

માયા વાંસની ઓલ જેવી છે, અને :લોજ દલદરના રંગ જેવો છે.

૬૧-૬૨ એવી રીતે ચાર ચાર જોડે કપાય કહેતાં શોલ કપાયનું વર્ણન કર્યું. દેવે નવનોકપાય કહે છે. જે કપાયને સદ્ચારી હોય તે નોકપાય.

૫૫-૫૭ જેના ઉદયથી એક વસ્તુ નિમિત્તે તથા બીજી પર નિમિત્તે, એ વે પ્રકારથી હાસ્ય, રતિ, અરતિ, શોક, જ્વર તથા ડુગંગાની ઉત્પત્તિ થાય, તેને હાસ્યપટ્ટકરૂપ પાપકર્મ કહિયે.

૫૮ જેના ઉદયથી સ્ત્રી જોગવવાની ઇચ્છા થાય, તેને પુરુષવેદરૂપ પાપકર્મ કહિયે, એને તૂળની અગ્નિની ઉપમા છે.

૫૯ જેના ઉદયથી પુરુષ જોગવવાની ઇચ્છા થાય તેને સ્ત્રી વેદરૂપ પાપકર્મ કહિયે; એને વકરીની લીંતીની અગ્નિની ઉપમા છે.

૬૦ જેના ઉદયથી સ્ત્રી તથા પુરુષ, એ બન્નેને જોગવવાની અજિલાપા થાય, તેને નપુંસક વેદરૂપ પાપકર્મ કહિયે, એને નગરદાદની ઉપમા છે.

૬૧-૬૨ જેના ઉદયથી તિર્યંચની ગતિ તથા તિર્યંચની

આનુપૂર્વોની પ્રાપ્તિ થાય તેને તિરિય હુગં એટલે તિર્યંચ
હિક નામકર્મ કહિયે ॥ ૧૮ ॥

ગાથા ૧૯ મીના વૂટા શબ્દના અર્થ.

ફગ=એકોદ્રિય જાતિ.
વિ=વેદોદ્રિય જાતિ.
તિ=તેજોદ્રિય જાતિ.
ચટ=ચતુરિદ્રિય જાતિ.
જાઈઓ=જાતિઓ.
કુલ્લગઈ=અશુભ વિહાયોગતિ.
ઝવઘાય=ઉપઘાત.
હુંતિ=હોયછે.

પાવસ્ત=પાપના.
અપસઘ્યં=અપ્રશસ્ત.
વણ્ણચઙ્ગ=વર્ણ ચતુષ્ક.
અપઢમ=અપ્રથમ (પહેલા સિ-
ધાયનો)
સંઘયણ=સંઘયણ.
સંઠાણા=સંસ્થાન.

ફગ વિતિ ચઙ્ગ જાઈઙ્ગ, કુલ્લગઈ ઝવઘાય
હુંતિ પાવસ્ત ॥ અપસઙ્ગ વણ્ણ ચઙ્ગ, અપઢમ
સંઘયણ સંઠાણા ॥ ૧૯ ॥

શબ્દાર્થ:-એકોદ્રિય, વેદોદ્રિય, તેજોદ્રિય અને ચોરોદ્રિય જાતિરૂપ પા-
પકર્મ, હંટ વિગેરેની પેઠે અશુભ વિહાયોગતિ પાપકર્મ, ઉપ-
ઘાત નામ પાપકર્મ, માઠા એવા રૂપ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શરૂપ
પાપકર્મ, તેમજ પહેલા સંઘયણ અને પહેલા સંસ્થાન પિનાના
ચીના સંઘયણ અને સંસ્થાનરૂપ પાપકર્મ.

વિસ્તારોર્થ:-૬૩ પૃથ્વીકાયાદિક પાંચ સ્થાવરની જાતિના શરીરની પ્રાપ્તિ જેના ઉદયથી થાય તેને જગ એટલે એકેન્દ્રિય જાતિરૂપ પાપકર્મ કહિયે.

૬૪ શંખ પ્રમુખ જીવોની જાતિના શરીરની પ્રાપ્તિ જેના ઉદયથી થાય તેને બિ એટલે બેન્દ્રિય જાતિરૂપ પાપકર્મ કહિયે.

૬૫ જૂં માકણાદિક જાતિના શરીરની પ્રાપ્તિ જેના ઉદયથી થાય તે તેને તિ એટલે, ત્રેન્દ્રિય જાતિરૂપ પાપકર્મ કહિયે.

૬૬ વીંઠી આદિક જાતિના શરીરની પ્રાપ્તિ જેના ઉદયથી થાય તે તેને ચત્તજાર્દન એટલે, ચતુરિન્દ્રિય જાતિરૂપ પાપકર્મ કહિયે.

૬૭ ઝંટ અથવા ગધેમાની પેઠે સ્થાવર ગતિની પ્રાપ્તિ જેના ઉદયથી થાય તે તેને કુલગદ એટલે અશુભ વિહાયોગતિ નામકર્મ કહિયે.

૬૮ જેના ઉદયથી પોતાનાં જીજ્ઞ, દાંત, હરસ, રસોલી પ્રમુખ અવયવે કરી પોતેજ હણાય તે તેને ઝવઘાય એટલે ઉપઘાત નામકર્મ કહિયે.

૬૯-૭૨ જેના નિદયથી ચાર અશુભ વર્ણાદિક એટલે કાલો રંગ અને નીલો રંગ, બે અશુભવર્ણ, કુરંગિગંધ, તે અશુભગંધ, તીલોરસ, ને કટુકરસ, એ બે અશુભ રસ, ગુરુ, સ્થૂર, શીત તથા લૂઘો, એ-ચાર અશુભ ફરસ, એ સર્વ મલીને નવ અશુભ થાય, પણ સામાન્યે ચાર ગણિયે. એનની પ્રાપ્તિ થાય છે, તેને અપસંધવસ્તુ ઘટ્ટ એટલે અપ્રશસ્ત વર્ણ ચતુષ્કનામે પાપકર્મ કહિયે.

૭૩-૭૪ જેના નિદયથી ઠ સંઘયણમાંના પ્રથમ સંઘયણ વિના પાંચ સંઘયણની પ્રાપ્તિ થાય છે, જેના બે પાસા મર્કટબંધ ઉપર પાટો એ બે હોય પણ વજ્ર તે સ્વીલી ન હોય, તેને રૂપજનનારાચ કહે છે, જેને કેવલ મર્કટ બંધજ હોય પણ પાટો તથા સ્વીલી ન હોય તેને નારાચ કહે છે, જેને એક પાસે મર્કટબંધ હોય, તેને અર્ધનારાચ કહે છે, જ્યાં માંહોમાંહે દારુકાંને એક સ્વીલીનો બંધ હોય, તેને કીલિકા કહે છે, અને જે સ્વીલી વિનાં માંહોમાંહે અમસ્તાં અમુકી રહ્યાં હોય, તેને ઢેવઠો કહે છે. એ પાંચ સંઘયણની જોણકરી પ્રાપ્તિ થાય છે, તેને અષ્ટમસંઘયણ એટલે અપ્રથમ સંઘ

પણરૂપ નામકર્મ કહિયે.

૩૮-૮૨ જેના ઝડયથી ઠ સંસ્થાનમાંના પદેલા સંસ્થાન વિના વીજા પાંચ સંસ્થાનની પ્રાપ્તિ થાય છે. તિહાં જે વરુવૃક્ષની પેઠે નાજિની ઝપર સુલક્ષણ યુક્ત, તથા નાજિની નીચે નિર્લક્ષણયુક્ત હોય, તેને ન્યગ્રોઘ પરિમંરુલ સંસ્થાન કહે છે, જે નાજિની નીચેનું ઝંગ સારું અને નાજિની ઝપરનું ઝંગ નરસું હોય તેને સાદિ સંસ્થાન કહે છે; જે ઝડર પ્રમુખ લક્ષણોપેત અને હાથ, પગ, માથું, કટિ, પ્રમાણ રહિત હોય, તેને વામન સંસ્થાન કહે છે; જે હાથ, પગ, માથું, કટી પ્રમુખ પ્રમાણોપેત અને ઝડર પ્રમુખ હીન હોય, તેને કુબ્જ સંસ્થાન કહે છે; જે સર્વ અવયવ અશુભ હોય, તેને હું મક સંસ્થાન કહે છે. એ પાંચ સંસ્થાનની પ્રાપ્તિ, થાય છે તેને અપદમસંઘાણા એટલે અપ્રથમ સંસ્થાનરૂપ નામકર્મ કહિયે. એવી રીતે સર્વ મલીને પાવસ્ત એટલે પાપતત્ત્વના વ્યાપ્તી પ્રકાર તે હુંતિ એટલે છે. ૧૯.

गाथा १० मीना वृटा शब्दना अर्थ.

थावर=स्थावर.

सुहुम=सूक्ष्म.

अपज्ज=अपर्याप्त.

साहारणं=साधारण.

अस्थिर=अस्थिर.

अशुभ-अशुभ.

दुभगाणि=दुर्भाग्य.

दुस्सर=दुःस्वर.

अणाइज्ज=अनादेय.

अजस=अजश.

थावरदसगं=स्थावरदशक.

विवज्जत्थं=विपरीतार्थ.

थावर सुहुम अपज्जं, साहारण मयिरम
सुज्जुज्जगाणि ॥ दुस्सरणाइज्जजसं, थावर द-
सगं विवज्जत्थं ॥ १० ॥

शब्दार्थः—स्थावर नामकर्म, सूक्ष्म नामकर्म, अपर्याप्त नामकर्म,
साधारण नामकर्म, अस्थिर नामकर्म, अशुभ नामकर्म, दुर्भाग्य
नामकर्म, दुःस्वर नामकर्म, अनादेय नामकर्म, अजश नामकर्म,
आ स्थावर दशक (प्रस दशकधी) विपरीतार्थ छे ॥ १० ॥

वेस्तारार्थः—१ थावर एटले स्थावर नामकर्म ते जेना
उदयथी स्थावरपणुं प्राप्त थाय तेथी जो तापादिके
पीमाय तोपण त्यांथी खशी शकाय नदी. २ सुहुम
एटले सूक्ष्म नामकर्म ते जेना उदयथी दृष्टिने अगो
चर एवा सर्व लोकमां व्यापी रहेला सूक्ष्मपणानी

प्राप्ति थाय, ते पण पृथिव्यादिक पांचज जाणवा. ३ अपङ्ग एटले अपर्याप्त नामकर्म कहिये, ते जेना उदयथी स्वयंग्य पर्याप्ति पूरी कर्या विनाज मरण पामे. ४ साधारण एटले साधारण नामकर्म ते जेना उदयथी अनंत जीव वझे एक औदारिक शरीरनी प्राप्ति थाय, एवी निगोदावस्था ते. ५ अधिरं एटले अस्थिर नामकर्म ते जेना उदयथी शरीरमां दंतादिक अवयव अस्थिर होय ते. ६ अशुज एटले असुज नामकर्म ते जेना उदयथी नाजिनी नीचेनां अंगनो जाग सारो न होय, पगादिकने स्पर्श आगलो रोष करे ते. ७ दुर्जाणि एटले दुर्जाग्य नामकर्म ते जेना उदयथी सर्व लोकने अलखामणो लागे ते. ८ दुस्तर एटले दुःस्वर नामकर्म ते जेना उदयथी कागदादिकनी पेठे कानने कटुक लागे एवा स्वरनी प्राप्ति थाय ठे ते. ९ अणा इज्ज एटले अनादेय नामकर्म ते जेना उदयथी लोकने विषे तेनुं बोलवुं कोइ मान्य करे नहीं ते. १० अजसं एटले अयश नामकर्म ते जेना उदयथी लोकमां अ पकीर्ति पाय, पण कोइ यश बोले नहीं ते ॥

એવી રીતે આ કહ્યું જે આવરદસગં એટલે સંચાવરદે
તક, તે પુણ્યતત્ત્વમાં કહેલા ત્રસ દશકથી વિવજ્ઞાં
એટલે વિપરીતાર્થ જાણી લેવું. ૨૫

॥ इति पापतावविचारः समाप्तः ॥

गाथा २१ मीना वूटा शब्दना अर्थ.

इंद्रिय=इंद्रिय.
कसाय=कषाय.
अवयव=अवयव.
जोगा=योग.
पंच=पांच.
चर=चार.
तिन्नि=त्रिण.

कमा=अनुक्रमे.
किरिआओ=क्रियाओ.
पणवीसं=पचीश.
इमाउ=आ; ए.
ताओ=ते.
अणुकमसो=अनुक्रमे.

इंद्रिय कसाय अवयव जोगा पंच चर पंच
तिन्नि कमा; किरिआउ पणवीसं, इमाउ ता
उ अणुकमसो ॥ २१ ॥

શબ્દાર્થ:-ઇન્દ્રિય, કષાય, અવયવ અને જોગ તે અનુક્રમે પાંચ,
ચાર, પાંચ, અને ત્રણ છે અને ક્રિયાઓ પચીશ છે. ૧ સર્વે
મલીને આશ્રવના વેંતાલીશ ખેદ થયા. વલી ક્રિયાઓ અનુક્રમે
આ હવે પછી કહેવાશે તે જાણવી.

વિસ્તારાર્થ:-જેમ જે માર્ગે કરી તલાવમાં પાણી આવે
 ઠે, તેને નાલું કહિયે, તેમ જેણે કરી આત્માને વિષે
 કર્મોનું આવવું થાય ઠે તેને આશ્રવ કહિયે, તે શ્રોત્ર,
 ચક્ષુ, નાસિકા, જિહ્વા તથા સ્પર્શન, એ પંચ એટલે
 પાંચ ઇન્દ્રિય એટલે ઇન્દ્રિયો ઠે. ક્રોધ, માન, માયા, ને
 લોભ એ ચત્ર એટલે ચાર કસાય એટલે કસાય ઠે. પ્રા
 ણાતિપાત, મૃપાચ્છદ, અંદત્તાદાન, મૈથુન, અને પરિગ્રહ,
 એ પંચ એટલે પાંચ અવયવ એટલે અવરત ઠે. મનોયોગ,
 વચનયોગ, તથા કાયયોગ, એ તિન્નિ એટલે ત્રણ જોગા
 એટલે યોગ ઠે, એ કમા એટલે અનુક્રમે સત્તર જેદ થયા
 અને કિરિયાઈ પણવીસં એટલે પચ્ચીસ પાપ ક્રિયાઈ
 તાઈ એટલે તે, હમા ઝ-આ એમ વધા મઢીને અણુક
 મસો અનુક્રમે આશ્રવ તત્વના ત્રેતાલીસ જેદ થયા.

હવે આશ્રવ વે પ્રકારના ઠે તે એક હ્ય્યાશ્રવ અને
 વીજો જ્ઞાવાશ્રવ. જીવના જે શુન્નાશુન્ન પરિણામ તે
 જ્ઞાવાશ્રવ કહીયે એટલે ઇન્દ્રિયના નિયંયોગ રૂપ પરિ
 ણામ તેમજ કપાય, અવરત તથા ક્રિયારૂપ પરિણામ
 તે સર્વ જ્ઞાવાશ્રવ જાણવો તથા યોગ તે મન વચન

અને કાયાના આધારજૂત કર્મ લેવાનું કારણ એવું
જે આત્મપ્રદેશનું કંપનપણું તેને જ્ઞાવાશ્રવ કહીયે તે
મજ એ જ્ઞાવાશ્રવનો નિમિત્ત પામીને તેણે કરી જીવને
અષ્ટવિધ કર્મનો આશ્રવ થાયઠે તેને ડ્રવ્યાશ્રવ કહીયે.

ગાથા ૨૨ મીના ઠૂટા શબ્દના અર્થ.

કાઈઅ=કાયિકી.	પાણાઈવાય=પ્રાણાતિપાતીકી.
અહિગરણીયા=અધિકરણીકી.	આરંભિઅ=આરંભિકી.
પાઝસિયા=પ્રાઙ્લેષિકી.	પરિગ્ગહીઆ=પરિગ્રહિકી.
પારિતાવળી=પારિતાપનીકી.	માયવત્તિઅ=માયા પ્રત્યયિકી.
કિરિયા=ક્રિયા-(એ શબ્દ વધા ને છગાદવો.)	

કાઈઅ અહિગરણીયા, પાઝસિયા પારિ
તાવળી કિરિયા ॥ પાણાઈવાયા ગંજિય, પરિ
ગ્ગહિયા માયવત્તિઅ ॥ ૨૨ ॥

શબ્દાર્થ:-કાયિકી, અધિકરણિકી, પ્રાઙ્લેષિકી, પારિતાપનિકી,
પ્રાણાતિપાતિકી, આરંભિકી, પરિગ્રહિકી, અને માયા પ્રત્યયિકી.

વિસ્તારાર્થ:-પહેલી કાઈઅ એટલે કાયિકી ક્રિયા તે
કાયાને અજયણાઈ પ્રવર્ત્તાવતાં જે ક્રિયા લાગે તે.

બીજી અદિગરણીઆ એટલે અધિકરણિકી ક્રિયા તે
 સ્વર્ગાદિક અધિકરણે કરી જે જીવોનું હનન થાયતે.
 ત્રીજી પાનસિઆ એટલે પ્રદેષિકી ક્રિયા તે જીવ તથા
 અજીવ ઉપર દેષની ચિંતવના કરવી. ચોથી પારિતા
 વણી એટલે પારિતાપનિકી ક્રિયા તે પોતાને તથા પ
 રને જે પરિતાપ ઉપજાવવો તે. પાંચમી પાણાફવાફ
 એટલે પ્રાણાતિપાતિકી ક્રિયા તે એકેન્દ્રિયાદિક જીવને
 હણવો તથા જે હણાવવો તે. ષઠી આરંજિશ્ર એટલે આ
 રંજિકી ક્રિયા તે સ્વેતી પ્રમુખની જે ઉત્પત્તિ કરવી
 અથવા કરાવવી તે. સાતમી પરિગ્રહિયા એટલે પરિ
 ગ્રહિકી ક્રિયા તે ધન ધાન્યાદિક નવવિધ પરિગ્રહ
 મેલવતાં તથા તેની ઉપર મોહ કરતાં જે ક્રિયા લાગે
 તે. આઠમી માયવત્તીશ્ર એટલે માયા પ્રત્યયિકી ક્રિયા
 તે માયાએ કરી વીજાને ઠગવું તે. મૂલમાં જે કિરિ
 શ્રા એટલે ક્રિયા શબ્દ છે તે ઋક્ પ્રકારે સર્વ શબ્દો
 ને જોડવો. ૨૨

गाथा २३ मीना वृत्ता शब्दना अर्थ.

मिच्छादंसणवत्ति=मिथ्यादर्शन
प्रत्ययिकी.

अपचखस्काणीअ=अप्रत्याख्या-
निकी.

दिट्ठि=दीष्टिकी.

पुट्ठिअ=स्पष्टिकी.

पाहुच्चिअ=भातित्यकी.

सामंतोवणीअ=सामंतोपनीपा-
तिकी.

नेसोध्य=नैसृष्टिकी.

साहोध्य=स्वहस्तिकी.

मिच्छादंसणवत्ती, अपचखस्काणीय दिट्ठि
पुट्ठिअ ॥ पाहुच्चिअ सामंतो-वणीअ नेसोध्य
साहोध्य ॥ २३ ॥

शब्दार्थः—मिथ्यादर्शन प्रत्ययिकी, अप्रत्याख्यानिकी, दीष्टिकी,
स्पष्टिकी, भातित्यकी, सामंतोपनीपाविकी, नैसृष्टिकी, अने
स्वहस्तिकी.

विस्तारार्थः—नवमी मिच्छादंसणवत्ती एटले मिथ्यादर्श
न प्रत्ययिकी क्रिया ते जिनवचन अणसद्वत्तो थको जे
विपरीत प्ररूपणा करतां क्रिया लागे ते. दशमी अप्यच्च
स्काणीय एटले अप्रत्याख्यानिकी क्रिया ते अविरत्तिये
करी पच्चस्काण कर्या विना जे सर्व वस्तुनी क्रिया लागे

તે. અગ્યારમી દિટ્ટિ એટલે દૃષ્ટિકી ક્રિયા તે કૌતુકે કરી
 અશ્વ પ્રમુખને જોવું તે. વારમી પુઠીઅ એટલે સ્પૃષ્ટિકી
 અથવા ધૃતિકી ક્રિયા તે રાગને વશો કરીને જે પુરુષ,
 સ્ત્રી, ગાય, બલદ, વસ્ત્ર પ્રમુખ સુકુમાર વસ્તુને સ્પર્શ
 કરવું તેથી જે ક્રિયા લાગે તે અથવા કોઈ સંદેહ થ
 ત્પન્ન થયાથી પૂઠવું તેથી જે ક્રિયા લાગે તે. તેરમી
 પામુચ્ચિત્ર એટલે પ્રાતિત્યકી ક્રિયા તે જીવ તથા અ-
 જીવ આશ્રયી જે રાગ છેપ થાયઠે, એટલે વીજાને
 ઘેર હસ્તી, ઘોડા, વસ્ત્ર, જૂપણ પ્રમુખ દેખી છેપ ઘેર,
 જે એ વસ્તુ એની પાસે કેમ ? એવું ચિંતવી કર્મબંધ
 કરે તે. ચૌદમી સામંતોવણીઅ એટલે સામંતોપનિપા-
 તિકી ક્રિયા તે પોતાના અશ્વ પ્રમુખને જોવા માટે આ-
 વેલા લોકોને પ્રશંસા કરતા જોઈને હર્ષ કરવો, અથવા
 દૂધ, દહી, ઘી, તેલ, પ્રમુખનું જાજન ઝઘામું મૂક્યા
 થી તેમાં જે ત્રસ જીવ આવી પમે તે. પંદરમી નેસઠ્ઠિ
 એટલે નૈસૃષ્ટિકી ક્રિયા તે રાજાદિકોના આદેશ થકી
 યંત્ર ઝસ્ત્રાદિકનું જે આરુપણ કરવું, અથવા ઇસ્ત્ર, ઘડા
 વવું, વાગ્ય, કૂવાનું સ્વનન કરાવવું તે. શોલમી સાહ

वि एटले स्वहस्तिकी क्रिया ते पोताने हाथे अथवा ।
 श्वानादिक जीवथी तथा शस्त्रादिक अजीवथी जे शश-
 कादिक जीवने मारवुं अथवा कोइ पुरुष अत्यंत अन्ति
 मान करीने क्रोधित चित्तवंत थको जे काम पोताना
 नोकरो करी शके ते काम पोताना हाथथी करे ते । १३१ ।

गाथा १४ मीना वूटा शब्दना अर्थ.

आणवणि=आज्ञापनिकी-आन
 यनिकी.

विआरणिआ=विदारणिकी.

अणभोगा=अनाभोगिकी.

अणवकंख पच्चइआ=अनवका
 क्षा मर्त्यायिकी

अन्ना=ए सिवाय-बीजी

पभोग=प्रयोगिकी

पिज्ज=प्रेमिकी.

दोस=द्वेषिकी.

हरिया वहिया=इर्ष्यापथिकी

समुदाण=समुदानकी

आणवणि विआरणिआ, अणभोगा
 अणवकंख पच्चइआ ॥ अन्ना पभोग समुदा-
 ण पिज्जदोसेरिआ वहिआ ॥ १४ ॥

शब्दार्थ:-आज्ञापनिकी, विदारणिकी, अनाभोगिकी, अनवकांक्षा
 मर्त्यायिकी, ए मिना बीजी ते प्रयोगिकी, समुदानकी, प्रे-
 मिकी. द्वेषिकी, अने इर्ष्यापथिकी.

विस्तारार्थः—सत्तरमी आणवणि एटले आझापनिकी क्रिया ते जे जीव तथा अजीवने कांइ आझा करवी, अथवा तेजनी मारफते कांइ अणाववुं ते. अठारमी विआरणिआ एटले विदारणिका क्रिया ते जीव तथा अजीवनुं जे विदारण करवुं ज्ञांगवुं ते. नगणीशमी अणजोगा एटले अनाजोगकी क्रिया ते उपयोग विना शून्य चित्ते करी कांइ वस्तु लेवी, अथवा मू कवी, तथा उठवुं, बेसवुं गमनादिक करवुं ते. बीशमी अणवकंखपच्चइआ एटले अनवकांक्षा प्रत्ययिकी क्रिया ते आलोक तथा परलोकधी जे विरुद्ध कार्यनुं आचरण करवुं ते. इवे अन्ना एटले पूर्व बीश कही तेथी बीजी मन, वचन, तथा कायाना योगनुं जे दुःप्रणिधान तेमां प्रवर्त्तन करवुं, पण निवृत्तवुं नही ते एकबीशमी पन्तग एटले प्रायोगिकी क्रिया. बावीसमी समुदाण एटले समुदानकी क्रिया ते एवं मोटुं पाप करे, जे थकी आठे कर्मनुं समुदायपणे ग्रहण पड जाय ते. त्रेवीशमी पिऊ एटले प्रेमिकी क्रिया ते माया तथा लोभवमे जे कांइ करवुं, एटले प्रेमनां

वचन एवं बोले, के जे थकी रागनी अधिक बृद्धि
 आय ते. चौबीशमी दोस एटले छेपिकी क्रिया ते
 क्रोध तथा मानवरे एवं गर्वित वचन बोले, के जे
 थकी आगलाने छेप उपजे ते. पच्चीशमी इरिआवहि
 या एटले इर्यापधिकी क्रिया ते केवल काययोगनुं जे
 प्रवर्त्तावहुं तेणे करी जे क्रिया लागे ते. इरियापधि
 की क्रिया अप्रमत्त साधुने तथा केवलीने पण दोष
 एटले केवलीने केवल काय योगथी उपजे ठे, तथा
 समिति प्रमुख साचवतां पण साधुने दोषनुं पन्नि
 महुं ते पण इर्यापधिकी क्रिया ॥ ३४ ॥

ए पच्चीश क्रियानुं स्वरूप कहे ठे.

१ कायिकी क्रिया एटले कायाये करी जे आय ते.

२ अधिकरणकी क्रिया एटले जीव पोताना आ
 त्माने नरकादिकमां जवाने वास्ते अधिकारी करे ते.

३ प्रदोष क्रिया एटले जेमां प्रकर्षे अधिक दोष ए
 टले छेप होय ते.

४ पारितापनिकी क्रिया ते जीवने पारिताप आप
 वाथी उत्पन्न आय जे क्रिया ते.

૫ પ્રાણોત્પત્તિકી ક્રિયા એટલે પ્રાણીનું વિનાશ કરવાની ક્રિયા.

૬ આરંજિકી ક્રિયા એટલે પૃથ્વિવ્યાદિક ઘટકોને સંયોજન કરવાનું જે ક્રિયામાં લક્ષણ હોય તે.

૭ પરિગ્રહિકી ક્રિયા એટલે વિવિધ ઉપાયે કરી ધન સંપાદન કરવામાં તથા ધન રક્ષણ કરવામાં જે મૂર્ખતા પરિણમી તેથી ઉત્પન્ન થયેલી જે ક્રિયા તે.

૮ માયા પ્રત્યયિકી ક્રિયા એટલે માયાજ છે પ્રત્યય એટલે હેતુ જેની, એટલે માયાની જિહાં પ્રધાન પ્રવૃત્તિ છે તે.

૯ મિથ્યાદર્શન પ્રત્યયિકી ક્રિયા એટલે મિથ્યાત્વ જ છે પ્રત્યય એટલે કારણ જેનું તે.

૧૦ અપ્રત્યાખ્યાનિકી ક્રિયા એટલે સંયમના વિઘાત કારક જે કપાય તેના અંદરથી પ્રત્યાખ્યાનનું ન કરવું તે.

૧૧ દૃષ્ટિકી ક્રિયા તે રાગાદિ કલુષિત ચિત્તે કરી જે જીવ, અજીવનું દેખવું તે.

૧૨ સ્પૃષ્ટિકી ક્રિયા એટલે રાગ દ્વેષ અને મોહ સં

યુક્ત ચિત્તે કરીને જે સ્ત્રી આદિકના શરીરનો સ્પર્શ કરવો તે.

૧૩ પ્રાતિત્ય પ્રત્યયિકી ક્રિયા એટલે પૂર્વે અંગીકાર કરેલાં પાપના ઉપાદાન કારણરૂપ જે અધિકરણ, તેની અપેક્ષાએ જે ક્રિયા ઉત્પન્ન થાય તે.

૧૪ સામંતોપનિપાતિકી ક્રિયા એટલે (સમંતાત્) સર્વ દિશાનુશ્રી (ઉપનિપાત) આવવું એટલે જે સ્થાનમાં જોજનાદિકને લીધે સર્વ દિશાનુશ્રી સ્ત્રી આદિક જીવોનું આવવું થાય તે.

૧૫ નૈસૃટિકી ક્રિયા એટલે જે પરોપદેશિત પાપ માં ઘણો કાલ પ્રવર્તે, તે પાપની જાવથી અનુમોદના કરે તે.

૧૬ પોતાના હાથથી જે કરે તે સ્વહસ્તિકી ક્રિયા

૧૭ આજ્ઞાપનિકા ક્રિયા એટલે શ્રી અર્હત, જગવાનની આજ્ઞા સંલ્લંઘન કરી પોતાની બુદ્ધિથી જીવાંજીવાદિ પદાર્થોની પ્રરૂપણાદ્વારા જે ક્રિયા તે.

૧૮ વેંદારણિકા ક્રિયા તે વીજાના અવતા માઠા આચરણને પ્રકાશ કરી તેની પૂજાનો નાશ કરવો

તેથી જંતપ્ત થાણી જે ક્રિયા તે.

૧૯ અનાજોગિકી ક્રિયા એટલે (આજોગ) અપયોગ તે થકી જે વિપરીત હોય, તેને અનાજોગ કહિયે, તેણે કરી અપલક્ષિત જે ક્રિયા તે.

૨૦ અનવકાંક્ષા પ્રત્યયિકી ક્રિયા એટલે પોતાની તથા પારકી જે અપેક્ષા કરવી, તેનું નામ અવકાંક્ષા છે, તે થકી જે વિપરીત હોય, તેને અનવકાંક્ષા કહીયે. તેજ છે પ્રત્યય એટલે કારણ જેનું એટલે પરમેશ્વરે કહેલી જે કરવા યોગ્ય વિધિયો, તે વિધિયો માંહેલી કોઈ કોઈ પણ વિધિયો પોતાને અથવા કોઈ પરજી વને હિતકારી છે, તે વિધિયોમાં પ્રમાદના વશથકી અનાદર કરવો તે.

૨૧ પ્રયોગિકી ક્રિયા એટલે પ્રયોગ તે એકતો દોરવું, ચાલવું, શ્ત્યાદિ કાયાનો વ્યાપાર, વીજું હિંસાકારી કઠોર જૂઠાદિક વોલવું, તે વચનનો વ્યાપાર, ત્રીજો પરાજિણેદ્દ ઇર્ષ્યા અજિમાનાદિક મનનો વ્યાપાર, એ ત્રણનું જે કરવું તે.

૨૨ સમુદાન ક્રિયા એટલે જેણે કરી વિષય પ્રદણ

કરીયે, તે સમાદાન હંડિય છે, તેનો જે વેશાંથી અથ
વા સર્વથી ઇપધાતરૂપ વ્યાપાર તે.

૨૩ પ્રેમ એટલે માયા અને લોજ તેણે કરી જે ધાય,
તે પ્રેમ પ્રત્યયકી ક્રિયા.

૨૪ હ્રેષ એટલે ક્રોધ, અને માન, તેણે કરી જે ધાય
તે હ્રેષ પ્રત્યયિકી ક્રિયા.

૨૫ ચાલવાથી જે ક્રિયા ધાય તે રિયાપથિકી ક્રિ
યા. એ ક્રિયાનું માંહેલી કેટલીએક ક્રિયાનું આપસમાં
સરખી દેખાય છે, તોપણ સરખી સમજવી નહીં.

એ પચ્ચીશ ક્રિયાનું કહી, તે પૂર્વે કહેલા સત્તર જેદો
માથે મેલવતાં આશ્રવતસ્વના વેંતાલીશ જેવ ધાય.

॥ इति आश्रवतत्त्वं समाप्तम् ॥

गाथा २५ मीना बूटा शब्दना अर्थ.

સામિહ=મગિતિ
ગુત્તિ=ગુત્તિ
પરીસહ=પરિસહ.
નિશ્ચમ્મો=પતિપર્મ.
મારણા=માવના

ચારિચાણિ=ચારિત્ર.
પણ=પાચ.
તિ=તણ.
દુવિસ=ચાવીશ.
વસ=દશ.

ચાર=ચાર.
પંચ-પાચ.

મેણહિં=મેદોણ કરીને.
સગવણા=સત્તાવન.

સમિઈ ગુત્તિ પરીસહ, જહ્ધમ્મો જાવણા
ચરિતાણિ ॥ પણ તિ હુવીસ દસ બાર, સ પંચ
જેણહિં સગવણા ॥ ૨૫ ॥

શબ્દાર્થ:-સમિતિ, ગુત્તિ, પરિસદ, ચતિધર્મ, ભાવના, અને ચારિત્ર
તે અનુક્રમે પાચ, ત્રણ, બાવીસ, દસ, બાર અને પાચ એવા
મેદોણ કરીને સંવરના સત્તાવન મેદો છે ॥ ૨૫ ॥

વિસ્તારાર્થ:-જેવને નવાં કર્મો આવતાં રોકાય તેને સં-
વર કહે છે, તેના બે જોડ છે. એક દ્રવ્ય સંવર અને બી-
જો જાવસંવર. તેમાં નવાં કર્મોનું જે રોકાવવું તેને
દ્રવ્ય સંવર કહિયે, અને સમિતિ પ્રમુખપણે કરી પરિ-
ણામને પામ્યું જે શુદ્ધ નિપયોગરૂપ દ્રવ્યપણું, તેથી જા-
વકર્મના રોધક આત્માના ચરિણામ થાય છે, તેને જા-
વ સંવર કહિયે. તિહાં સન્યક્ પ્રકારે જે ચેષ્ટા કરવી,
તેને સમિઈ એટલે સમિતિ કહિયે. તે પણ એટલે પાંચ
છે. યોગનું જે ગોપન કરવું, તેને ગુત્તિ એટલે ગુત્તિ ક

હિયે, તે તિ એટલે ત્રણ છે, સર્વ પ્રકારે નિર્જરાને અર્થે
 જે સહન કરવું, તેને પરીસદ્દ એટલે પરિસદ્દ કહિયે, તે
 હવીસ એટલે વાવીશ છે. યતિને જે અવશ્ય આચરવા
 યોગ્ય હોય, તેને જડ્ધમ્મો એટલે યતિધર્મ કહિયે, તે ઢસ
 એટલે ઢશ છે. મનની ચંચલતા નિવારણ કરવાને જે
 જાવું, તેને જાવણા એટલે જાવના કહિયે, તે વારસ
 એટલે વાર છે. કર્મક્રય થવાને અર્થે અદિંસાદિક પરિ
 ણામે કરી જે યત્નાદિકનું આચરવું તેને ચરિત્તાણિ
 એટલે ચારિત્ર કહિયે. તે પંચ એટલે પાંચ છે. એવી
 રીતે સગવત્તા એટલે સંત્તાવન જે એદિં એટલે જેદે કરી
 સંવરતત્ત્વ જાણવો ॥ ૭૫ ॥

ગાથા ૨૬ મીના છૂટા શબ્દના અર્થ.

શ્રિયા=શ્રીયાસમિતિ.

ભાસ=ભાષાસમિતિ

પસણા=પ્રપણાસમિતિ

આદાણે=આદાન નિષેપણા

સમિતિ

ચચારે=પારિષ્ઠાપનિકા સમિતિ

સમિદ્=સમિતિ.

સુ=મલી

અ=અને=મલી

મણગુત્તિ=મનગુત્તિ

વચગુત્તિ=વચનગુત્તિ

કાયગુત્તિ=કાયગુત્તિ

તદેવય=તેમન.

इरिया ज्ञासेसणादाणे—उच्चारें समिईसु आ॥
माणगुत्ति वयगुत्ति, कायगुत्ति तहेव य ॥२६॥

गन्धार्थः—इर्यासमिति, भाषासमिति, एषणासमिति, आदानस-
मिति, उच्चारसमिति ए पांच समिति. धली मनगुप्ति, वचनगुप्ति
तेमज कायगुप्ति ए ण गुप्ति जाणवी.

विस्तारार्थः—गाथाना पूर्वार्धे करी पांच समितिनुं वर्णन
कर ठे. समिति एटले सम्यग् चेष्टा तेमां.

૧ પહેલી इरिया एटले इर्यासमिति ते जयणा राखी
उपयोग सहित धूसरा प्रमाण जूमिका दृष्टिए जो
इने जे चालवानी चेष्टा करवी ते.

૨ બીજી જ્ઞાસ એટલે જ્ઞાપાસમિતિ તે સમ્યક્ પ્ર-
કારે નિરવધ જ્ઞાપા બોલવારૂપ જે ચેષ્ટા કરવી તે.

૩ ત્રીજી એતણા એટલે એષણાસમિતિ તે સમ્યક્
પ્રકારે વેતાલીશ દોષ રહિત નિર્દોષ આહાર, વસ્ત્ર,
પાત્ર, વસતિ, સંવંધો જે જિજ્ઞાસની ગવેષણા કરવી,
તેની જે ચેષ્ટા તે.

૪ ચોથી આદાણે એટલે આદાન નિક્ષેપણ સમિતિ
તે સમ્યક્ પ્રકારે પુંજી, પ્રમાર્જી, આસન પ્રમુખતું

આદાન એટલે પ્રદાન કરવાની જે ચેષ્ટા કરવી, તથા તેને નિક્ષેપ એટલે ત્યાગ કરવાની જે ચેષ્ટા કરવી તે. આ ઠેકાણે મૂલમાં આદાન શબ્દ છે તે કહેવાથી નિક્ષેપણ શબ્દ પણ સાથે લેવો. જેમ જીમ શબ્દ કહેવાથી જીમસેન સમજાય છે તેમ અદીયાં પણ જાણી લેવું.

૫ પાંચમી (ઇચ્છારે) ઇચ્છાર એટલે મલમૂત્રાદિક તેને પરગવવું માટે પારિણાપનિકા સમિતિ તે પરગવાયોગ્ય જે મલમૂત્રાદિક વસ્તુ, તેનું સ્થંનિલ જૂમિકાને વિષે ઉપયોગ પૂર્વક જે મૂકવાની ચેષ્ટા કરવી, તથા સદોષ ઉપકરણાદિકને પરગવવાની ચેષ્ટા કરવી તે. એવી રીતે ૬ પાંચ સમિતિ એટલે સમિતિ તે સુ એટલે જાલી પરિવૃત્ત લક્ષણ જાણવી, ૭ એટલે હવે ગાથાના ઉત્તરાર્થવચ્ચે ત્રણ ગુણિયું વર્ણન કરે છે:—પ્રથમ(મણગુણિ) મનગુણિ એટલે મનનું ગોપન કરવું, તેના ત્રણ જોડ છે:—તેમાં અપધ્યાને કરી ઉત્પન્ન થાણી કલ્પના જાણવી જે વિયોગ, તે પહેલો જોડ. ધર્મધ્યાને કરી મધ્યસ્થ થાણી, જે પરિણતિ, તે બીજો જોડ. અને સર્વથા મ

નોયોગ રોકાયાથી તેરમા ગુણઠાણાના અંતને વિષે જે
 આત્મારામતા થાય છે, તે ત્રીજો જ્ઞેદ-જાણવો. વીજો
 (વચગુત્તિ) વચનગુત્તિ એટલે વચનનું ગોપન કરવું
 તેના બે જ્ઞેદ છે:—સર્વથા વચનનો રોધ કરવાને અર્થે
 મૌનનો અગ્નિગ્રહ ધારણ કરીને હાથ પ્રમુખની સંજ્ઞા
 વડે કાર્ય કરવું તે પહેલો જ્ઞેદ. અને મૌનનો અગ્નિગ્ર-
 હ ધારણ નહીં કર્યો હતાં યાચના પ્રમુખ કાર્ય કરતી
 વેલાએ મુખે મુહપત્તિ વેશને જે જયણાથી બોલવું, તે
 વીજો જ્ઞેદ જાણવો. ઇહાં જ્ઞાપા સમિતિમાં તો કેવલ
 જયણાએ બોલવાનું જ કહ્યું છે, અને એમાં તો એક ત
 વર્થા વચનનો રોધ કરવો અને વીજું જયણાએ બોલવું,
 એ જુદાં જુદાં બે સ્વરૂપ દેખાત્યાં છે. એ ઉપરથી વચ
 નગુત્તિ અને જ્ઞાપાસમિતિ એનમાં એ અંતર છે, એમ
 જાણવું. અને તદેવ એટલે તેમજ ત્રીજી (કાયગુત્તિ)
 કાયગુત્તિ એટલે કાયાનું ગોપન કરવું. તેના પણ બે
 જ્ઞેદ છે:—ઉપસર્ગ પરિસદ આવી નુત્પન્ન થવાથી પણ
 જે કાયા સ્થિર રાખવી, અથવા ચૌદમે ગુણઠાણે યોગ
 નિરોધાવસ્યાએ સર્વથા શરીરની ચેષ્ટાનો ત્યાગ કરવો;

તે પહેલો જોડ, અને શયન, આસન પ્રમુખને વિષે સૂત્રોક્ત વિધિયે કરી ચેષ્ઠાનો નિયમ કરવો એટલે માથા તલે હાથ ઘાલી, ગૂંઠણ સંકોચી, કૂકળીની પેઠે પગ પસારીને સૂવું તે વીજો જોડ જાણવો. એ સમિતિ અને ગુપ્તિના અર્થમાં આટલું વિશેષ છે, કે સમ્યક્ પ્રકારે ચેષ્ઠારૂપ જે પ્રવૃત્તિ કરવી, એ સમિતિનું લક્ષણ છે. અને શુજ્ઞસ્થાનને વિષે પ્રવૃત્તિ કરવી, તથા અશુજ્ઞસ્થાનથી નિવર્તવું, એમ પ્રવૃત્તિ તથા નિવૃત્તિરૂપ ગુપ્તિનું લક્ષણ છે. એ પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિ મળી આઠ પ્રવચન માતા કહેવાય છે તે ચારિત્રરૂપ શરીર, ને ઉપજાવવા તથા તેનું પાલણ પોષણ કરવા માટે માતા સમાન છે. ॥ ૨૬ ॥

ગાથા ૨૭ મીના વૂટા શબ્દના અર્થ.

સુદા=શુધાપરિમહ; શુભ.
પિવાસા=પિપાસા, તરસ.
મી=મીઠા ટાઢ.
ઉષ્ઠં=ઉષ્ણ; તાપ
દંશ=દંડ

અચેલ=અચેલક, વસ્ત્રરોહિતપણું
અરડ=અરતિ, પીડા.
ઈધિયો=છી.
ચરિયા ચર્પા, ચાલવું.
નિસિદિયા=નૈવેધિકી

સિજ્ઞા=શય્યા.

અક્રોસ=આક્રોશ.

વહ=વધ.

જાયણા=યાચના.

ખુહા પિવાસા સી ઝાહં, દંસા ચેલા રઈ
ત્તિન ॥ ચરિઆ નિસિહિયા સિજ્ઞા, અક્રોસ
વહ જાયણા. ॥ ૨૭ ॥

શબ્દાર્થ:-ક્ષુધા, પિપાસા, શીત ઉષ્ણ, દંસ, અચેલ, અરાતિ, સ્ત્રી,
ચર્યા, નિવધા, શય્યા, આક્રોશ, વધ અને યાચના (પરિસહ)

વિસ્તારાર્થ:-હવે પરિસહ શબ્દનો અર્થ કહે છે, જે જૈ-
નમાર્ગને નહિં મુકવાને અર્થે તથા કર્મની નિર્જરા ક-
રવાને અર્થે હુઃસ્વોને પરિ એટલે સમસ્ત પ્રકારે સહ
એટલે સહન કરવું પમે તેને પરિસહ કહીયે, વ્યાકર-
ણમાં લખ્યું છે કે, “ પરિસહ્યત ઇતિ પરિસહ ” તે પ-
રિસહ સર્વ મલી વાવીશ છે, તેમાં વર્ણન પરિસહ
અને પ્રજ્ઞા પરિસહ જૈનમાર્ગ ન મુકવાને અર્થે છે,
અને વાકી વીશ પરિસહ કર્મ નિર્જરા કરવાને અર્થે
છે. એ વાવીશ પરિસહોના અર્થ સહિત નામ તથા ઐ-
તુકમે તે પરિસહોને કહેવાનાં કારણ કહેવે.

૧. ખુહા એટલે ક્ષુધા પરિસહ છે. ક્ષુધા એટલે ખૂલ

અને તેથી उत्पन्न થનારી વેદના સર્વ વેદનાંતથી અધિક છે, કારણ કે જૂઠ્ઠા આંતરમાં અને પેટને વાલનારી છે, હવે સાધુ મુનિરાજને ગમે તેવી જૂઠ્ઠા લાગે, તોપણ તેનું અનેપણીય આદાર લે નહિં, અને આર્તિ-ધ્યાન પણ કરે નહિં. પરંતુ રૂઝે પરિણામે જુઠ્ઠા સહન કરે. આ ક્ષુધા સહન કરવી ઘણીજ દુર્લભ છે. માટે સર્વ પરિસહોમાં એ ક્ષુધા પરિસહ પહેલો ગણ્યો છે.

૨. પિપાસા એટલે પિપાસા પરિસહ છે. તે પહેલાં કહેલી ક્ષુધાની પીમા મટામવા સારું ઝંચા નીચા ઘસોને વિષે વિહાર કરવો પડે તેના શ્રમે કરીને તરસ उत्पन्न થાય, માટે ક્ષુધા પછી ત્રીજો પિપાસા પરિસહ ગણ્યો છે. અહિં સાધુ પ્રાસુક એપણીય જલને અજાવે તરસથી આકુલ વ્યાકુલ થયેલો ઠતો પણ અનેપણીય શીતલ જલાદિકની ઇચ્છા કરે નહિં, પરંતુ સમ્યક્ પ્રકારે તૃપ્તિ સહન કરે.

૩ સી એટલે શીતપરિસહ તે જુઠ્ઠા અને તરસથી પીમાણાને શીતપણું થાય. માટે ત્રીજો શીતપરિ-

सह गण्यो वे. तिहां शीतकालने विषे ज्यारे टाढ पमे त्यारे कल्पनीय वस्त्रने अज्ञावे गृहादिके रहित एवो पण अकल्पनीय वस्त्रनी इच्छा करे नहिं. पोते अग्नि प्रदीप्त करी तापे नहिं, तेमज बीजाए सलग-वेला अग्निथी पण तापे नहिं परंतु अल्पजीर्ण वस्त्रा-ए करी सारी रीते टाढने सहन करे.

४ उण्हं एटले ऊष्ण परिसह, ते ऊष्ण ऋतु जेठे, ते पूर्वोक्त शीत ऋतुनी विपक्षीभूत ठे, माटे शीत पवी चोथो उष्ण परिसह गण्यो वे. तिहां उष्ण कालने विषे रह्यो ठतो सूर्यनुं प्रतिविंब माथे आवे, एवा मध्याह्न समये अत्यंत आतापना थए थके पण ठत्रनी अथवा लुगमानी ठायाने तथा विंजणा प्रमुखना वा-युने अण वांठतो थको तेमज स्नान विलेपनादिकने नहिं करतो रुमे प्रकारे आतापना सहन करे.

५ दंसा एटले दंसपरिसह, ते पूर्वोक्त उष्णकाल पवी वर्षाकाल आवे, ते वस्त्रते मांस मधुराद्रिक बहु थाय, माटे उष्ण पवी पांचमो दंश परिसह गण्यो

ઠે. તિહાં મંશાદિ જૂ, માંકનુ ઇત્યાદિક કુદ્ જીવો જે-મ સંગ્રામમાં શત્રુ વાણનો પ્રદાર કરે તેમ મંચ મારે, તોપણ તેનુના ઉપડ્વથી તે સ્યાનક તજીને અન્ય સ્થાનકે જાય નહિં અથવા તેને નિવારવા સારુ પંચો કરવાની ઇચ્છા પણ કરે નહીં, તથા તે મંસાદિક જીવો પોતાનું લોહી પિયે, તોપણ તેના ઉપર દ્વેષ કરે નહિં, એવી રીતે સમ્યક્ પ્રકારે દંશ પરિસદ સહન કરે.

૬ અચેલ એટલે અચેલક પરિસદ, તે પૂર્વોક્ત મંશાદિકે પરાજીત પામ્યો થકો પણ વચ્ચેને વાંઢે નહિં, તેથી અચેલક પરિસદને ઠઠો ગણ્યો ઠે. અચેલક એટલે શું? તો કે ચેલ એટલે વચ્ચે તેનો અ એટલે અજાત તે અચેલક જાણવો. અહીંયાં સર્વથા વચ્ચેનો અજાત હોય તેનું જ નામ અચેલ પરિસદ નથી, પરંતુ આગમમાં જે જે વચ્ચે રાખવાનું પ્રમાણ કહ્યું ઠે, તે પ્રમાણે રાખે તો તેને અચેલક પરિસદ કહેવો. હવે ત્યાં શંકા કરે ઠે, કે જો કાંઈ પણ વચ્ચે રાખે તોપણ તે પરિગ્રહજ કહેવાય? ત્યાં કહે ઠે, કે જો મૂર્ચા સહિત વચ્ચે રાખે

તો પરિગ્રહ કહેવાય, પરંતુ મૂર્ઝા રહિત અપરિગ્રહપણાયે જ્ઞાત્રોક્ત રીતે રાખે, તો અચેલક જાણવો. તિહાં સાધુને ફાટેલું અલ્પ મૂલ્યનું અને જૂનું વસ્ત્ર ઠતાં કલ્પનીય વસ્ત્ર ન મલે તથાપિ મનમાં દીનતા ન કરે, વલી એમ પણ ન વિચારે કે આજ કાલ કોઈ નવા વસ્ત્રનો આપનાર પણ મલતો નથી, માટે હવે કેમ કરવું ? અથવા આ વસ્ત્રો તો સમેલાં અને જૂનાં છે, માટે બીજાં નવાં પહેરું, એવો વિચાર પણ ન કરે. એ પ્રમાણે સમ્યક્ રીતે અચેલક પરિસદ્ સહન કરે.

૩ અરજ એટલે અરતિ પરિસદ્. તે પૂર્વોક્ત અચેલક અપ્રતિબદ્ધ વિહારી ઠતાં તેને શીતાદિકના સંજ્ઞે કરી અરતિ ડપજે, માટે અચેલક પઠી સાતમો અરતિ પરિસદ્ ગણ્યો છે, તિહાં જે રમણ કરવું તે રતિ અને તેથી વિપરીત જે અરમણિકતા તે અરતિ જાણવી. આ ઠેકાણે સાધુને સંયમમાં વિહાર કરતાં અરતિ ડપજવાનાં કારણ વને, ત્યારે ધર્મને ચિપે રક્ત થાય; ક્ષાંત્યાદિક દશ પ્રકારના યતિ ધર્મને ધ્યાવે, શ્રી દશ-

वैकालिकेनी प्रथम चूलिकामां अढार वस्तुनું चिंतवन
करवाथी अरति दूर थाय ठे, ते प्रमाणे चिंतवन करी
अरति दूर करे.

८ इच्छिन्न एटले स्त्रीपरिसद. ते पूर्वोक्त संयमने
विषे अरति उत्पन्न થવાથી स्त्री નિમંત્રી તેની અન્નિ-
લાપા કરે, માટે અરતિ પઠી આવમો સ્ત્રીપરિસદ ગ-
ળ્યો છે. તિહાં સ્ત્રીયોને ઢીઠાં થકાં તેનાં અંગ, પ્રત્યંગ,
સંસ્થાન સુરતિ, હસવું, મનોહરપણું લલિત વિવ્રમ-
વિલાસાદિક ચેષ્ટાનું અણચિંતવતો થકો રહે, સ્ત્રી-
યોને મોક્ષ માર્ગમાં અર્ગલા સમાન જાણી, તેને કામ-
બુદ્ધિયે કરી દૃષ્ટિ સાથે દૃષ્ટિ મેલવી જુવે નહીં, તે
સ્ત્રી પરિસદ.

૯ ચરિઆ એટલે ચર્યા પરિસદ. ચર્યા એટલે ચાં-
લવાનું નામ છે. તિહાં એક સ્થળે રહેતાં મંદ સત્ત્વને
પૂર્વોક્ત સ્ત્રી ઉપર અનુરાગ થાય, તે માટે એક સ્થાનકે
ન રહે, તેથી ૯ સ્ત્રી પરિસદ પઠી નવમો ચર્યા પરિ-
સદ ગળ્યો છે. તિહાં આલસ રહિત થકાં ગ્રામ, નગર

कुलादिकने विषे विहार करवो, तेने झग्यथी चर्या कहीये. अने जो एक स्थानके मास कढपादिके रहे-
तां पण अप्रतिबद्ध ममत्व रहितपणुं अंगीकार करवुं,
ते ज्ञावथी चर्या कहीये.

१० निसिद्धिया एटले नैपेधिकी परिसह. ते पूर्वोक्त
ग्रामादिकने विषे जेम अप्रतिबद्ध विहार करवो, तेम
देहादिकने विषे पण अप्रतिबद्ध स्वाध्यायने अर्थे नैपे-
धिकी करवी, ते माटे चर्या पठो दशमो नैपेधिकी
परिसह गण्यो ठे. जे निपेधिये तेने नैपेधिकी कहीये
तिहां एक पापकर्म, बीजुं गमनागमन, तेहीज
निपेध करवानुं ठे प्रयोजन जेनुं तेने नैपेधिक कहीये
अहिंयां शून्य घर श्मशानादिक सर्प बिल सिंह गु-
फादिकने विषे कायोत्सर्गे रह्यां थकां तिहां नाना प्र-
कारना उपसर्गना सद्भावे पण अशिष्ट चेष्टानो नि-
पेध करवो, अर्थात् माठी चेष्टा न करवी, तेने नैपे-
धिकी परिसह कहीये. अथवा कोइ ठेकाणे निपद्या
परिसह पण कह्यो ठे, ते निपद्या एवुं रदेवाना स्था-

નકતું નામ છે, ત્યાં સ્ત્રી, પશુ, પંક્તિ વર્જિત સ્થાન-
માં રહેતાં થકાં જો ઇષ્ટાનિષ્ટ ઉપસર્ગ થાય, તોપણ
પોતાના ચિત્તમાં ચલાયમાન ન થાય, પરંતુ તે સર્વ
ઉપસર્ગને ઝઘેગ રહિતપણે સમ્યક્ રીતે સહન કરે તે
નૈપેધિકી અથવા નિષદ્યા પરિસહ.

૧૧ સિજ્ઞા એટલે શય્યા પરિસહ. તે પૂર્વોક્ત નૈપેધિ-
કીયે સ્વાધ્યાય કરી, શય્યાયે આવે, માટે અગીયાર-
મો શય્યા પરિસહ ગણ્યો છે. જેને વિષે શયન કરી-
યે તેને શય્યા કહીયે, તિહાં શય્યા તે વસતિ, ઉપા-
શ્રયે ઝુંચી નીચી ઝૂમિ હોય, અથવા કઠિન આસન
પામીને તેને સારુ અથવા માટું કહે નહીં, ઝઘેગ કરે
નહીં, પરંતુ રુમે પ્રકારે તે, દુઃખને સહન કરે, તે,
શય્યા પરિસહ.

૧૨ અક્રોશ એટલે આક્રોશ પરિસહ. તે પૂર્વોક્ત શ-
ય્યાયે રહેલાને શય્યાતર એટલે શય્યાના આપનાર અથવા
વીજો કોઈ આક્રોશ કરે, માટે શય્યા પઠી વારમો
આક્રોશ પરિસહ ગણ્યો છે. તે એવી રીતે કે, ક્રોધને

वश आएलो कोइ अज्ञानी पुरुष कोइ यतिने तिरस्कारनां वचन बोले, तेने देखी तेनी उपर दृढ प्रहारीनी पेरे कोप करे नहिं, परंतु एवं विचारे के आ पुरुष, खराने बास्ते मने अनिष्ट वचन कहेवे, ए महारो उपकारी ठे. कारण के मने ते आ प्रमाणे शिखामण आपे ठे, तेथी हुं एवं काम फरीथी करीश नहीं. अथवा ते पुरुष जे कहे ठे ते हुं करतो नथी, तथापि महारे एनी उपर कोप करवो ते युक्त नथी, एम चिंतवी क्रोध न करे एम सम्यक् रीते आक्रोश सहन करे.

१३ वह एटले वध परिसह. ते पूर्वोक्त आक्रोशानो करेनार जे होय, ते वध पण करे, माटे आक्रोश पढी तेरेमो वधपरिसह गणयो ठे, तिहां कोइ दुरात्मा आवीने ताधुने ढींका, पाटु, चावक, कशादिकना आकरा प्रहार करे, अथवा वध करे, तोपण खंधकसूरिना शिष्योनी पेठे तेना उपर बिलकुल रोष आणे नहिं, परंतु अकलुपित चित्तवंत धको एवी चिंतवना करे, के एम-हारुं गरीरतो पुज्यरूप ठे, एतो अवश्य नाशवंत ठे,

અને મારો આત્મા તો એ થકી જુદોજ છે, કારણ કે આત્માનો તો કોઈ નાશ કરી શકેજ નહિં તો આ શરીરના સંબંધથી મને જે દુઃખ થાય છે, તેતો મારાં કારણેલાં કર્મ નુદય શ્રાવ્યાં છે, તેનું એ ફલ છે. એવા રીતે વધ પરિસ્થિતિને સહન કરે.

૧૪ જાયણા એટલે યાચના પરિસ્થિતિ. તે પૂર્વોક્ત ઉપરથી હણાણાને શ્રૌષ્ઠાદિકની યાચના કરવાનું પ્રયોજન થાય, માટે વધ પછી ચૌદમો યાચના પરિસ્થિતિ ગણ્યો છે. જે વીજા પાસેથી યાચીયે તેને યાચના કહીયે. તે આ પ્રમાણે:-

યતિયે વસ્ત્ર, પાત્ર, અન્ન, પાન, નિપાશ્રય, પ્રમુખ કોઈ પણ ચીજ અર્થાત્ એક સલી જેટલી ચીજ પણ માગ્યા વિના લેવી નહિ. તો પણ પોતાની જોજા રાખવાને અર્થે માગે નહિં, તથાપિ પોતાનું પ્રયોજન હોય ત્યારે લજ્જા ઠાંપીને યાચના કરે પરંતુ રાંધેલા ધાન્યને અર્થે જલા માણસને ઘેર જઈ યાચના કરવી એવું ચિંતવે નહિં. તે કરતાં તો ગૃહસ્થાવાસમાં

ज जलुं, के ज्यां आपणा जुज दंरुना पराक्रमथी
उपजाव्युं जे अन्न, ते दीनहीनादिकने आपी, पठी
जमीये, एवी विचारणा करीने गृहस्थपणाने इहे
नहिं, अथवा याचना करतां कोइ आपशे किंवा नहिं
आपशे ? तो हुं आ गृहस्थने घेर जइ लाखनो मर्म
गमावोने शी रीते याचना करुं ? इत्यादिक चिंतवना
न करतां याचना करे. ॥ ३३ ॥

गाथा १८ मीना वूटा शब्दना अर्थ.

अलाम्ब=अलाभ.

रोग=रोग.

तणफासा=तृणस्पर्श.

मल=मल.

सक्कार=सत्कार.

परीसहा=पारिसह (ए शब्द व-
धाने लगावो.)

पन्ना=पन्ना.

अन्नाण=अज्ञान.

सम्मत्तं=सम्पत्तव.

इअ=ए प्रकारे.

वावीस=वावीश.

परीसहा=पारिसह.

अलान्न रोग तणफासा, मल सक्कार परी-
सहा ॥ पन्ना अन्नाण सम्मत्तं, इअ वावीस
परीसहा ॥ १८ ॥

अन्वार्थः—अलाम, रोग, वृणस्पर्श, मल, सत्कार, मज्ञा, अज्ञान, अने सम्यक्त्व ए प्रकारे चावीस परिसह जाणवा.

विस्तारार्थ—१५ अलाज एटले अलाज परिसह. ते पूर्वोक्त याचना कर्मा ठतां पण लाजांतरायना अदयथी माग्यां ठतां पण मले नहीं, माटे याचना पठी पंदरमो अलाज परिसह गण्यो ठे. ते आ प्रमाणेः—साधुने कोइ पण चीजनी इच्छा होय अने ते वस्तु गृहस्थना घरमां पण घणीज होय पण ज्यारे ते मागवा जाय अने गृहस्थ आपे नहि त्यारे ठंढण कुमारनी पेठे उद्देग करे नहीं, विषाद न करे, मुख राग फेरवे नही, न आपनारनुं माठुं चिंतवे नहीं, दुर्वचन बोले नहीं अने समता धारण करी विचार करे के आज नहिं मळपुं तो काले मळशे. ज्यारे मळशे त्यारे लइशुं ए प्रमाणे अलाज परिसह सहन करे.

१६ रोग एटले रोग परिसह. ते पूर्वोक्त अलाज थकी आंतप्रांत जोजने करी रोगनी उत्पत्ति आय, माटे अलाज पठी शोलमो रोग परिसह गण्यो ठे.

तिहां 'साधुने ज्यारे कास, श्वास, ज्वर, अतिसारा-
दिक रोग उत्पन्न थाय, त्यारे जे गञ्जवाहिर जिन-
कळपी साधु होय, ते तो चिकित्सा करवानी इच्छा
पण करे नहीं, अने पोताना कर्मनो विपाक चिंतवे,
परंतु स्थविरकळपी गञ्जवासी साधु तो आगममां
कहेला विधिये करी निरवद्य चिकित्सा करावे, मनमां
कर्म विपाक चिंतवतो रहे, पण हायवोय करे नहीं,
जो अत्यंत वेदना थती होय, तो पण आर्त्तध्यान
करे नाहिं परंतु सनत्कुमारनी पेठे रुमी रीते वेदना
सहन करे.

१४ तण फासा एटले तृणस्पर्श परित्ह ते पुर्वो-
क्त रोगीने शयामां सूतां थकां तृणस्पर्श थाय, माटे
रोग परित्ह पठी सत्तरमो तृण स्पर्श परित्ह ग-
एयो ठे. तिहां गञ्जनिर्गत साधुने तृणनोज संथारो
कह्योठे, पण गञ्जवासी साधुने तो सापेक्ष संयम
थाय ठे, माटे ते वस्त्र पण लेठे. परंतु ज्यारे जमीन
जीनी होय अथवा वस्त्र जुनुं थयुं होय अथवा चोरे

घोरी लीधुं होय, त्यारे, माज्जनो अढी दाध प्रमाण
संधारो करे पण तृणना अग्रजाग तीखा होय, ते
शरीरने लागे, तेथी पीमा उत्पन्न थाय तो पण
दुःख चिंतवे नहिं अने समाधिनो त्याग पण
करे नहीं.

१७ मल एटले मल परिसिद्ध, ते पुर्वे कहेला तृण
स्पर्श करी परसेवाने संयोगे मल उपजे, माटे तृण
पठी अढारमो मल परिसिद्ध गण्यो वे. अहींयां परसे-
वाना पाणो वने साधुना शरीरमां रजनो कठिण
मेल बंधाई जाय, ते मेल कृष्णकालनां ताप वने
परसेवाथी जीजाइने दुर्गंधे गंधाय, तो पण ते दुर्ग-
ंधताने दूर करवा सारु स्नानादिकनी इच्छा करे
नहीं. वली ए थकी क्यारे हुं मुक्त थडश एवी चिंत-
वना पण करे नहीं.

१८ सत्कार एटले सत्कार परिमद्ध ते पुर्वोक्त मल
व्याप्त पुरुष, कोइ पवित्र अंगवात्तानो सत्कार स्तो
देखी कांइक पोते पण सत्कारादिकनी वं

माटे मल पंथी जगणीशमो सत्कार परिसह गण्यो
 ठे ते आ प्रमाणेः—साधुने कोइए स्तवन, नमन, च-
 रणस्पर्श, सन्मुख जवुं, छलुं थावुं, आसन देवुं,
 अशनादिकनुं दान देवुं, अथवा कोइ मोटा राजा-
 दिके निमंत्रणादिकनुं करवुं, एवो सत्कार पोताने
 थतो देखीने मनमां हर्ष आणे नहिं, अने सत्कार
 न थवाथी मनमां खेद पण पामे नहीं.

१० पन्ना एटले प्रज्ञा परिसह. ते पूर्वोक्त सत्कारना
 जयथी प्रज्ञाने बाहूळ्ये गर्व न करवो तेमज प्रज्ञाने अ-
 ज्ञावे खेद पण करे नहीं माटे सत्कार पंथी वीशमो
 प्रज्ञा परिसह गण्यो ठे, ते आ प्रमाणेः—जेणे करी व-
 स्तुनुं तत्त्व (प्र) एटले प्रकर्षे करी (ज्ञा) एटले ज-
 णाय, तेने प्रज्ञा कहिए, ते प्रज्ञावंत साधु, घणा श्रुत-
 नो जाण उतां में ज्ञांतरने विषे रुमी रीते ज्ञान आ-
 राधन कयुं ठे, माटे हुं समस्त मनुष्योमां जाण ठुं,
 सर्वेना पूठेला प्रश्नोना उत्तर हुं आपुंठुं ? एवो गर्व न
 करे, अने प्रज्ञाने अज्ञावे मनमां उद्वेग पण न करे, ते

એમકે, હું મૂર્ખ હું, કાંઈ પણ જાણતો નથી, સર્વને પ-
રાજનવનું સ્થાનક હું, કોઈએ પૂઠયાં થકાં જોવાદિ પ-
દાર્થનાં નામ પણ જાણતો નથી, એવી દીનતા મનમાં
ન કરે, પરંતુ પૂર્વે કરેલા કર્મનું સ્વરૂપ ચિંતવે, તો પ-
રિસદ્ પીડે નહિં.

૨૧ અન્નાણ એટલે અજ્ઞાન પરિસદ્. તે પૂર્વોક્ત પ્રજ્ઞા-
નીપેરે અજ્ઞાન પણ સદ્ન કરવું, માટે પ્રજ્ઞા પઠી એક-
વીશમો અજ્ઞાન પરિસદ્ ગણ્યો છે. શ્રુતજ્ઞાનથી વસ્તુ-
નું તત્ત્વ જણાય છે, અને તેનો જે અજ્ઞાવ તે અજ્ઞાન પ-
રિસદ્ કહીએ. તે આવી રીતે:—સાધુ મનમાં એમ ન જાણે,
જે મેં અવ્રતિપણું ત્યાગીને વ્રતિપણું અંગીકાર કર્યું છે, તો
પણ હું કાંઈ પણ જાણતો નથી, તેમજ મેં જ્ઞા મહા
જ્ઞાદિક તપ પન્નિવજ્યાં તથા નપધાન જે આયંવિલ
પ્રમુખ અને માસિકાદિક પ્રતિમા વહી, એવી રીતે ક્રિયાયે
હું ચાલુંહું, તો પણ હું સારું માતું કાંઈ જાણતો નથી.
કેમકે હું આગમ જ્ઞાન રહિત હું, માટે નિરક્ષર કુક્ષિ-
ન્નર એવા મને ધિક્કાર છે. એવી દીનતા ન કરે, પરંતુ

(૬૬)

નિઃકેવલ જ્ઞાનાવરણીય કર્મના નિવૃત્તિ માટે આ સ્વ-
રૂપ છે, તે યાવત્ જોગવાથી દુર થશે, અથવા તપ
અનુષ્ઠાનથી દુર થશે. તેમજ જો એકાદશાંગાદિનો પા-
ત્રી હોય તો પણ હું જ્ઞાનનો સમુદ્ર હું, એવો ગર્વ ન કરે,
અહીંયાં પ્રજ્ઞા પરિસહ અને અજ્ઞાન પરિસહનું એટલું
વિશેષ છે, કે પ્રજ્ઞાપરિસહ તો વીજો કોઈ પ્રશ્નાદિક
પૂછે તે વેર થાય છે અને અજ્ઞાન પરિસહ તો મત્યા-
દિક જ્ઞાન મારામા પુર્ણ નથી, એમ વિચારવાથી થાય
છે, અથવા શાસ્ત્રનું સ્ફુરવું, તેને પ્રજ્ઞા કહે છે, અને
ત્રિકાલ વિપયિક વસ્તુના અજાણપણાને અજ્ઞાન કહે છે.

૨૨ સમ્મત્તં એટલે સમ્યક્ત્વ પરિસહ, તે પુર્વોક્ત
અજ્ઞાનને લીધે સમ્યક્ત્વ દર્શનને વિષે શંકા થાય,
મોટે અજ્ઞાન પંથી બાવીશમો સમ્યક્ત્વ પરિસહ ગ-
ણાયો છે. તિહાં શાસ્ત્રમાં સૂક્ષ્મ વિચાર સાંજલી તેને
વિષે અસદ્દેશના કરવી નહિં, તથા દેવ, ગુરુ અને ધર્મ
તેને વિષે અસદ્દેશના કરવી નહિં, અથવા શાસ્ત્રમાં દે-
વતા અને ઇન્દ્રાદિક સમ્યગ્ દ્રષ્ટિ છે, એવું સાંજલી

હીએ, તો પણ કોઈ સાન્નિધ્યકારી થતો નથી, - માટે શું જાણીયે દેવતા અને હંદુ છે, કિંવાં નથી ? એવી અસદ્દેશના કરવી નહિં, તથા અન્ય દર્શનીયોની કુ-
દ્ધિ વૃદ્ધ્યાદિક ઉન્નતિ તથા તપશ્ચર્યાદિક કષ્ટ પ્રમુખ દેખીને મૂઠ દૃષ્ટિ થાવું નહિં, તેને સમ્યક્ત્વ પરિસહ કહીએ, (૩૩) એટલે એ પ્રકારે (બાવીસ) એટલે બાવીસ (પરીસદા) એટલે પરિસહ જાણવા. અહીં-
યાં પરિસહ શબ્દ સર્વ ઠેકાણે જોઈવો ॥ ૨૬ ॥

આ બાવીસ પરિસહ માંહેલો કયો પરિસહ કયા કર્મના ઉદયથી થાય છે તે કહે છે. મોહનીય કર્મનાં બે જોડ છે. એક દર્શન મોહનીય બીજું ચારિત્ર મોહની-
ય, તેમાં મિથ્યાત્વાદિક ત્રિક જે દર્શનમોહનીય છે, તેના ઉદયથી સમ્યક્ત્વ પરિસહનો સૂદ્રાવ થાય છે, અને જ્ઞાનાવરણીય કર્મના ઉદયથી પ્રજ્ઞા તથા અજ્ઞાન એ બે પરિસહ થાય છે. તથા અંતરાય કર્મમાં લાજ્ઞાંત-
રાય કર્મના ઉદયથી અલાજ્ઞ પરિસહ થાય છે. એવં
ચાર થઈ,

‘ હવે સાત પરિસહ ચારિત્ર મોહનીયના ઉદયથી
આય છે, તે કહે છે:—

૧ ક્રોધના ઉદયથી આક્રોશપરિસહ આય છે.

૨ અરતિ પરિસહ તે અરતિ મોહનીયના ઉદ-
યથી થાય છે.

૩ પુરુષ વેદના ઉદયથી સ્ત્રીપરિસહ આય છે.

૪ નૈવેદિકી પરિસહ તે જ્ઞય મોહનીયના ઉદ-
યથી થાય છે.

૫ જુગુપ્સા મોહનીયના ઉદયથી અચેલક પરિ-
સહ આય છે.

૬ યાચના પરિસહ તે માન મોહનીયના ઉદ-
યથી થાય છે.

૭ લોજ્ઞ મોહનીયના ઉદયથી સત્કાર પુરુષકાર પ-
રિસહ આય છે.

તથા ૧ ક્ષુધા, ૨ વિપાસા, ૩ શીત, ૪ ઝૂણ, ૫ દંશ,
૬ ચર્ચા, ૭ શય્યા, ૮ મલ, ૯ વધ, ૧૦ રોગ, ૧૧ તૂળ
સ્પર્શ, ૧૨ અગીયાર પરિસહ, વેદનીય કર્મના ઉદયથી

પ્રાય ઠે, શેષ કર્મેને વિષે પરિસદ્દનો અવતાર નથી.
 એવં બાવીશ થઈ.

હવે ચૌદ ગુણ ઠાણાને વિષે પરિસદ્દોને સમવતારી
 દેખામે ઠે, તિહાં એ કુષાદિક બાવીશે પરિસદ્દ યાવત્
 બાદર સંપરાય નામા નવમા ગુણઠાણા સુવીધાય ઠે,
 અને સૂક્ષ્મ સંપરાય નામા દશમે ગુણઠાણે તો પૂર્વો-
 ક્ત ચારિત્ર મોહનીયના ક્ષયોપગમના પ્રતિબંધથી ત-
 થા સાત પરિસદ્દ તથા એક દર્ઢન મોહનીયે પ્રતિબદ્ધ
 મલીને આઠ પરિસદ્દ ન થાય, શેષ કુષાદિક અનુક્ર-
 મે પાંચ પરિસદ્દ, ૬ ચર્યા, ૭ શય્યા, ૮ વધ, ૯ અલા-
 ન, ૧૦ રોગ, ૧૧ તૃણ સ્પર્શ, ૧૨ મલ, ૧૩ પ્રજા,
 ૧૪ અજ્ઞાન, એ ચૌદ થાય ઠે. બલી અગીયારમા ઉપ-
 શાંતમોહ અને વારમા ક્ષીણમોહ ગુણઠાણે પણ પૂર્વ
 કહેલા ચૌદ પરિસદ્દજ થાય ઠે. હવે તેરમે સયોગી
 તથા ચૌદમે અયોગી એ બે ગુણઠાણે તો અનુક્રમે કુ-
 ષાદિક પાંચ, ૬ ચર્યા, ૭ વધ, ૮ મલ, ૯ શય્યા, ૧૦
 રોગ, ૧૧ તૃણ સ્પર્શ, એ અગીયાર પરિસદ્દ માત્ર

नीय कर्मना प्रतिबद्धी आय ठे..

ए बावीश परिसह मांहेली शीत अने ऊष्ण तथा चर्या (चालवुं) अने निषिद्या (रद्देवुं) ए चारे स-
मकाले वर्ते नहिं, परंतु एना प्रतिपक्षी वे परिसह
समकाले वर्ते, माटे उत्कृष्टी एक प्राणीने धिपे स-
मकाले, बीशपरिसहनो उदय थाय, अने जघन्यथी
तो शीत अथवा ऊष्ण तथा चर्या, अथवा निषिद्या,
ए चार मांहेला एकनोज उदय थाय, केमके ज्यां-
शीत होय, त्यां ऊष्ण न होय अने ज्यां चर्या होय
त्यां निषिद्या न होय इत्यादिक मांहेलौ एक थकां
वेनो अज्ञाव होय. ए परिसह मांहेला एक स्त्री, बी-
जों प्रज्ञा, त्रीजो सत्कार, ए अण परिसह, अनुकुल
जाणवा. अने शेष उगणीश परिसह प्रतिकूल जाण-
वा. वली स्त्री तथा सत्कार ए वे ज्ञाव शीतल परि-
सह ठे, अने शेष परिसह ऊष्ण ठे. इति परिसह
विचार संपूर्ण ॥

આથા ૧૯ મીના વૂટા શબ્દના અર્થ:..

સ્વંતી=સમા.
અજ્ઞવ=આર્યવ.
મદ્વ=માર્દવ.
મુત્તી=મુક્તિ.
તવ=તપ.
મંજમે=સંયમ.

બોધવ્વે=જાણવા.
સચ્ચં=સત્ય.
સોઅં=શૌચ.
અર્કિચન=અર્કિચન.
વંમં=ગ્રહચર્ય.
જઇધમ્મો=યતિધર્મ.

સ્વંતી મદ્વ અજ્ઞવ, મુત્તી તવ સંજમેઅ
બોધવ્વે ॥ સચ્ચં સોઅં અર્કિં, ચણં ચ વંજં ચ
જઇ ધમ્મો ॥ ૧૯ ॥

શબ્દાર્થ:-સમા, માર્દવ, આર્યવ, મુક્તિ, તપ, સંયમ, સત્ય, શૌચ,
અર્કિચન અને ગ્રહચર્ય એ દશ પ્રકારે યતિધર્મ જાણવો.

વિસ્તારાર્થ:-ક્રોધનો જે અજ્ઞાવ, તે પદેલો (સ્વંતી)
એટલે ક્રમાધર્મ. માનનો જે ત્યાગ તે (મદ્વ) એટલે
માર્દવ ધર્મ, માયા એટલે કપટ તેનો જે ત્યાગ તે ત્રીજો
(અજ્ઞવ) એટલે આર્યવ ધર્મ, નિર્લોજ્જતા તે ચોથો
(મુત્તી) એટલે મુક્તિ ધર્મ, પાંચમો (તવ) એટલે
તપો ધર્મ તે ઇચ્છાનો નિરોધ કરવો. પ્રાણાતિપાતા-

दिक पांचनुं जे विरमण, तथा पांच इंद्रियोनो निग्रह, चार कपायनो जय, अने त्रण दंरुनी निवृत्ति. ए सत्तर जेदे ठहो (संजमे) एटले संयम धर्म. सत्य बोलवुं ते सातमो (सच्चं) एटले सत्य धर्म. तथा हाथ पग प्रमुख जे शरीरना अवयवो पवित्र राखवा अने ज्ञात पाणी प्रमुख वहेतालीश दोष रहित आहार लेवो, ते सर्व ज्योती शौच अने आत्माना जे शुद्ध अध्यवसाय कपायादिके रहित शुद्ध परिणामनी वृद्धि ते ज्ञाव शौच. अथवा मन, वचन, अने कायाने शुद्ध राखवां, संयमने विषे निरतिचारपणुं तथा जीव अदत्त, स्वामी अदत्त, गुरु अदत्त, अने तीर्थंकर अदत्त, ए चार प्रकारनी चोरीनो त्याग करवो, ते आठमो (सोअं) एटले शौच धर्म. समस्त परिग्रह त्याग रूप मुर्छा रहित थवुं, ते नवमो (अर्किचण) एटले अर्किचन धर्म. नव प्रकारे औदारिक, अने नव प्रकारे वैक्रिय संबंधी मैथुननो त्याग करवो, ते दशमो (बंजं) एटले ब्रह्मचर्य धर्म. एही रीते (जइधम्मो) एटले यतिनो धर्म

ते उपर देखामेला दश प्रकारनो (बोधेवे) एटले
जाणवो. ए दश गुणे सहित दोय, ते यति जाणवो.
आ आर्यामां त्रण चकार ठे, ते पाद पूर्णार्थ तथा
उजयान्वयी अव्यय ठे.

गाथा ३० मीना वूटा शब्दना अर्थ.

पढमं=प्रथम.
अणिच्चं=अनित्य.
असरणं=अक्षरण.
संसारो=संसार.
एगया=एकत्व.
अण्णत्तं=अन्यत्व.

असुइत्तं=अशुचित्व.
आसव=आश्रव.
संवरो=मंवर.
तह=तेमज.
निज्जरा=निर्जरा.
नवमी=नवमी.

हवे बार जावनानुं वर्णन करे ठे:-

पढम मणिच्च मसरणं, संसारो एगयाय
अण्णत्तं ॥ असुइत्तं आसवसं, वरो अ तह नि
ज्जरा नवमी ॥ ३० ॥

शब्दार्थ:-पहेली अनित्य, वीजी असरण, त्रीजी संसार, चौथा
एकत्व, पांचमी अन्यत्व, छठी अशुचित्व, सातमी आश्रव,
आठमी संवर, तेमज नवमी निर्जरा भावना जाणवी.

વેસ્તારાર્થ:-(પદ્મ) એટલે પ્રથમ (અણિચ્ચં) એટલે અનિત્ય જાવના તે લક્ષ્મી, યૌવન, કુટુંબ, પરિવાર, તથા આનંદ પ્રમુખને વિષે જે અનિત્યતાની જાવના કરવી, એટલે સંસારના સર્વ પદાર્થ તે કુશાગ્રસ્થ જલ વિંદુનીપરે અનિત્ય અસ્થિર જાણે.

મરણ સમયે ચક્રવર્તી, ઇંડ, અથવા તીર્થંકર પ્રમુખ ગમે તેવો મોટો પુરુષ હોય, તેને પણ ધન કુટુંબાદિક કોઈનું શરણ મલતું નથી, સંસારમાંદિ જન્મ, જરા, અને મરણના ભયથી રાખવાને એક ધર્મ વિના બીજું કોઈ શરણ નથી, એવી જે જાવના કરવી, તે.

૨ (અસરણ) એટલે અસરણ જાવના.

માતા તે સ્ત્રી થાય, સ્ત્રી તે માતા થાય, પિતા તે પુત્ર થાય, પુત્ર તે પિતા થાય, इत्यादિક આ જીવે સંસારને વિષે સર્વ જાવનો અનુજીવ કયોં છે, એવી જે જાવના કરવી, તે.

૩ (સંસારો) એટલે સંસાર જાવના.

(૧૦૬)

પ્રકારના આશ્રવે કરીને કર્મ બંધાય છે, અને વિષય કપાયાદિકે કરી અશુભ કર્મ બંધાય છે, એવી જાણના કરવી.

▣ (સંવરો) એટલે સંવર જાણના તે જે જે સંવર થકી જે જે આશ્રવ રોકાય, તે તે આશ્રવનું રોકવું, અને તે સંવરનું જે આદરવું, એટલે જેમ ક્ષમાદિક સંવરવમે ક્રોધાદિક આશ્રવ રોકાય છે, इत्यादિક જાણના કરવી.

ए (ણિજ્ઞા) એટલે નિર્જ્ઞા જાણના તે (તદ્) એટલે તેમજ સંકીર્ણ સ્થાકને યોગે જેમ આત્મફલ પાકે છે. તેમ વાર પ્રકારના તપે કરીને કર્મને પચાવવું અર્થાત્ પૂર્વે સંચેલા કર્મનું સારવું, તે રૂપ નિર્જ્ઞા, સકામ અને અકામ એ બે જોડે છે એવી જાણના કરવી. આ ગાથામાં બે ચક્રાર છે તે પાદપૂર્ણર્થિ. તથા ઝનયાન્વયી અવ્યય છે.

ગાથા ૩૧ મીના વૂટા શબ્દોના અર્થ.

લોગસહાવો=લોક સ્વભાવ.

બોહી-બોધી.

દુહા-દુર્લભ.

ધમ્મસ્સ=ધર્મની.

સાહગા=સાધક.

અરિહા=અરિહંતાદિક.

એઆઓ=એ.

ભાવણાઓ=ભાવનાઓ.

ભાવેઅઘ્વા=ભાવવી.

પયત્તેણં=પયત્તે કરીને.

લોગસહાવો બોહી, દુહા ધમ્મસ્સ સા-
હગા અરિહા ॥ એઆઓ ભાવણાઓ, ભાવેઅઘ્વા
પયત્તેણં ॥ ૩૧ ॥

શબ્દાર્થ:-દશમી લોક સ્વભાવ, અગ્યારમી બોધી દુર્લભ, બારમી ધર્મની સાધક અરિહંત મળવા દુર્લભ છે. એ ભાવના પયત્તે કરીને ભાવવી.

વિસ્તારાર્થ:-દશમી (લોગસહાવો) એટલે લોકસ્વ-
જ્ઞાવ જ્ઞાવના તે કેમ ઉપર બે હાથ વડેને તથા વસ્ત્રે
પગ પસારીને ઝજેલા પુરુષના જેવો જેનો સમગ્રાકાર
પદ્મ દ્વ્યાત્મક છે, પૂર્વ પર્યાય વિણસે નવા પર્યાય ન-
ત્પન્ન થાય, અને દ્વ્યપણે નિશ્ચલ હોય, નૃત્પાદ, વ્યય,
તથા ધ્રોવ્ય સ્વરૂપ ચૌદ રાજલોક છે. તેનું

તલીયું ઝંઘા વાલેલા મલ્લક (ચપળીયા) સરસું છે. તથા મધ્ય જાગ જાલર સરસો છે, અને ઉપરનો જાગ મૃદંગ સરસો એવો. શાશ્વત છે. ઇત્યાદિક લોક સ્વરૂપની જાવના કરવી. અગિયારમી (વોહી) વોધિ ડુર્લભ જાવના તે જીવને સંસારમાં જન્મતાં અનંતા પુજલ પરાવર્ત થઈ ગયા, તેમાં અનંતીવાર ચક્રવર્ત્યાદિક જેવી ક્ષતિ પ્રાપ્ત થઈ, તથા યથા પ્રવૃત્તિકરણને યોગે કરી અકામ નિર્જરાવને પુણ્યના પ્રયોગથી મનુષ્ય જન્વ, આર્યવેશ, નીરોગીપણું તથા ધર્મશ્રવણાદિકની પ્રાપ્તિ થઈ, તથાપિ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થવું અતિ ડુર્લભ છે, એવી જાવના કરવી.

અને જે હુઃખે કરીને તરી શકાય એવા સંસાર સમુદ્માંથી તારવાને વહાણ સમાન તે શ્રી જિનેશ્વર જગવાને કહેલો 'દર્શ' પ્રકારનો જે ક્રમાદિક શુદ્ધ ધર્મ, તથા જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, એ રત્નત્રયાત્મક ધર્મ, તે પામવો ડુર્લભ છે. તથા તે ધર્મના (સાહ-ગા) એટલે સાધક (અરિદા) એટલે અરિદંતાદિક તે પણ આ સંસારને વિષે પામવા (હૃદ્વદા) એટલે

ફર્લજ ઢે એવું જો ચિંતવવું, તે વારમી (ધમ્મસ્ત)
 એટલે ધર્મની જાવના. એ રીતે સમ્યગ્ દૃષ્ટિયે (પય-
 સેણ) એટલે ઠયમે કરીને (એ શ્રાવ) એટલે એ
 કહેલી (જાવણાન) એટલે વાર જાવનાન તેને પ્રમાદ-
 રહિત થઈને શુદ્ધ મને કરી (જાવે શ્રવ્વા) એટલે
 ભાવવી, તથા પાંચ મહાવ્રત માંદેલી એકેકા મહાવ્રતની
 પાંચ પાંચ જાવના મલીને પચ્ચીશ જાવના ઢે તે પણ
 એમાં અંતર્જાવે ઢે. તથા મૈત્રી પ્રમોદ, કારુણ્ય અને
 હપેક્ષા, એ ચારની સાથે પુર્વોક્ત વાર જાવના મેલવિ-
 યે, તે વારે ફોલ જાવના થાય ઢે. તેનો વિચાર અપા-
 ધ્યાય શ્રી વિનયવિજયનીકૃત શાંત સુધારત' ગ્રંથ
 થકો વિસ્તારે જાણવો ॥ ૩૧ ॥

ગાથા ૩૨ મીના વૂટા શબ્દના અર્થ.

સામાઈ=મામાયિક.

અધ્ય=અર્હીઆ.

પદમં=પદ્મ.

ઉઓષઠારણં=ઉદોપસ્થાપનીય.

ભવે=ઉ.

પીઅં=પીજું.

પરિહારવિમુદ્ધીઅં=પરિહારવિમુદ્ધિ

સુદ્ધમં=સૂક્ષ્મ.

તદ્=તેમજ.

સંપરાયં=મંપરાય.

હવે પાંચ પ્રકારના ચારિત્રનું વર્ણન કરે છે.

સમાઙ અઢ્ઢપઢમં, ઠેઝઢઢાવણં ઢવેવી-
ઝાં ॥ પરિહાર વિસુઢ્ઢીઝાં. સુહુમં તહ સંપ-
રાયંચ ॥ ૩૫ ॥

શબ્દાર્થ:-આઈ પહેલું સામાયક, ધીઝું ઉદેપસ્યાપનીય, ધીઝું
પરિહારવિઘ્નદિ અને તેમજ ચોરું સુક્ષ્મસંપરાય ચારિત્ર.

વિસ્તારાર્થ:-આ ઉપર કહેલા પાંચ ચારિત્રમાં (અઢ્ઢ)
ઁટલે અઢ્ઢીઝાં (પઢમં) ઁટલે પહેલું ચારિત્ર
(સામાઙ) ઁટલે સામાયિક છે. તેનો અર્થ કરે છે.

દેશ વિરતિરૂપે સામાયિક અને સાધુને સર્વ સાવચ
 વિરતિરૂપ સામાયિક હોય, તેનાં બે જોડ છે. તેમાં
 ઋત એરવતાદિક દશ ક્ષેત્રને વિષે પહેલા તથા બેઠા
 જિનના વારામાં સર્વ વિરતિ સામાયિકદંતકનો ઝ-
 ચાર કરાવે, તે ઇત્વરિક ઝગમણ કર્યાં સુધી જે
 રહે, તે ઇત્વરિક એટલે સ્વલ્પકાલ જાવી સામાયિક
 કહીયે, અને વચલા વાવીશ જિનોના વારામાં તથા
 માહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં યાવત્કથિક એટલે સામાયિક
 ઝચર્યા પઠી નિરતિચારજ પાલે છે, તેથી તેને ઝગમ-
 ણ નહિં હોવાને લીધે જાવ જીવ લગે રહે, માટે યા-
 વત્કથિક ચારિત્ર કહીએ. એને સમ્યક્ ચારિત્ર પણ
 કહે છે. એ સામાયિકચારિત્ર જીવને પ્રાપ્ત થયા વિના
 વીજાં ચારિત્રોનો લાજ થાય નહિ, માટે એને આદિ-
 માં કહ્યું છે.

(વીથં) એટલે વીજું (ઝેજવઠાવણં) એટલે ઝે
 દોષસ્થાપનીય ચારિત્ર (જીવે) એટલે ઝે, તે પર્વે કહે-
 લા સર્વ વિરતિ સામાયિક ચારિત્રને જ ઝેદાદિ વિશેષ-

હેવે પાંચ પ્રકારના ચારિત્રનું વર્ણન કરે છે.

સમાઈ અઢપઢમં, ઢેઝવઢાવણં ઝવેઢી-
અં ॥ પરિહાર વિસુઢીઅં, સુહુમં તહ સંપ-
રાયંચ ॥ ૩૫ ॥

શબ્દાર્થ:—અહિં પહેલું સામાયિક, બીજું છેદોપસ્થાપનીય, ત્રીજું
પરિહારવિશુદ્ધિ અને તેમજ ચોથું સૂક્ષ્મસંપરાય ચારિત્ર.

વિસ્તારાર્થ:—આ ઉપર કહેલા પાંચ ચારિત્રમાં (અઢ)
એટલે અઢીઆં (પઢમં) એટલે પહેલું ચારિત્ર
(સામાઈ) એટલે સામાયિક છે. તેનો અર્થ કરે છે.
સામાયિક એ શબ્દ સમ અને આયિક એ વે પદોનો
બનેલો છે. અહીં સમ એટલે રાગદ્વેષ રહિતપણાને માટે
આય એટલે ગમન પ્રયાણ છે જિહાં તે સમ કહિયે, તે
જ્યાં ઝપન્યું તે સામાયિક, વલો સમ તે જ્ઞાન, દર્શન
તથા ચારિત્ર, તેનો આયિક જે લાઝ, જ્યાં થાય છે. એ-
ટલે જેણે કરી જ્ઞાન, દર્શન, તથા ચારિત્ર, એ ત્રણેની
પ્રાપ્તિ થાય છે, તેને સર્વ સાવધયોગ ત્યાગરૂપ, અને નિ-
સ્વધયોગ સેવનરૂપ સામાયિક કહીયે. આવકને

દેશ વિરતિરૂપે સામાયિક અને સાધુને સર્વ સાવધ વિરતિરૂપ સામાયિક હોય, તેના બે જોડ છે. તેમાં જરૂરત એરવતાદિક દશ ક્ષેત્રને વિષે પહેલા તથા ઘેઘ્વા જિનના વારામાં સર્વ વિરતિ સામાયિકદંમકનો ઝ-ચાર કરાવે, તે ઇત્વરિક ઝઠામણ કર્યા સુધી જે રહે, તે ઇત્વરિક એટલે સ્વલ્પકાલ જાવી સામાયિક કહીયે, અને વચલા વાવીશ જિનોના વારામાં તથા માહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં યાવત્કથિક એટલે સામાયિક ઝચર્યા પઠી નિરતિચારજ પાલે છે, તેથી તેને ઝઠામ-ણ નહિં હોવાને લીધે જાવ જીવ લગે રહે, માટે યા-વત્કથિક ચારિત્ર કહીએ. એને સમ્યક્ ચારિત્ર પણ કહે છે. એ સામાયિકચારિત્ર જીવને પ્રાપ્ત થયા વિના વીજાં ચારિત્રોનો લાજ થાય નહિ, માટે એને આદિ-માં કહ્યું છે.

(વીઝં) એટલે વીજું (ઊનવઠાવણં) એટલે ઊં-
 ઘોપસ્થાપનીય ચારિત્ર (જવે) એટલે છે, તે પર્વે કહે-
 લા સર્વ વિરતિ સામાયિક ચારિત્રને જ હેદાદિ વિશેષ-

પણે વિશેષીયે, તેવારે શબ્દથી તથા અર્થથી નાના પ્ર-
 કારપણું જાણે, તેવારે ઠેકોપસ્થાપનીય ચારિત્ર ધાય.
 તિહાં ભેદ એટલે પૂર્વ પર્યાયનો ઠેક કરવો, અને ઉપસ્થા-
 પન એટલે ગણાધિપે આપેલું પંચ મહાવ્રત રૂપણું જે
 મહાવ્રતને વિષે હોય, તે ઠેકોપસ્થાપનીય કહિયે; એ-
 ટલે જ્યાં નવા પર્યાયોનું સ્થાપન કરવું, તથા પંચ મહા-
 વ્રતનો ઉચ્ચાર કરાવવો. તે પણ બે જોડે. એક સાતિ-
 ચાર તે મૂલગુણ ઘાતોને પ્રાયશ્ચિત રૂપ અને બીજો નિ-
 રતિચાર, તેં ફત્વરં સામાયિક વંત નવ દીક્ષિત શિષ્ય
 ને ઠક્કીવણીયા અધ્યયન જાણ્યા પછી હોય, તથા બી-
 જો તીર્થ આશ્રયી તે જેમ શ્રી પાર્શ્વનાથના તીર્થથી
 ઘર્મમાન સ્વામીના તીર્થે આવી ચાર મહાવ્રત રૂપ
 ધર્મ ત્યાગીને પંચ મહાવ્રત રૂપ ધર્મ આદરે,
 તેને હોય.

૩ (પરિહાર વિસુદ્ધીશ્રં) એટલે પરિહાર વિશુદ્ધિ ચા-
 રિત્રનાં પર્યાય કહીએ ઊંચે. તિહાં (પરિહાર) એટલે
 તપો વિશેષ, તેણે કરી વિશુદ્ધિ એટલે કર્મની નિર્જરા,

जे चारित्रने विषे होय तेने परिहार वैशुद्धिक चारित्र कहीये, ते वे जेदे ठे, तेमां पदेखुं जे चार जण विवक्षित चारित्रना आसेवक ए कल्पमां प्रवर्त्तता होय, तेनुं चारित्रते निर्विषमानसिक परिहार विशुद्धिक चारित्र जाणवुं; अने बीजुं जे चार जण तेना अनुचारी होय तेने निर्विषकायिक परिहार विशुद्धिक चारित्र जाणवुं, ते आची रीतेः—नव जणानो गड्ड जूदो नीकले, ते तिर्थंकर पासे अथवा, पूर्वे जेणे तीर्थंकर पासेथी ए चारित्र पन्निवज्युं होय, तेनी पासे ए चारित्र पन्निवज्जे. इवे ते नव साधुमां चार जण परिहारक एटले तपना करनारा आय, ते निर्विषमानसिक जाणवा, अने चार तेना वैयावज्जना करनारा आय, ते निर्विषकायिक जाणवा. तथा एकने वाचनाचार्य गुरुस्यानके ठेरावे. पठी ते चार परिहारक ठ मास सुधि तप करे, तेमां ऊष्णकाले जघन्यथी चोथ मध्यमथी ठठ अने उत्कृष्टथी अष्टम एवं तप करे, अने शीतकाले जघन्यथी ठठ मध्यमथी अष्टम, अने उत्कृष्टथी दशम करे, तथा वर्षाकाले जघन्यथी अष्टम, मध्यमथी दशम, अने उत्कृष्टथी हुवालस तप करे, प्रारणे आंवील कल्प स्थितपणे नित्य करे, एम ठ म-

દિના તપ કરે, તે પઠી પરી ચાર તપસ્યોના કરનાર, તે વૈયાવચ્ચીયા થાય, અને વૈયાવચ્ચ કરનારા તપિયા થાય, તે પણ ઠ માસ લગે તપ કરે, તે પૂર્ણ થયા પઠી જે ગુરુ યયા હોય, તે ઠ મહિના તપ કરે, ત્યારે તે આઠ માંહેલો એક ગુરુ યાય, બાકીના વૈયાવચ્ચ કરે. એમ અઠાર મહિના સુધી તપ સંપૂર્ણ કરી, પઠી જિનકલ્પે આદરે, અથવા ગઢમાં પણ આવે. તપ જે પ્રથમ સંઘયણી, પૂર્વધર લલ્લિવંત હોય તે પ્રચુર કર્મના પરિપાકને અર્થે અંગીકાર કરે, એ ચારિત્ર, પાંચ ઝરત, પાંચ એરવતમાં પહેલા અને ઢેહ્યા તીર્થકરના તીર્થમાં હોય. એ પરિહાર વિશુદ્ધિ ચારિત્રનો સંક્ષેપથી વિચાર કહ્યો.

(તહ) એટલે તેમજ ચોથો (સુદ્ધમ) એટલે સૂક્ષ્મ ઢે, (સંપરાયં) એટલે કપાય જિહાં તેને સૂક્ષ્મ સંપરાય ચારિત્ર કહીયે, તે ઉપશમ શ્રેણિયે કર્મ ઉપશમાવતાં હોય, તિહાં નવમા ગુણઠાણે લોજના સંખ્યાતા સ્વંરુ કરી તેને ઉપશમ શ્રેણિવાલો જે હોય તે સ્વપાવે, તે સંખ્યાતા સ્વંરુ માંહેલો જેવારે ઢેહ્યો એક સ્વંરુ રહે, તેના અસંખ્યાતા સૂક્ષ્મ સ્વંરુ કરીને, દશમે ગુણઠાણે ઉપશમાવે, અથવા દ્વપક હોય તે સ્વપાવે, તે દશમા ગુણઠાણાનું નામ સૂક્ષ્મસંપરાય, અને ચારિત્રનું નામ

પણ સૂક્ષ્મ સંપરાય જાણવું. એ ચારિત્ર વે.જેદે ઠે, -
 એક શ્રેણિ ચઢતાને વિશુદ્ધ માનસિક હોય, વીજો ન-
 પડામ શ્રેણિથી પડતાને સંક્લિષ્ટ માનસિક જાણવું.
 ઔપજામિકને એ ચારિત્ર આજ્ઞા સંસારમાં પાંચવાર
 અને એક જન્મમાં વેવાર આવે ॥ ૩૨ ॥

ગાથા ૩૩ મીના વૂટા શબ્દના અર્થ.

તત્તો=તેવાર પછી.
 અહસ્કાયં=યથારૂપાત.

સ્વાયં=મસિદ્ધ.

સત્ત્વમિ=સમસ્ત.

જીવલોગમિ=જીવલોકને વિષે

જં=જે.

ચરિઝ્ઞ=ભાવરીને.

સુવિદિઆ=સુવિદિત સાધુ.

અપરામરં=અજરામર.

ઠાણ=મ્યાનકરને.

વચ્ચંતિ=ચામેડે.

તત્તોઞ્ચ અહસ્કાયં, સ્વાયં સત્ત્વમિ- જીવ-
 લોગમિ ॥ જં ચરિઝ્ઞ સુવિદિઆ, વચ્ચંતિ ઞ્ચ-
 અપરામરં ઠાણં ॥ ૩૩ ॥

ष्वलनादिके करी सर्वप्रारहितपणुं (खयात) एटले कहीये, ते यथाख्यात चारित्र जाणवुं. तेना वे जेद ठे. एक ठाडस्थिक अने वीजुं कैवलिक, तिहां ठाड-स्थिक ते ठाडस्थ औपशमिकने अगीयारमे गुणठाणे होय, अने कृपकने वारमे गुणठाणे होय, वीजो जे केवलीने तेरमे अने चन्द्रमे गुणठाणे होय, ते कैवलिक जाणवुं. ए चारित्र (संधंमि) एटले समस्त एवा (जीवलोगंमि) एटले जीवलोकने विषे केवुं ठे तो के (खायं) एटले प्रसिद्ध ठे. इवे ते केवी रीते प्रसिद्ध ठे ते कहे ठे. (जं) एटले जे चारित्र प्रत्ये (चरिऊण) एटले आचरीने (सुविहिआ) एटले सुविहित साधु ते (अयरामरंठाणं) एटले अजरामर स्थानक प्रत्ये (वसंति) एटले पामे ठे, एटले जन्म, जरा अने मरण तेणे रहित एवुं जे मोक्षरूप स्थानक, ते प्रत्ये पामे ठे ॥ ३१ ॥

इति श्री संवत्तत्त्व विचारः समाप्तः ॥६॥

गाथा ३४ मीना वूटा शब्दना अर्थ.

चारम=चार.

विहं=प्रकारे.

तवो=नप.

णिज्जराप=निर्भरा.

बंधो=बंधतत्त्व.

चठ=चार.

विगण्पो=विकल्पो.

पयई=प्रकृति.

ઠિડ્=સ્થિતિ.

અણુભાગ=અનુભાગરસ.

પણસ=પદેશ.

મેણ્ઠિ=ભેદવદે.

નાયવો=જાણવો.

અથ નિર્જરાતત્ત્વ વિચારઃ પ્રારબ્ધયતે ॥

ચારસવિહં તવો નિ,જ્ઞરાય વંધો ચન્ન વિગ-
પ્પો અ ॥ પપઈ ઠિડ્ અણુજાગ, પપસ જેણ્ઠિ
નાયવો ॥ ૩૪ ॥

શબ્દાર્થઃ—આ ઉપર કહેલો ચાર પ્રકારનો તપ તે નિર્જરા જાણવો.

અને વંધ તે ચાર પ્રકારનો છે, તે પ્રકૃતિવંધ, સ્થિતિવંધ, અ-
નુભાગવંધ અને પદેશવંધ એવા ભેદોળ કરીને જાણવો. ॥૩૪॥

વિસ્તારાર્થઃ—ગાથાના પૂર્વાર્ધમાંના એક એક વાક્યે કરી
નિર્જરાતત્ત્વનું વર્ણન કરે છે.

નિર્જરાના બે પ્રકાર છે. એક જ્ઞ્ય નિર્જરા, બીજી
જ્ઞાવ નિર્જરા, તથા સકામ અને અકામ એવા બે જ્ઞેદે
પણ નિર્જરા છે, તે કહે છે:—

જ્ઞ્ય નિર્જરા એટલે પુન્નલ કર્મનું સારુવું અને આત્માના
શુદ્ધપરિણામે કરી કર્મની સ્થિતિ જે પોતાની મેલે પાકે,
અથવા ચાર પ્રકારના તપે કરી નીરસ કર્યા એવા જે કર્મ
પરમાણુ તે જેનાથી સમે, એવા જે આત્માના પરિણામથાય
તે જ્ઞાવનિર્જરા જાણવી. તથા તિર્યંચાદિકની પેઠે ઇચ્છા વિ

ના કષ્ટ સહન કરતાં કર્મ પુણ્યનું જે ક્ષપન થાય છે, તેને ઇ-
વ્યનિર્જરા અથવા અકામનિર્જરા કહીયે; અને સંયમી થકાં
વાર પ્રકારના તપે કરી કષ્ટ સહન કર્યા થકી જે કર્મ
પરમાણુનું ક્ષપણ કરવું અથવા સારવું, તેને જ્ઞાવનિ-
ર્જરા અથવા સકામનિર્જરા કહીયે. એ બે નિર્જરામાં
જ્ઞાવનિર્જરા અથવા સકામનિર્જરા શ્રેષ્ઠ છે, તે (ણિ-
જ્ઞરાય) એટલે નિર્જરાતત્ત્વ (વારસવિહં) એટલે વાર
પ્રકારના (તવો) એટલે તપ, તેના જોડે કરી કહ્યું છે.
એટલે અનાદિ સંબંધ સર્વ કર્મોનું પરિણામ વાર પ્ર-
કારના તપ કર્યાથી થાય છે, તેનેજ સાતમું નિર્જરા
તત્ત્વ કહે છે. અથવા (વારસ વિહં તવો ણિજ્ઞરાય) એ-
ટલે વાર પ્રકારનો તપ જે આગલી ગાથાએ કહેશે, તે
તપ, નિર્જરાને અર્થે છે.

હવે ગાથાના પૂર્વાર્ધમાંના “ વંધો ” એ શબ્દથી
વંધતત્ત્વનો આરંભ થાય છે, (વંધો) એટલે વંધતત્ત્વ
એટલે કર્મનું બાંધવું તે (ચત્રવિગ્ળ્પો) એટલે ચાર
જોડે છે, તે આ પ્રમાણે:—

૧ (પયર્ષ) એટલે પ્રકૃતિવંધ તે કર્મનું સ્વજ્ઞાવ
પરિણમન રૂપ છે.

૨ (વિર્ષ) એટલે સ્થિતિ એટલે સ્થિતિવંધ, તે ક-

મનું કાલપરિમાણ રૂપ છે.

૩ (અણુજાગ) એટલે અણુજાગવંધ, તે કર્મનું ત્રી-
જ મંદાદિરસપરિમાણરૂપ છે.

૪ (પણ) એટલે પ્રદેશ એટલે પ્રદેશવંધ તે કર્મ
પુજ્જલના પ્રદેશ પરિમાણરૂપ છે. એ ચાર (જેએહિં)
એટલે જેદોએ કરીને વંધતત્ત્વને સમ્યક્દૃષ્ટિ જીવે
(નાયબો) એટલે જાણવો ॥ ૩૪ ॥

ગાથા ૩૫ મીના ટૂટા શબ્દના અર્થ.

અણસણ=અનશન.

ઝળોઝરિયા=ઝળોઝરિકા.

વિત્તીસંઘેવણ=વૃત્તિસંક્ષેપ.

રમઝાઓ=રમત્યાગ.

કાયકિલેસો=કાયકલેશ.

સંલિણયા=સંલિનતા.

વજ્જો=વાજ્ય

તવો=તપ.

હોઈ=હે.

અણસણ મૂળોઝરિયા, વિત્તીસંઘેવણ ર-
સઝાઝ ॥ કાયકિલેસો સંલિ, ણઝાયા વજ્જો
તવો હોઈ ॥ ૩૫ ॥

શબ્દાર્થ:-અનશન, ઝળોઝરિકા, વૃત્તિસંક્ષેપ, રમત્યાગ, કાયકલે-
શ, અને સંલિનતા એ છ પ્રકારે વાજ્ય તપ હોય છે.

વિસ્તારાર્થ:-પહેલું (અણસણ) એટલે અનશન તપ,
તે આહારનું ત્યાગ કરવું, તેના વે જોદ છે:-એક સ્તવર

अने बीजो यावत्कथिक. तिहां ठेह्ना तीर्थकरने वारे ठठ, अठमादिकथी मांरीने ठमासी पर्यंत, अनेक विधिये जे नियमयुक्त अनशननो त्याग करवो, ते इत्वर अनशन कहीये.

अने यावत्कथिक ते जावजीव अनशन ग्रहणरूप तेना वे जेद ठे:-

एक पादोपगम, बीजुं जत्त पञ्चखाण. ए बन्नेना वली निहारिम अने अनिहारिम, ए वे वे जेद ठे, तिहां अनशन कीघा पठी शरीरने बाहिर काढवुं पमे, ते निहारीम अने अनशन कीघा पठी तेहिज स्थानके रद्देवुं, परंतु शरीरने त्यांथी बहार काढवुं न पमे, गुफादिक मांदिज राखवुं पमे, ते अनिहारिम.

बीजुं (जणोअरिआ) एटले जणोदरिका तप ते अशन प्रमुखनी न्यूनता करवी, तेना वे जेद ठे. एक द्रव्यथी, बीजुं जावथी, तेमांना द्रव्य जणोदरिना वे जेद ठे. एक उपकरणनी न्यूनता करवी. बीजुं जात पाणीनी न्यूनता करवी. तथा जावथी जणोदरी ते रागादिक क्रोधादिक अल्प करवा, एटले तेजनी न्यूनता करवी.

त्रीजुं (वित्तीसंखेवणं) एटले वृत्ती संक्षेप तप. तेना

(૧૨૧)

ચાર જ્ઞેદ છે. એક જ્ઞયથી, વીજું ક્ષેત્રથી, ત્રીજું કા-
લથી, અને ચોથું જ્ઞાવથી. એ ચાર પ્રકારે વૃત્તિ એટલે
આજીવિકા તેનો સંક્ષેપ કરવો, એટલે અગ્નિગ્રહ ક-
રવા નિયમાદિક ધારવા.

ચોથું (રસજ્ઞાન) એટલે રસ ત્યાગ, તે નીવી તથા
આંવીલ પ્રમુખનું કરવું, વિગયાદિક રસનો ત્યાગ કરવો.

પાંચમું (કાયકિલેસો) એટલે કાય ક્લેશ તપ તે
લોચાદિક કષ્ટનું સહન કરવું, કાયોત્સર્ગ કરવો, તથા
નૃત્કટાદિક આસનનું કરવું.

ઠહું (સંલીણયા) એટલે સંલીનતા તપ તે અંગો-
પાંગાદિકનું સંવરવું, ગોપન કરવું. તેના ચાર જ્ઞેદ છે.
પહેલું ઇન્દ્રિય સંલીનતા, વીજું કપાય સંલીનતા, ત્રી-
જું યોગ સંલીનતા અને ચોથું વિવિક્ત ચર્યા સંલીનતા,
એટલે એકાંત વસ્તીયે રહેવું. એ ગીતે ઠ પ્રકારનો બાહ્ય
તપ, તે સર્વથી તથા દેશથી એવા બે જ્ઞેદે જાણવું. જે
કષ્ટને મિથ્યાત્વીયો પણ તપ કરી માને છે, જેને લોક
પણ देखી શકે છે, જેથી કષ્ટ ધણું ને લાજ અલ્પ થાય
અને બાહ્ય શરીરને તપાવે, તેથી એ ઠ પ્રકારનો (^{સ્વ})
એટલે બાહ્ય (તવો) એટલે તપ (હોશ) એટલે

ગાથા ૩૬ મીના વૃદ્ધા શબ્દોના અર્થ.

પાયઞ્ચિત્તં=પ્રાયશ્ચિત્ત.

વિણઓ=વિનય.

વૈયાવચ્ચં=વૈયાહત્ય.

તદેવ=તેમજ.

નજ્ઞાઓ=સ્વાધ્યાય.

જ્ઞાણં=ધ્યાન.

ઉસ્મગ્ગોવિઅ=કાયોત્તમર્ગ.

અર્પિતરઓ=અભ્યંતર.

તત્તો=તપ.

હોઈ=છે.

ઠ પ્રકારના અભ્યંતર તપનું કચન કરે છે.

પાયઞ્ચિત્તં વિણન, વૈયાવચ્ચં તદેવ સજ્ઞા-
ન ॥ જ્ઞાણં ઉસ્મગ્ગોવિઅ, અર્પિતરન તત્તો
હોઈ ॥ ૩૬ ॥

શબ્દાર્થ:-પ્રાયશ્ચિત્ત, વિનય, વૈયાહત્ય, તેમજ સ્વાધ્યાય, ધ્યાન
અને કાયોત્તમર્ગ એ અભ્યંતર તપ હોય છે.

વિસ્તારાર્થ:-પદ્ધતું (પાયઞ્ચિત્તં) એટલે પ્રાયશ્ચિત્ત તપ
તે કરેલા અપરાધની શુદ્ધિ કરવી, કોઈ લાગેલા દોષને
ગુરુ આગલ કપટરહિતપણે પ્રકાશ કરી તેની ગુરુ
પાસે આલોચના લેવી. તેના દર્શ જેદ છે. માત્ર ગુરુની
આગલ પોતાના કરેલા અપરાધનું કચન કરવું, તથા
ગોચરી પ્રમુલ્લનું જે આલોચવું તે.

૧ આલોચન પ્રાયશ્ચિત્ત. પૂંજ્યા વિના માતરું પ્રમુખ
પરઠવવાથી મિદ્ધામિ હુક્કરુ દેવું તે.

૨ પ્રતિક્રમણ પ્રાયશ્ચિત. શબ્દાદિક વિષય નપર રાગાદિક કર્યાથી તેનું આલોચન કરવું, અને વીજું મિદ્ધામિ હુક્કરુ પણ દેવું, એટલે વન્નેવાનાં કરવાં તે.

૩ મિશ્રપ્રાયશ્ચિત્ત અશુદ્ધ જ્ઞાત પાણી પ્રમુખનો ત્યાગ કરવો તે.

૪ વિવેક પ્રાયશ્ચિત.

૫ કાયોત્સર્ગ પ્રાયશ્ચિત્ત તે કુસ્વપ્ન દીઠાથી કાયોત્સર્ગ કરવો.

૬ તપ પ્રાયશ્ચિત્ત તે પૃથ્વીકાય પ્રમુખનો સંઘટ થવાથી નીચી પ્રમુખ જે ઠ માતી પ્રયંત તપ કરવો.

૭ ઘેદ પ્રાયશ્ચિત્ત તે પૃથિવિ આદિકનો સંઘટ થવાથી કાંઈક દીક્ષા પર્યાયની ન્યૂનતા થઈ હોય, તે અપરાધનું નિવારણ કરવા માટે જે હૃદય તપ કરવો તે.

૮ મુલ પ્રાયશ્ચિત્ત તે મૂલ ગુણ જંગ થવાથી સર્વથા વ્રત પર્યાયનું ઘેદન થવાથી ફરી જે મહાવ્રત લેવાં તે.

૯ અનવસ્થાપ્ય પ્રાયશ્ચિત્ત તે અતિ સંક્ષિપ્ત પરિણામે કરી કોઈનો ઘાત પાત થઈ ગયો હોય, તો સૂત્રોમાં કહેલા વિધિ પ્રમાણે તપ કરવો અને ત્યાર પછી ફરી મહાવ્રતનો જે આરોપ કરવો તે.

૧૦ પ્રારાંચિત્ત પ્રાયશ્ચિત્ત એટલે સાધ્વી અથવા

રાજાની રાણી પ્રમુખ સ્ત્રીને વિષે સંજોગ થયાથી વાર વર્ષ પર્યંત ક્રિયા સહિત અને લિંગાદિક જ્ઞેદે રહિત તીર્થ પ્રજાવના કરી, ફરી દીક્ષા લઈ ગચ્છમાં આવવું તે.

વીજું (વિણન) એટલે વિનય તપ તે ગુણવંતા-દિકની જ્ઞક્તિ કરવી, તથા આશાતના ટાલવી, ઇત્યાદિક એના સાત જ્ઞેદ છે. તેમાં પ્રથમ જ્ઞાનનો વિનય, પાંચ જ્ઞેદ છે.

૧ જ્ઞક્તિ વિનય તે મત્યાદિ પાંચ પ્રકારના જ્ઞાનની વાહ્યથી સેવા કરવી તે.

૨ બહુ માન વિનય તે પાંચે જ્ઞાનનું અંતરંગ પ્રીતિ સહિત બહુમાન કરવું તે.

૩ જ્ઞાવના વિનય એટલે પાંચે જ્ઞાને કરી 'દીઠેલા જાણેલા પદાર્થોની સમ્યક્ પ્રકારે જે અનુજવથી જ્ઞાવના કરવી તે.

૪ વિધિ ગ્રહણ વિનય તે પાંચે જ્ઞાનનું વિધિયે કરી ગ્રહણ કરવું તે.

૫ અજ્ઞ્યાસ વિનય તે પાંચે જ્ઞાનનો જે અજ્ઞ્યાસ કરવો તે.

વીજો દર્શનનો વિનય બે પ્રકારે છે. 'ઉચિત' ક્રિ,

यानुं साचववुं ते पहेलो शुश्रूषा विनय. अनुचित क्रियाथी निवृत्तवुं ते अथवा आशातना करवी नहीं ते. बीजो अनाशातना विनय. एवी रीते दर्शननो विनय वे प्रकारे ठे. ए वे प्रकारनो विनय कोने विषे करवो ते कहे ठे. जे साधु अथवा साधर्मि पोताथी दर्शन गुणे करी अधिक होय, तेने विषे शुश्रूषा विनय करवो. ते शुश्रूषानुं स्वरूप दश प्रकारे ठे कहे ठे.

१ सत्कार एटले स्तवन तथा वंदनादिक करवां,
 २ अज्युष्ठान एटले आसनथी ठववुं,
 ३ सन्मान एटले वस्त्र तथा पात्रादिके करी पूजा करवी.

४ आसन परिग्रहण एटले अति आदरे करी आसन लावी आपीने स्वामी आ आसन उपर बेसो. एम मुखथी कहेवुं,

-५ आसननुं प्रदान एटले मुखे कहेवुं एटलुंज नहीं पण ते प्रमाणे आसन देवुं.

६ कृतिकर्म एटले वंदना करवी, ए साधु प्रमुख नी अपेक्षायें जाणवुं.

७ अंजली ग्रहण एटले हाथ जोडवा,

८ आत्ततानी सामे जवुं.

ए वेठेलानी (पर्युपासना) एटले सेवा करवी.

१० जनाराने बोलाववा जवुं.

इवे बीजो अनाशातना विनय तेना पिस्तालीश
जेद ठे, ते कहे ठेः--

१ रुपजादिक चोवीश तीर्थकर,

२ जिनप्ररूपित धर्म,

३ धर्माचार्य अथवा प्रव्रजाचार्य.

४ व्याख्यान करनार, तथा वाचनाना आपनारवाचक.

५ वय, पर्याय तथा श्रुत, ए त्रण प्रकारना ध्रिविर,

६ कुल, ते चांझादिक एक आचार्यनी संतति,

७ गण, ते पोतपोतामां सापेठ कुलनो समु-
दाय कोटिकादिक.

८ संघ, ते ज्ञानादिक गुण सहित साधु समुदाय,
अथवा गण समुदायरूप तेने विपे.

ए सांजोगिक, ते एक मांरलीमां जे साथे व्यव-
हार होय ते.

१० क्रियामां जे पोताना सरखी क्रियावाला
होय ते. एमनी साथे मति ज्ञानादिक पांच ज्ञान
मेलवतां पंदर थया. तेने विपे. १ आशातनानो त्याग

करवो, १ ज्ञक्ति सहित बहु मान करवुं, ३ ठता गुणवर्णवीने यशः कीर्ति दीपाववी. ए रीते पूर्वोक्त पंदरने ए त्रणे गुणतां अनाशातना विनयना पिस्तालीश जेद आय ठे.

त्रीजो चारित्रनो विनय, पांच जेदे ठे, ते कहे ठेः--सामायिक प्रमुख पांच चारित्रोनी सदहणा करवी, तेमज कायाये करी फरसवुं, आदरवुं, पालवुं. तेमज ज्ञव्य प्राणीनी आगल प्ररूपणा करवी.

त्रण प्रकारना योगनो विनय कहे ठेः--आचार्यादिकोनो सर्व कालने विषे मन, वचन, तथा कायाये करी विनय करवो. एटले मने करी माठुं चिंतववुं नही, वचने करी माठुं बोलवुं नही, तथा कायाये करी माठी प्रवृत्ति करवी नही. तेवी रीतेज ते आचार्यादिकने विषे मन, वचन अने कायाने शुज्ज प्रवृत्तिमां उदीरवा प्रवर्त्ताववां. ए रीते त्रण प्रकारे योगनो विनय ते पूर्वोक्त त्रण विनयनी साथे जेलवतां ठ जेद विनयना थया.

सातमो लोकोपचार विनय सात जेदे ठे. ते कहे ठे.

१-गुरु, प्रमुख जे श्रेष्ठ पुरुष होय तेजनी समीपे वसवुं.

૧ આરાધવા યોગ્ય પુરુષની ઇચ્છાએ પ્રવર્તવું.

૨ પોતાની ઉપર ઉપકાર કરે, તેની ઉપર પાઠો પ્રત્યુપકાર કરવો, એટલે ગુરુને જો હું વિનયે કરી પ્રસન્ન કરીશ, તો તે મને શાસ્ત્રદાન દેશે, એવા અભિ-પ્રાયે કરી ગુરુને જ્ઞાતપાણી પ્રમુખ લાવી દેવું.

૪ તેમજ જ્ઞાનાદિક જે કાર્ય તેનું કારણ જે જ્ઞા-તપાણી પ્રમુખ, તેનું કરવું એટલે દેવું.

૫ તથા દુઃખે કરી પીઠાએલા જે ગ્લાની તેની ઉપધાદિકે કરી ગવેષણા કરવી.

૬ તેમજ દેશ અને કાલને જાણવા. જે અવસરે જે યોગ્ય હોય તે અવસરે તે કરવું.

૭ બનિલો સંબંધિ સર્વ કાર્યોને વિષે અનુકૂલ-પણું એટલે તેમના કાર્ય કરવામાં યજમાલપણું રાખવું એવી રીતે લોકોપચાર વિનય સાત પ્રકારે છે. એમ વિનયના સાત જોડે કરી વીજું વિનય તપ જા-ણવું. જોકે વિનય તો એકજ છે, તોપણ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, મન, વચન, કાયા અને લોકોપચાર, એ સાત વિષયે કરી વિનય કરીયે, તેથી એ વીજું વિન-ય તપ પણ સાત પ્રકારનો કહ્યો છે.

ત્રીજું (વૈયાવચ્ચં) એટલે વૈયાવૃત્ય તપ તે જ્ઞાત

પાણી પ્રમુખ મેલવી શ્રાપવારૂપ ઝપટંજ દેવે, તે દશ પ્રકારનો છે. યથા:—આયરિય ઝવજાણ, થેર તવસ્તી ગિલાણ સેહાણ ॥ સાહમ્મી કુલ ગણ સંઘ, વેયાવચ્ચં હવડ દસહા ॥ ૧ ॥ આચાર્ય તે જેની પાસેથી ધર્મ પ્રાપ્ત થાય છે તે. ઝપાધ્યાય, તે જે વિદ્યાઅન્યાસ કરાવે છે તે. સ્થવિર, તે જ્ઞાન, પર્યાય, તથા વય, એ ત્રણ પ્રકારે. તપસ્વી, તે અઘ્મ પ્રમુખ તપ કરનાર હોય તે. ગિલાણ તે ગ્લાન એટલે રોગી હોય તે. સેહાણ, તે શિષ્ય નવી ધીક્ષા લીધેલો હોય તે. સાહમ્મી, તે સમાન ધર્મવાન હોય તે. કુલ, તે ચંડાદિક કુલવાન હોય તે. ગણ, તે કોટિક પ્રમુખ. સંઘ તે સમુદાયરૂપ હોય તે. એવી રીતે એ દશની અજ્ઞાન, પાન, વસ્ત્ર, પાત્ર, તથા શ્રૌપથ પ્રમુખે કરી યથાયોગ્ય સેવા કરવી, તેને ત્રીજો વૈયાવૃત્ય તપ કહે છે.

(તદેવ) એટલે તેમજ ચોથું (સજ્ઞાન) એટલે સ્વાધ્યાય એ નામનું તપ, તે પાંચ જોડે છે. યથા “વાયણા પુઞ્ઞણા ચેવ, તદાય પરિઅટ્ટણા; અણુપ્પેહા ધમ્મ કહા, સજ્ઞાન હોઈ પંચહા ” (વાયણા) એટલે વાચના તે પોતે જ્ઞાનવું, શિષ્યાદિકને જ્ઞાનાવું, તથા વાંચવું. (પૃષ્ઠના), તે જે સૂત્રાર્થમાં સંદેહ પડ્યાથી ગુરુ શ્રા

દિકને પૂછવું, તે (તહાય) એટલે તેવી રીતે જ (પરિઅટ્ટણા) એટલે પરિવર્તના, તે પૂર્વે શીખેલો જે અર્થ તેને ફરી સંજારવો તે. (અનુપ્રેક્ષા) તે પૂર્વે ધારેલા અર્થનું ચિંતવન કરવું તે. (ધમ્મકહા) એટલે ધર્મસં-
બંધી કથા કહેવી અથવા ધર્મનો ઉપદેશ કરવો. એ પ્ર-
કારે સ્વાધ્યાય તપ પાંચ જોડે થાય છે, તે કહ્યો.

પાંચમું (જ્ઞાણ) એટલે ધ્યાન તે મનનું એકાગ્રતાયે
અવલંબન તે ધ્યાન તપ, તે ચાર જોડે છે.

તેમાં પહેલું આર્તધ્યાન તેના ચાર જોડે છે:-

બ્રાતા, મિત્ર, સ્વજન, માતા, પિતા, સુહૃદ્, જૃત્ય,
તથા પશુ પ્રમુખ જે પોતાને હૃદ્ય એટલે અતિ પ્રિય હોય,
તથા જ્ઞાતાવેદનીય તેનું વિયોગ અવાધી જે ચિંતા,
શોક, અથવા વિલાપ કરવો, તે પહેલું હૃદ્યવિયોગ આર્ત-
ધ્યાન. મનને અણગમતા જે વિષય, અને તેના આધાર-
જૂત જે ગદેમા કોઢીઆ પ્રમુખ અશુભનો સંયોગ અવાધી
તેનું વિષે દેષે કરી જે વિયોગનું ચિંતવન કરવું તેવી-
જું અનિષ્ટસંયોગ આર્તધ્યાન. શરીરને વિષે કોઈ રોગની
ઉત્પત્તિ અવાધી તેના સંબંધી જે ચિંતાદિકનું કરવું, તે
ત્રીજું રોગચિંતા આર્તધ્યાન. અમુક સમય આવ્યાથી હું
આ કાર્ય કરીશ ઇત્યાદિક જીવિગ્યકાલની જે શોચના

करवी, तथा दान, शील, तप प्रमुखे करीने पठी तेना फलनी जे इच्छा करवी, अथवा आ ज्ञवने विषे में एवा उग्रतप करीं ठे, माटे आवता ज्ञवमां मने अमुक वस्तु मलजो एवुं जे नियाणुं वांधवुं, ते चोथुं अग्रशौच आ-
र्त्तध्यान कहिये.

बीजा रौद्र ध्यानना चार जेद ठे:—

द्वेषे करी प्राणीने मारवानी अथवा वंधनादिक क-
रवानी जे चिंतवना करवी, ते पदेलुं हिंसानुबंधी रौद्र-
ध्यान. पैशून्यादिक असत्य असद्भूत वचन बोलवाना
तथा ठलादिक करवाना जे अध्यवसाय, ते बीजुं मृषा
नुबंधी रौद्रध्यान. क्रोध तथा लोभादिकने वश थंडने
बीजानुं इग्य हरण करवानी जे चिंतवना करवी, ते
त्रीजुं स्तेयानुबंधी रौद्रध्यान. शब्दादिक विषयनुं सा-
धनज्ञूत जे धन, तेना रक्षण करवाने अर्थे सर्व सं-
बंधीयौने विषे जे दुष्ट चिंतवन करवुं ते, जेमके जो
आ सर्व जीवता दशे, तो मारुं धन लइ लेशे, माटे
जो ते मरी जाय, तो सारुं थाय एवी जे दुष्ट चिंत-
वना करवी, ते चोथुं संरक्षणानुबंधी रौद्रध्यान कहिये.
ए आर्त्त रौद्र वेदु ध्यान संसार संबंधी फलनां देनारां ठे.

ત્રીજા ધર્મધ્યાનના ચાર જોડ છે:-

જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તથા વૈરાગ્ય જાવનાયે કરી વીતરાગના વચન ઊપર જે સદ્દેહના, એટલે શ્રદ્ધાન રાખવું, આપણી મતિ તુછ છે પણ કેવલી જ્ઞાપિત સર્વ સત્યજ છે, એવી જે ચિંતવના કરવી, તે પહેલું આજ્ઞાવિચય ધર્મધ્યાન. રાગ દ્વેષાદિક જે આશ્રવ છે, તે રૂઢલોક પરલોકને વિષે અપાય જૂત એટલે અનર્થરૂપ છે, એવી જે ચિંતવના કરવી, તે વીજું અપાયવિચય ધર્મધ્યાન. સુખ દુઃખાદિકનો વિપાક આવી પ્રાપ્ત થયાથી તેનો હર્ષ શોક ન કરતાં તેને માત્ર પૂર્વકૃત કર્મનું ફલ જાણવું, તે ત્રીજું વિપાક વિચય ધર્મધ્યાન. ચોથું સંસ્થાન વિચય ધર્મધ્યાન તે જિનોક્ત પદ્મ દ્વ્યનાં લક્ષણ સંસ્થાનાદિકની જે ચિંતવના કરવી તે.

ચોથા શુક્લધ્યાનના ચાર જોડ છે:- પ્રત્યેક દ્વ્યને વિષે ઉત્પાદાદિ પર્યાયના જોડપણાનું ચિંતવન કરવું, શબ્દથી શબ્દાંતરે તથા અર્થથી અર્થાંતરે થને દ્વ્યથી દ્વ્યાંતરે સંક્રમણ કરવું, તથા એક યોગથી ત્રીજા યોગને વિષે એટલે મનોયોગથી વચનયોગને

विषे, वचनयोगधी काययोगने विषे संक्रमण करवुं, इत्यादिक ते पदेखुं पृथक्त्व वितर्क सविचार शुक्ल ध्यान. ए ध्यान ज्ञांगिक श्रुत पाठीने त्रणे योग ठ-
तां थाय ठे. ए प्रथम ज्ञेद.

२ उत्पादादिक एक पर्याये करी निर्वात स्थान-
कना दीपकनी पेठे निष्प्रकंप चित्तवान् थइने पूर्व-
लाथी विपरीत रदेखुं, ते बीजुं एकत्व पृथक्त्वम
विचार शुक्ल ध्यान. ए ध्यान गमे ते एक योग थकां
थाय ठे. आ वे ध्यान, यद्यपि पूर्वगत श्रुतावलंबीने
होय ठे, तथापि मरुदेव्यादिकने श्रुत विना पण थयां
इतां, ए विशेषता ठे.

३ तेरमा गुणगणाने अंते मनोयोग, तथा व-
चनयोग रुंध्या पठी काययोग रुंधता होय, ते बीजुं
सूक्ष्म क्रिया अनिवृत्ति नामे शुक्लध्यान, आ ध्यान,
एकला मात्र काययोगेज थाय ठे.

४ शैलेशी गुणगणने गये थके क्रिया विच्छेद थइने
जे पावुं परवुं नहीं, ते चोथुं व्युच्चित्र क्रिया अप्रति-
पाति शुक्ल ध्यान कहिये, ए ध्यान योगना अज्ञावे
थाय ठे. पूर्व प्रयोगवने ध्यानपणुं थाय ठे, जेम दंरु-

વમે ચક્ર ફેરવીને તે દંડ કાઢી લીધા પછી પણ પૂર્વના પ્રયોગથી ચક્ર ફરતુંજ રહે છે, તેમ જાણવું એ ચાર ધ્યાન કહ્યાં, પણ અભ્યંતર તપમાં માત્ર ધર્મ ધ્યાન અને શુક્લ ધ્યાન, એ બે ઉપયોગી છે, કેમકે એ બે મોક્ષનાં કારણ જૂત છે.

ઠવું (ઉત્સર્ગોવિષ્ણુ) એટલે કાયોત્સર્ગ તપ પણ દ્રવ્યથી તથા જ્ઞાવથી બે જોડે છે. તેમાં કાયોત્સર્ગના ચાર જોડ છે, અને જ્ઞાવોત્સર્ગના ત્રણ જોડ છે. તિહાં પ્રથમ કાયોત્સર્ગ કહે છે.

૧ ગદ્ધનો ત્યાગ કરી જિન કલ્પાદિક જે આદર વો, તે પહેલો ગણોત્સર્ગ; ૨ અણસણાદિક વ્રત લઈને શરીરનો જે ત્યાગ કરવો, તે વીજો દેહોત્સર્ગ. ૩ કલ્પવિશેષે ઉપધિનો જે ત્યાગ કરવો, તે ત્રીજો ઉપધ્યુત્સર્ગ, ૪ અધિક અશનાદિક લેવાનો ત્યાગ કરવો તથા અશુદ્ધમાન જાતપાણી એટલે અશનાદિક ચારને લેવાનો જે ત્યાગ કરવો, તે ચોથો અશુદ્ધ જાત પાણ ઉત્સર્ગ. એ ચાર પ્રકારે દ્રવ્યથી ઉત્સર્ગ જાણવો. ૫-ત્સર્ગ એટલે ત્યાગ કરવો, એ અર્થ સમજવો.

હવે જ્ઞાવોત્સર્ગના ત્રણ જોડ કહે છે.

૧ ક્રોધાદિક ચારનો જે ત્યાગ કરવો, તે પહેલો કપાયોત્સર્ગ. ૨ નરકાદિકના જન્વનું શ્રાન્નરૂં વાંધવાનાં કારણ, જે મિથ્યાત્વાદિક છે, તેનો જે ત્યાગ, તે વીજો જન્વોત્સર્ગ અર્થાત્ સંસારોત્સર્ગ. ૩ વંધના હેતુ જે જ્ઞાનાવરણીયાદિક કર્મ જ્ઞાન પ્રત્યનીકપણાદિક છે તેનો જે ત્યાગ, તે ત્રીજો કર્મ ઉત્સર્ગ કહીયે. એ જાવથી ઉત્સર્ગ ત્રણ જોડે કહ્યો, એથી કર્મની નિર્જરા થાય છે. એ રીતે ઠ પ્રકારે (અગ્નિતરત્તવો) એટલે અન્યંતર તપ (હોઈ) એટલે છે, એ ઠ જોડેને સમ્યગ્ દૃષ્ટિ જીવ, તપ કરી માને. એમ એ વાર પ્રકારના તપે કરી નિર્જરા તત્ત્વ કહ્યું. ॥ ૩૬ ॥

इति श्री निर्जरा तत्त्व.

गाथा ३७ मीना वृद्धा शब्दना अर्थ.

પપદ્=પ્રકૃતિ.

સહાવો=સ્વભાવ.

યુત્તો=કહ્યો છે.

ઠિડ્=સ્થિતિ.

કાલાવહારણં=કાલનું અવ

ધારણ.

અણુભાગો=અનુભાગ.

રસો=રસ.

નેઓ=જાણવો.

પણસો=પ્રદેશ

દલ=દલ.

સંચયો=મંચય.

પચ્છ સહાવો વુત્તો, ઠિઈ કાલોવહારણ
અણુજાગો રસો નેહ, પણસો દલ સંચહા ॥૩૭॥

પૂર્વે કહી ગણા બંધ તત્ત્વના ઠ જોવનું
વર્ણન ચાલે છે.

શબ્દાર્થ:-પ્રકૃતિ બંધ તે સ્વભાવ, સ્થિતિભાવ તે કાલનો નિશ્ચય,
અનુભાગ બંધ તે રસજાણવો અને પ્રદેશ બંધ તે દલ સમૂહ જાણવો.

વિસ્તારાર્થ:-અહીંયાં પૂર્વોક્ત ચાર પ્રકારનો જે બંધ તે
મોદકને દૃષ્ટાંતે જાણવો. જો સૂંઠ પ્રમુખ વસ્તુ નાં-
ખીને મોદક કર્યો હોય તો તે વાયુરોગને મટામે છે,
જીરું પ્રમુખ નાંખી મોદક કર્યો હોય, તે પિત્તરોગનું
હરણ કરે છે, આ પ્રમાણે જે જે ડબ્બના સંયોગથી
મોદક બન્યો હોય તે મોદક, ડબ્બ ગુણાનુસારે વાત,
પિત્ત, તથા કફાદિક રોગોનું હરણ કરે છે, તે તેનો
સ્વજ્ઞાવ જાણવો. તેમ જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો જ્ઞાન
અપહારક સ્વજ્ઞાવ છે. દર્શના વરણીય કર્મનો સ્વજ્ઞા-
વ સામાન્ય યોગરૂપ જે દર્શન, તેને નાશ કરવાનો
છે. ઘેદનીય કર્મનો સ્વજ્ઞાવ અનંત અવ્યાવાય સુખને
ટાલવાનો છે. મોહનીય કર્મનો સ્વજ્ઞાવ સમ્પત્ત્ય તથા
ચારિત્રને ટાલવાનો છે. આયુઃ કર્મનો સ્વજ્ઞાવ સ્થિ-

તિને ટાલવાનો છે. નામ કર્મનો સ્વજ્ઞાવ અવગાહનાને ટાલવાનો છે. ગોત્ર કર્મનો સ્વજ્ઞાવ આત્માના અગુરુ લઘુ ગુણને ટાલવાનો છે. અને અનંતદાન, અનંત લાજ, અનંત જોગ, અનંત ઉપજોગ, અનંત વીર્ય, તેને ટાલવાનો અંતરાય કર્મનો સ્વજ્ઞાવ છે.

તેમ ફહાં પ્રથમ (પચઙ) એટલે પ્રકૃતિ બંધ તે કર્મના (સદ્વાવો) સ્વજ્ઞાવને (બુત્તો) એટલે કહ્યો છે.

૧ સ્થિતિ એટલે મોદક પ્રમુખ વસ્તુનું પક્ષ, માસ, વે માસ, ત્રણ માસ, તથા ચાર માસ રહેવાનું કાલમાન હોય તે. તેમ કોઈ કર્મ પણ જઘન્યથી અંતર્મુહૂર્ત સ્થિતિ રહે, અને બલ્કલેટાપે સિત્તેર કોના કોની સાગરોપમ પ્રમાણે સ્થિતિ રહે, તે સ્થિતિની વચમાં જે કર્મ જેટલી રહેવાની સ્થિતિએ વાંચ્યું હોય તે કર્મ તેટલો વલત રહે, તેને (કાલાદહારણ) કાલનું અવધારણ એટલે કાલનો નિશ્ચય કરવારૂપ (ટિઙ) એટલે સ્થિતિવંધ કહીયે.

૨ જેમ કોઈ મોદક મીઠો, કમવો, તીવ્રો હોય છે, વલી કોઈ મોદકનો એક ઠાણીયો, વે ઠાણીયો રસ હોય છે, ઇત્યાદિ અનેક પ્રકારે અલ્પ વિશેષત્વ હોય છે,

તેમ કોઈ કર્મનો શુદ્ધ, તીવ્ર, મંદ વિપાક હોય છે, અને કોઈ કર્મનો અશુદ્ધ તીવ્ર, મંદ વિપાક હોય છે. જેમ જ્ઞાતા વેદનીયાદિક કર્મમાં કોઈકનો શુદ્ધ રસ અલ્પ હોય, અને કોઈનો ઘણો હોય, તેને ત્રીજો (અણુ-જ્ઞાનો રસોણેન) (અનુજ્ઞાનો રસોદ્દેયઃ) એ અનુજ્ઞાન બંધ તે કર્મનો રસરૂપ જાણવો.

॥ જેમ કોઈક મોદક અલ્પ દલ પરિમાણથી, કોઈ વધુ દલથી ઉત્પન્ન થયેલો હોય, અને કોઈક વધુ દલથી નીપળ્યો હોય. એવી રીતે મોદકનું જે દલ પરિમાણ તેને પ્રદેશ કહીયે. તેમ કોઈક કર્મ પુજ્જલનાં દલ ઓળખાઈ હોય છે, કોઈકનાં વધારે હોય છે, તેનું પરિમાણ, તે (દલસંચન) દલસંચયરૂપ ચોથો (પાંચમો) એટલે પ્રદેશબંધ કહીયે ॥ ૩૭ ॥

ગાથા ૩૮ મીના ટૂટા શબ્દના અર્થ.

પડ=પાટો.
પટિહાર=પતિહાર=પોલીઓ.
અસિ=નરવાર.
મજ્જ=માદિરા.
દૃઢ=હેઢ.
ચિત્ત=ચિતારો.

કુલ્મલ=કુંભાર.
મંદગારિણં=મંદારી.
જહ=નેમ.
અર્ણસિ=અ [વસ્તુઓ].
ભાગા=સ્વભાવ.
કર્મણિ=કર્મનો પળ.

જાણ=સમજ.

તહ=તેમન.

માવા=સ્વમાવ.

હવે શ્રાવ કર્મનો સ્વજ્ઞાવ, દૃષ્ટાંતે કરી દેખામે ઠે.

પરુ પમ્હિરારસિમધ, હમ ચિત્ત કુલાસ
જંમગારીણં ॥ જહ એસિં જાવા, કમ્માણ વિ-
જ્ઞાણ તહ જાવા ॥ ૩૮ ॥

શબ્દાર્થ:-આંખના પાટા સમાન, પોલિયા સમાન, મધથી લીંપેલી
તરવારની ધારાનું ચાટવું તે સમાન, મદિરાની છાક સમાન,
હેડ સમાન, ચિત્તારા સમાન, કુંભાર સમાન, મંડારી સમાન,
એ ઉપર કહેલા સ્વભાવો જ્ઞાનાવરણીયાદિક આઠ કર્મના
પણ સમજવા.

વિસ્તારાર્થ:-પહેલું જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો સ્વજ્ઞાવ (પરુ)
એટલે આંખના પાટા સમાન ઠે. તેના પાંચ જોડ ઠે.

૧ મતિ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ તે જેના નિદયથી
શ્રૌત્પાતિકી, વૈનયિકી, કાર્મણિકી; પરિણામિકી એ
ચાર પ્રકારની બુદ્ધિ ન ઉપજે તે.

૨ વીજું શ્રુત જ્ઞાનાવરણીય કર્મ તે જેના નિદ-
યથી જ્ઞાણનું ગણનું ન આવડે અથવા વાંચવા તથા
સાંજલવા ઉપર રુચિ નિવૃત્ત ન થાય તે.

૩ ત્રીજું શ્રવણ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ તે જેના
 હૃદયથી શ્રવણ જ્ઞાન ન ઉપજે તે.

૪ ચોથું મનઃ પર્યવ જ્ઞાનાવરણીય તે જેના હૃદયથી
 મનઃ પર્યવ જ્ઞાન ન ઉપજે.

૫ પાંચમું કેવલ જ્ઞાનાવરણીય તે જેના હૃદયથી
 કેવલ જ્ઞાન ન ઉપજે. એ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ તે જીવ-
 ના અનંત જ્ઞાન ગુણને રોકે છે.

વીજો (પરિહાર) એટલે પોલિયા સમાન દર્શના-
 વરણીય કર્મનો સ્વરૂપ છે. જેમ કોઈ માણસ રા-
 જાનું દર્શન કરવા ઇચ્છે પણ પોલિયો દર્શન કરવા ન
 દે, તેમ જીવનો સર્વ વસ્તુ દેખવાનો સ્વરૂપ છે પણ
 દર્શનાવરણીય કર્મના હૃદયથી દેખી શકે નહિં. તે
 દર્શનાવરણીય કર્મ ચાર પ્રકારે છે. ૧ ચક્ષુ દર્શના-
 વરણીય ૨ શ્રવણ દર્શનાવરણીય ૩ શ્રવણ દર્શના-
 વરણીય ૪ કેવલ દર્શનાવરણીય. તથા એ કર્મના-
 હૃદયથી ૧ નિષ્ઠા, ૨ નિષ્ઠા નિષ્ઠા, ૩ પ્રચલા, ૪ પ્રચ-
 લા પ્રચલા, અને ૫ થીણહી. એ પાંચ પ્રકારની નિષ્ઠા
 પણ હોય. એ સર્વ મલી નવ પ્રકારના દર્શનાવરણીય
 કર્મે જીવનો અનંત દર્શન ગુણ રોક્યો છે.

(૧૪૧)

ત્રીજું વેદનીયકર્મ તે (અસિ) એટલે મધથી લીં પેલી તરવારની ધારાનું જે ચાટવું, તે સમાન છે. જેમ તરવારની ધારાને ચાટતાં તો મિઠાશ લાગે પણ જ્યારે જીજ્ઞ કપાય, તે વારે દુઃખ ઝપજે. એ પ્રમાણે જ્ઞાતા વેદનીયનો વિપાક, મધ ચાટવા સરિખો છે, અને અજ્ઞાતા વેદનીયનો વિપાક, તરવારની ધારા સરિખો છે. સંસારમાં જ્ઞાતા તે અજ્ઞાતાયે મિશ્રિત જાણવી, એ બે પ્રકારના વેદનીય કર્મનો સ્વભાવ, જીવના અવ્યાવાધ ગુણને રોકવાનો છે.

ચોથું મોહનીય કર્મ તે (મચ્ચ) એટલે મદિરાની ટાક સમાન છે, જેમ મદિરા પીધાથી જીવ વિકલ થાય છે, અને હિત અહિતને જાણતો નથી, તેમ મોહનીય કર્મના ઝડપથી પણ જીવ પરવશ થઈ જાય છે, ધર્મ અધર્મને પણ જાણતો નથી. એ કર્મનો સ્વભાવ જીવના સમ્યક્ત્વ દર્શન ગુણ તથા અનંત ચારિત્ર ગુણને રોકવાનો છે.

પાંચમું આયુઃ કર્મ તે (હ્રુ) એટલે હેમ સમાન છે. જેમ હેમમાં પહેલો પ્રાણી વહાર નીકલવા વાંટે, પણ રાજાના હુકમ વિના નીકલી ન શકે તેમ એ આ-

युः कर्म जो के सुख दुःख कांइ उपजावतुं नथी तो पण चार गतिने विपे सुख दुःखनुं आधारजूत जे शरीर, ते मांहे हेमनी पेरे जीवने राखे ठे. जेम जीव, अशुभ नरकादिकनी गतिनुं आउखुं भोगवतो ठतो त्यांथी निकलवा इछे पण आयु पूर्ण कर्या सिवाय निकली शके नहिं. ए कर्मनो स्वज्ञाव जीवना अविनाशी गुणने रोकवानो ठे.

बहुं नामकर्म ते (चित्त) एटले चितारा समान ठे, जेम हुशीयार चितारो सारां तथा नरसां, काला धोला रंगनां नानां मोटां अनेक प्रकारनां रूप आलेखे, तेम ए कर्मना उदयथी चित्ररूप संसारमां जीव पण, देव तथा मनुष्यादिकनीं रूपां रूप अने नरक तथा ऐकेंद्रियादिकनां माठां रूप अनेक प्रकारे करे ठे. ए कर्मनो स्वज्ञाव जीवना अरूपी गुणने रोकवानो ठे.

सातसुं गोत्रकर्म ते (कुलाल) एटले कुंजार समान ठे. जेम कुंजार घृतादिकनो घमो घमेते पूजनीय कहेवाय, अने मद्यादिकनो घमो वनावे ते निंदवा लायक कहेवाय, ते प्रमाणे जीव पण ए कर्मना उदयथी उंच गोत्रमां उत्पन्न थाय तो पूजनीय कहेवाय अने जोनी-

चगोत्रमां उपजे तो निंदनीय थाय. ए कर्मनो स्व-
ज्ञाव जीवना अगुरुलघु गुणने रोकवानो ठे.

आठमुं अंतराय कर्म ते (जंमगारीणं) एटले
जंमगारी समान ठे. जेम राजा दान देवमावे पण जं-
मगारी विपरीत थको न आपे तेम ए कर्मना उदयथी
जीव, दानादिक करी शके नही. ए कर्मनो स्वज्ञाव
अनंतदान, अनंतलाज, अनंतजोग, अनंत उपजोग
अने अनंतवीर्य एवी अनंतशक्तिना गुणने रोकवानो
ठे. (जइ) एटले जेम (एएसिं) ए आठ पट्टादिक
वस्तुनो (ज्ञावा) एटले स्वज्ञाव ठे, तेम (कम्माण-
वि) एटले आठ कर्मनो पण (ज्ञाण) एटले समज
(तइ) एटले तेमज (ज्ञावा) एटले स्वज्ञाव ठे. ए.
आठ कर्म प्रकृतिनो स्वज्ञाव कह्यो. ॥ ३७ ॥

गाथा ३ए मीना वूटा शब्दोना अर्थ.

इइ=अहिंयां.

नाण=ज्ञानावरणीय.

दंसणायर=दर्शनावरणीय.

वेय=वेदनीय.

मोह=मोहनीय.

आउ=आयु.

नाय=नाय.

गोआणि=गोत्र.

विग्घं=अंतराय.

पण=पांच.

નવે=નવ.

દુ=દે.

અઠારીસ=અઠાવીસ.

ચત્ર=ચાર.

તિસય=એકસો ત્રણ.

દુ=દે.

વિઠં=મકાર. મેદ.

એ આઠે કર્મની પ્રત્યેકે ઋત્તર પ્રકૃતિની સંખ્યા કહેઠે.

इह नाण दंसणावर, ए वेय मोहान्न नाम
गोआणि ॥ विग्घं च पण नव दुअ, ठवीस
चत्ति सय दु पण विहं ॥ ३९ ॥

શબ્દાર્થ:-આહિ જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ, વેદની, મોહની, આયુ,
નામ અને ગોત્ર વલી અંતરાય એ આઠ કર્મની પાંચ, નવ, દે,
અઠારીસ, ચાર, એકસો ત્રણ, દે અને પાંચ. એમ અનુક્રમે પ્ર-
કૃતિ જાણવી. સર્વે મલી ૧૫૮ થાય ॥ ૩૯ ॥

વિસ્તારાર્થ:- (इह) એટલે એ જ્ઞાત્રને વિષે (नाण)
એટલે જ્ઞાનાવરણીય, અને (दंसणावरण) એટલે દર્શ-
નાવરણીય, (वेय) એટલે વેદનીય, (मोह) એટલે
મોહનીય, (आन्न) એટલે આયુ (नाम) એટલે નામ,
(गोआणि) એટલે ગોત્ર, (विग्घं) એટલે વિઘ્ન એટલે
અંતરાય એ આઠ કર્મની (च) એટલે વલી ઋત્તરપ્ર-
કૃતિ અનુક્રમે કહે ઠે, તેમાં જ્ઞાનાવરણીય કર્મની

(१४५)

(पण) एटले पांच प्रकृति, दर्शनावरणीय कर्मनी
 (नव) एटले नव प्रकृति, वेदनीय कर्मनी (ड) ए-
 टले वे प्रकृति, मोहनीय कर्मनी (अठ्वीस) एटले
 अष्टावीस प्रकृति, आयुः कर्मनी (चन्न) एटले चार
 प्रकृति, नामकर्मनी (तिसय) एटले एकसो त्रण प्र-
 कृति, गोत्र कर्मनी (ड) एटले वे प्रकृति. अंतराय
 कर्मनी (पण) एटले पांच प्रकृति, (विहं) एटले
 ए प्रकारे करीने, आठ कर्मनां नाम अने तेनी उत्तर
 प्रकृति एकशो अष्टावन संख्याये जाणवी. ए प्रथम
 प्रकृतिवंध कह्यो ॥ ३९ ॥

गाथा ४० मीना वूटा शब्दना अर्थ.

नाणे=ज्ञानावरणीय.

दंसणावरणे=दर्शनावरणीय.

वेअणीए=वेदनीय.

चेव=निश्चे.

अंतराए=अंतराय.

तीसं=त्रीश.

कोडाकाडी=कोडाकोडी.

अयराणं=सागरोपमनी.

ठिइ=स्थिति.

उकोमा=उच्छ्वा.

हवे आठे कर्मोनो उत्कृष्ट स्थितिवंध कहे वे.

नाणेअ दंसणावरणे, वेअणीए चेव

तराएअ ॥ तीसं कोमाकोनी, अयराणं

अ उकोसा ॥ ४० ॥

शब्दार्थः-ज्ञानावरणी, दर्शनावरणी, वेदनी, अंतराय, ए चारे कर्मनी उत्कृष्ट स्थिति त्रीश कोडा कोडी सागरोपमनी जाणवी ॥ ४० ॥

विस्तारार्थः-(नाणे) एटले ज्ञानावरणीय (दंसणा वरणे) एटले दर्शनावरणीय, (वेअणीए) एटले वेदनीय, (चेव) एटले निश्चे (अंतराए) एटले अंतराय, ए चारे कर्मनी (तीसं कोमा कोमी) एटले त्रीशं कोमा कोमी, (अयराणं ठिइ) एटले सागरोपमनी स्थिति, (उक्कोसा) एटले उत्कृष्टी जाणवी. ॥ ४० ॥

गाथा ४१ मीना वूटा शब्दोना अर्थ.

सित्तरि=सीत्तर.

कोडाकोडी=क्रोडाक्रोडी.

मोहणीए=मोहनीय.

वीस=वीश.

नाम=नामकर्म.

गोएसु=गोत्रेने विषे.

तित्तीसं=तेत्रीश.

अयराइं=सागरोपमनी.

आउ=आयु.

ठिइ=स्थिति.

बंध=बंध.

उक्कोसा=उत्कृष्टो.

सित्तरि कोमाकोमी, मोहणीए वीस नाम गोएसु ॥ तित्तीसं अयराइं, आयु ठिइ बंध उक्कोसा ॥ ४१ ॥

शब्दार्थः—मोहनीय कर्मनी सीत्तेर कोडाकोडी सागरोपमनी स्थिति जाणवी. नाम कर्म तथा गोत्र कर्मनी वीश कोडा कोडी सागरोपमनी स्थिति जाणवी. वली आयुः कर्मनी स्थिति नो उत्कृष्ट बंध तेत्रीश सागरोपमनो जाणवो.

विस्तारार्थः—अने (सित्तरि कोडाकोमी) एटले सीत्तेर कोडा कोमी सागरोपमनी (मोहणीए) एटले मोहनीय कर्मनी स्थिति जाणवी. तथा (वीस नाम गोएसु) एटले वीश कोडाकोमी सागरोपमनी नाम कर्म अने गोत्र कर्मनी स्थिति जाणवी. तथा (तित्तीसं अयराइं) एटले तेत्रीश सागरोपमनी (आउठिइबंध) एटले आयुः कर्मनी स्थितिनो बंध (उक्कोता) एटले उत्कृष्टो जाणवो. ॥ ४१ ॥

गाथा ४१ मीना बूटा शब्दना अर्थ.

वारस=वार.

मुहुत्त=मुहूर्त.

जहन्ना=जघन्य.

वेअणीए=वेदनीय.

अठ्ठ=आठ.

नाम=नामकर्म.

गोएसु=गोत्र कर्मने विषे.

सेसाण=शेष, बाकी रहेलां.

अंतमुहुत्त=अंतमुहूर्त.

एयं=ए.

बंध=बंध.

ठिइ=स्थिति.

माणं=मान, प्रमाण.

हवे आठे कर्मोनो जघन्य स्थितिवंध कहे ठे.

वारस मुहुत्त जहन्ना, वेअणीए अठ नाम

ગોણસુ ॥ સેસાણંત મુહુત્તં, એયં વંધ ઠિઈ માણં ॥

શબ્દાર્થઃ—વેદનીય કર્મની સ્થિતિ જઘન્ય વાર મુહૂર્ત્તની છે અને નામ કર્મ તથા ગોત્ર કર્મની સ્થિતિ આઠ મુહૂર્ત્તની જાણવી. બાકીના કર્મની અંતર્મુહૂર્ત્તની જાણવી. એ પ્રમાણે વંધ સ્થિતિનું માન છે.

વિસ્તારાર્થઃ—(વારસ મુહુત્ત જહન્ના) એટલે વાર મુહૂર્ત્તની જઘન્ય સ્થિતિ (વેયણીએ) વેદનીય કર્મની જાણવી. અને (અઠ) એટલે આઠ મુહૂર્ત્તની (નામ ગોણસુ) નામ કર્મ, અને ગોત્રકર્મની જઘન્ય સ્થિતિ જાણવી. (સેસાણે) એટલે શેષ વાકી રહ્યા જે જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, મોહનીય, આયુ અને અંતરાય એ પાંચે કર્મની (અંતર્મુહુત્તં) એટલે અંતર મુહૂર્ત્તની જઘન્ય સ્થિતિ જાણવી. અર્દ્ધાયાં જઘન્ય શબ્દ સર્વત્ર જોમ્વો. (એયં) એટલે એ (વંધઠિઈ) એટલે કર્મના વંધની સ્થિતિનું (માણં) એટલે માન એટલે પ્રમાણ, સંક્ષેપથી કહ્યું, અને વિસ્તાર રુચિવંત જીવે પંચમ કર્મ ગ્રંથાદિકો થકી સવિસ્તરપણે જોઈ લેવું ॥ ૪૨ ॥

इति द्वितीय स्थितिवंध स्वरूपं समाप्तम् ॥

हवे त्रीजुं रसबंधनुं स्वरूप, संक्षेपथी कह्योये. तीये. त्यां रागादिके ग्रस्त जीव, अज्ञव्य जीवना. राशिथी अनंतगुणा अने सिद्धना जीवोना राशिने अनंतमे ज्ञागे एटले परमाणुए निष्पन्न कर्मस्कंध, समय समय प्रत्ये ग्रहण करे ठे, ते दलीयाने विषे परमाणु दीठ कषायना वश अकी सर्व जीवना राशिथी अनंत गुणा रस विज्ञागना पलिच्छेद होय. ते रस, तीव्र तीव्रतर, तीव्रतम तथा मंद, मंदतर, मंदतमादिक अनेक प्रकारे होय. तिहां अशुज व्याशी पाप प्रकृतिनो तीव्ररस, संक्लेष परिणामे करी बंधाय अने शुज बर्दे-तालीश पुण्य प्रकृतिनो तीव्ररस, विशुद्धिये करी बंधाय, तथा मंद रसनो बंध, ते अकी विपर्यय होय. ते आवी रीते:-शुज प्रकृतिनो मंदरस. संक्षेप परिणामे करी बंधाय अने अशुज प्रकृतिनो मंदरस विशुद्धिये करी बंधाय.

हवे प्रकृतिना एक ठाणीया प्रमुख रस जेणे करी बंधाय, ते कहे ठे:-अशुज प्रकृतिनो चौठाणीयो रस, अनंतानुबंधीया कषाये करी बंधाय, त्रिठाणीयो रस, अप्रत्याख्यानीया कषाये करी बंधाय, बेठाणीयो रस,

પ્રત્યાખ્યાનીયા કષાયે કરી બંધાય, તથા શુદ્ધ પ્રકૃતિનો રસ, તે થકી વિપરીતપણે જાણવો. તે આવી રીતે:-શુદ્ધ પ્રકૃતિનો ચૌઠાણીયો રસ, સંજ્વલન કષાયે કરી બંધાય તથા ત્રિઠાણીયો રસ, પ્રત્યાખ્યાના વરણ અને અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ કષાયે કરી બંધાય, બે ઠાણીયો રસ, અનંતાનુબંધીયા કષાયે કરી બંધાય, અને એક ઠાણીયો રસ તો શુદ્ધ પ્રકૃતિનો ઠેજ નહિં, અંતરાયની પાંચ પ્રકૃતિદેશઘાતી છે, તથા એક કેવલ જ્ઞાનાવરણ વિના બીજી ચાર પ્રકૃતિ, જ્ઞાનાવરણીયની તથા એક કેવલ દર્શનાવરણ વિના ત્રણ પ્રકૃતિ દર્શનાવરણીયની તથા સંજ્વલન કષાયની ચાર પ્રકૃતિ, એ પ્રકારે શોલ થઈ, અને સત્તરમો પુરુષવેદ, એ સત્તર પ્રકૃતિનો એક ઠાણીયો, બે ઠાણીયો, ત્રિઠાણીયો, અને ચૌઠાણીયો રસ, પણ બંધાય, અને શેષ સર્વ શુદ્ધ અશુદ્ધ પ્રકૃતિનો બે ઠાણીયો, ત્રિઠાણીયો તથા ચૌઠાણીયો રસ બંધાય પણ એક ઠાણીયો રસ ન બંધાય.

દ્વે શુદ્ધાશુદ્ધ રસનું સ્વરૂપ કહે છે. અશુદ્ધ પાપ પ્રકૃતિનો રસ, નિંવના રસની પેઠે, કટુક જાણવો. અને શુદ્ધ પુણ્ય પ્રકૃતિનો રસ, શેલમીના રસની પેઠે

મીઠો. જેમ નિંવનો રસ અણકઢ્યો તે. એકઠાણીયો કટુક કહિયે, તથા અગ્નિ ઉપર અર્ધ કઢ્યો અને અર્ધ રાખ્યો તે વેઠાણીયો કટુકતર કહીયે, તથા અગ્નિ ઉપર અવટામીયે અને એક જાગ રહે, તે ચૌઠાણીયો અત્યંત કટુકતમ કહીયે. એજ રીતે શુદ્ધ પ્રકૃતિને વિષે શેલમીનો મધુર રસ પણ જાણી લેવો.

इति रसबंध स्वरूपं तृतीयं समाप्तम् ॥ ;

હવે ચોથા પ્રદેશબંધનું સ્વરૂપ કહે છે. લોકને વિષે ૧ ઔદારિક, ૨ વૈક્રિય, ૩ આહારક, ૪ તૈજસ, ૫ જ્ઞાપા, ૬ શ્વાસોદ્વાસ, ૭ મન અને ૮ કાર્મણ. એ આઠ જાતની કર્મ વર્ગણા છે. તે એકેકી વર્ગણા જીવને ગ્રહણ યોગ્ય તથા અગ્રહણ યોગ્ય એવા બે બે પ્રકારે છે. તિહાં પ્રથમ બે પ્રદેશથી માંનીને અજ્ઞવ્યથી અનંત ગુણાધિક પ્રદેશ લગે ઔદારિક વર્ગણા તે થોડા પ્રદેશ અને સ્થૂલ માટે જીવને અગ્રહણ યોગ્ય વર્ગણા જાણવી. તેવાર પઠી વીજી ઔદારિક ગ્રહણ યોગ્ય, તે પણ અનંતી વર્ગણા જાણવી. તેવાર પઠી ઘણા પ્રદેશ અને સૂક્ષ્મપરિણામ માટે ઔદારિકને અગ્રહણ-યોગ્ય તથા વૈક્રિયની અપેક્ષાએ થોડા પ્રદેશ અને સ્થૂલ પરિણામ

માટે વૈક્રિયને પણ અગ્રહણ યોગ્ય. એમ વેહુને ગ્રહણ કરવાને અયોગ્ય તે પણ અજ્ઞવ્યથી અનંત ગુણાદિક વર્ગણા જાણવી. તે વાર પછી વૈક્રિયને ગ્રહણ યોગ્ય વર્ગણા જાણવી. એમ સર્વ આઠ જાતની વર્ગણાને વિષે ગ્રહણ યોગ્ય અને અગ્રહણ યોગ્ય વર્ગણા જાણવી.

સમાન પ્રદેશિક સ્કંધ અનંતા મલે, તેવારે એક વર્ગણા થાય, તેવી સર્વ જાતની સમય સમયને વિષે જીવ અનંતી વર્ગણા લિયે ઠે. એ આઠે વર્ગણા માંહેલી ઊપલી ઊપલી વર્ગણા અનુક્રમે એક વીજાથી સૂક્ષ્મ સૂક્ષ્મ જાણવી. અને અનંતે અનંતે પ્રદેશે અધિક જાણવી. તેની ક્ષેત્રાવગાહના અદ્ય અદ્ય જાણવી. સર્વને અવગાહના અંગુલનો અસંખ્યાતમો જાગ હોય, પણ પહેલીથી વીજી વર્ગણાને અસંખ્યાતમો જાગ ઝુઝે જાણવો.

એ આઠ માંહેલી પ્રથમની ચાર વર્ગણા આઠ ફરસ યુક્ત હોય, દૃષ્ટિયે ગોચર આવે અને આગલી ચાર દૃષ્ટિ અગોચર સૂક્ષ્મ પરિણામ માટે તેને ઠેલા ૧ શીત, ૨ કુષ્ણ, ૩ રુદ્ધ અને ૪ સ્નિગ્ધ. એ ચાર ફરસ હોય. વંધ વે પ્રકારે ઠે, તેમાં આત્માના પ્રદેશ

સાંથે કર્મ પુજ્જલનું માંહોમાંહે જે ક્ષીરનીરની પેઠે મં-
લવું, તે જ્વ્ય વંધ. અને જે આત્માના શુદ્ધાશુદ્ધ
પરિણામે કરી અંટ પ્રકારે કર્મ વંધાય, તે જ્ઞાવ
વંધ જાણવો. ઇત્યાદિક પ્રદેશવંધનો અધિકાર અલ્પ
માત્ર લખ્યો. વિસ્તારે પાંચમા કર્મ ગ્રંથ મધ્યે પ્રદે-
શવંધાધિકારે જોડ લેવું.

इति वंघतत्त्व, विचारः समाप्तः ॥ ૮ ॥

॥ इवे नवमा मोक्षतत्त्वने कहेतो थको प्रथम
मोक्षतत्त्वना नव जेद कहे ठे ॥

સંતપય=છતાપદની.
પરૂવણયા=પરૂપણા.
દ્રવ્યપમાણં=દ્રવ્ય પ્રમાણ.
સ્થિત=ક્ષેત્ર.
ફુસણાય=સ્પર્શના.
કાલોઽ=કાલ.

અંતર=અંતર.
ભાગ=ભાગ.
ભાવે=ભાવ.
અપ્પાવહુ=અલ્પવહુત્વ.
ચેવ=નિશ્ચે.

સંતપય પરૂવણયા, દ્રવ્ય પમાણં ચ સ્થિત
ફુસણાય ॥ કાલોઽઽંતરં જ્ઞાગ, જ્ઞાવે અ-
પ્પા વહુ ચેવ ॥ ૪૩ ॥

શબ્દાર્થ:-સંતપદ પ્રરૂપણા,; દ્રવ્ય પ્રમાણ અને ક્ષેત્રમાન. વહી

સ્પર્શના, કાલ, અંતર, ભાગ, ભાવ અને અલ્પ વહુત્વ. એ પ્રમાણે મોક્ષ તત્ત્વના નિશ્ચે નવ દ્વાર છે.

વિસ્તારાર્થ:—(સંતપ્ત્ય પરૂપણયા) એટલે ઠતાપદની પ્રરૂપણાદ્વાર તે મોક્ષને વિષે ઠતાપદની પ્રરૂપણા તે ગતિ પ્રમુખ માર્ગણા દ્વારને વિષે સિદ્ધની સત્તાનું નિરૂપણ કરવું, એટલે ચૌદ માર્ગણામાં સિદ્ધપદ કઈ માર્ગણાયે ઠે એવી પ્રરૂપણા કરવી. બીજું (દઘ્વપમાણ) એટલે ઈચ્છ્ય પ્રમાણદ્વાર. (ચ) એટલે વલી સિદ્ધને અવગાહના ક્ષેત્ર કેટલું ઠે તે વિચારવું, એ ત્રીજું (ચિત્ત) એટલે ક્ષેત્ર દ્વાર. કેટલા આકાશ પ્રદેશને સિદ્ધના જીવ ફરસે એમ જે વિચારવું, તે ચોથું (ફુલણાય) એટલે સ્પર્શના દ્વાર. અહીં જે ક્ષેત્ર અવગાહીને રહીયે તે અવગાહના અને ત્યાં અવગાહી રહેતાં જેટલું ક્ષેત્ર ફરસીયે તે સ્પર્શના જાણવી. જેમ પરમાણુને એક પ્રદેશ અવગાહનારૂપ ક્ષેત્રને સાત પ્રદેશની સ્પર્શના હોય. કાલ આશ્રયી સિદ્ધને સાદિ અનંતરૂપ કહેવું, તે પાંચમું (કાલોચ્ચ) એટલે કાલનું દ્વાર. ઠહું (અંતર) એટલે અંતર દ્વાર. તે સિદ્ધના જીવને વિષે જે આંતરૂં કહેવું. તે સાતમું (જ્ઞાન) એટલે

જાગદ્ધાર તે સિદ્ધના જીવ, સંસારી જીવોને કેટલામે
 જાગે છે, એમ વિચારવું. જાવ તે ક્ષાયિકાદિક પાંચ
 જાવ છે, તેમાં સિદ્ધના જીવ કયા જાવે છે એમ જે
 વિચારવું, તે શ્રાવમું (જાવે) એટલે જાવદ્ધાર. નવમું
 (અપ્પાવહુ) એટલે અલ્પાવહુત્વદ્ધાર તે અલ્પવહુત્વ દ્ધાર
 તે અલ્પવહુત્વ જે સિદ્ધને કહેવું, એટલે પંદર જેવે સિદ્ધ છે,
 તે માંહેલા કયા સિદ્ધના જેવના જીવ થોડા અને કયા
 સિદ્ધના જેવના જીવ ઘણા એમ વિચારવું. (ચેવ)
 એટલે નિશ્ચે એ નવ દ્ધાર, મોક્ષતત્ત્વનાં વિચારવાં ॥૪૩॥

ગાથા ૪૪ મીના ટૂટા શબ્દના અર્થ.

સંતં=છતું છે.
 શુદ્ધપયત્તા=શુદ્ધપદપણું.
 વિજ્ઞંતં=વિદ્યમાન.
 સ્વકુસુમં=આકાશનું ફુલ.
 વ=જેમ. પેઠે. રીતે.
 ન=નથી.

અસંતં=અછતું.
 મુક્તિ=મોક્ષરૂપિ.
 પયં=પદ.
 તસ્સજ=તેની.
 પરૂવણા=પરૂપણા.
 મગ્ગણાર્હિં=માર્ગણાએ કરી.

સંતં શુદ્ધ પયત્તા, વિજ્ઞંતં સ્વકુસુમં વ ન
 અસંતં ॥ મુક્તિ પયં તસ્સજ, પરૂવણા
 મગ્ગણાર્હિં ॥ ૪૪ ॥

શબ્દાર્થ:-મોક્ષ એ પદ શુદ્ધ, એટલે. એક પદપણાથી સત્ત્વ (વિદ્ય-

માન) છે. આકાશ ફુલની પેઠે અસત્ (અવિદ્યમાન) નથી.
તે સત્પદરૂપ મોક્ષની પ્રરૂપણા ગત્યાદિ માર્ગણાદ્વારે કરવી.

વિસ્તારાર્થઃ—મોક્ષપદ તે (સંતં) એટલે ઠતું છે, (સુ-
રૂપયત્તા) એટલે શુરૂપદપણા માટે એટલે એકપદપણા
માટે ઠતું છે, કેમકે જગતમાં જેટલા એક પદવાંચી
ઘટપટાદિક પદાર્થ છે, તે સર્વ અવશ્ય ઠતા છે, અને
જે જે વે વે પદના પદાર્થ છે, તે તે પદાર્થ ઠતા પણ છે,
ને અઠતા પણ છે. ત્યાં દૃષ્ટાંત કહે છે. જેમ અશ્વઙ્ગ,
વંધ્યાપુત્ર, એ વે પદનાં નામ છે, તે અઠતાં છે. તેમજ
ગોઙ્ગ, મહિપઙ્ગ, રાજપુત્ર, એ વે પદોનાં નામો છે,
તે ઠતાં પણ છે, માટે મોક્ષપદ તે (વિજ્ઞાંતં) એટલે
વિદ્યમાન છે. પણ (સ્વકુસુમવ) એટલે આકાશના ફુ-
લની પેરે (ન અસંતં) એટલે અઠતું નથી, એટલે અવિ-
દ્યમાન નથી. (મુસ્કતિપયં) એટલે મોક્ષ इतिપદં,

ઘે, તેની ઉત્તર વાણ માર્ગણા થાય છે, તેનાં નામ કહે છે. જેણે કરી સર્વ જીવ જીવને માર્ગીયે એટલે વિચારીયે, તેને માર્ગણા કહીયે.

ગાથા ૪૫ મીના ટૂટા શબ્દના અર્થ.

ગઈ=ગતિ.
 ઇંદીએ=ઈન્દ્રિય.
 કાએ=કાય.
 જોએ=યોગ.
 વેએ=વેદ.
 કસાય=કપાય.
 નાણે=જ્ઞાન.

સંજમ=સંયમ.
 દંસણ=દર્શન.
 લેસા=લેશ્યા.
 ખવ=ખવ્ય.
 સમ્મે=સમ્યક્ત્વ.
 સત્રિ=સંઙી.
 આહારે=આહાર.

ગઈ ઇંદીએ કાએ, જોએ વેએ કસાય નાણે ય
 સંજમ દંસણ લેસા, ખવ સમ્મે સત્રિ આહારે॥

શબ્દાર્થ:—ચાર ગતિ માર્ગણા, પાંચ ઈન્દ્રિય માર્ગણા, છ કાય માર્ગણા, ષણ યોગ માર્ગણા, ઋણ વેદ માર્ગણા, ચાર કપાય માર્ગણા, આઠ જ્ઞાન માર્ગણા, સાત સંયમ માર્ગણા, ચાર દર્શન માર્ગણા, છ લેશ્યા માર્ગણા, વે ખવ્ય માર્ગણા, છ સમ્યક્ત્વ માર્ગણા, વે સંઙી માર્ગણા અને વે આહાર માર્ગણા એ સર્વ મળી વાસઠ માર્ગણા થાય.

વિસ્તારાર્થ:—દેવતા, મનુષ્ય, નારકી અને તિર્યંચ. એ રીતે પ્રથમ (ગઈ) એટલે ગતિ માર્ગણા, ચાર પ્રકારે

(१५९.)

वसिद्धि, ए रीते अग्यारमी (जव) एटले मुक्ति-
गमन योग्यायोग्यनी अपेक्षाये जवसिद्धादि मार्गणा
वे प्रकारे ठे. औपशमिक, सास्वादन, द्वायोपशमिक
द्वायिक, मिश्र अने मिथ्यात्व ए रीते वारमी (स-
म्मे) एटले सम्यक्वमार्गणा ठ प्रकारे ठे. संज्ञी ने
असंज्ञी, ए रीते तेरमी (संज्ञी) एटले संज्ञी मार्गणा
वे प्रकारे ठे. आहारी ने अणाहारी, ए रीते चौदमी.
(आहारे) एटले आहार मार्गणा वे प्रकारे ठे. एम
सर्व मली मुल चौद मार्गणानी उत्तर मार्गणा वास्त-
ठ ठे. ॥ ४५ ॥

गाथा ४६ मीना वूटा उव्वना अर्थ.

नरगइ=मनुष्यगति.
पर्णिदि=पंचिन्द्रियजाति.
तस-असकाय.
भव=भव.
सन्नि=मंज्ञी.
अहरुखाय=मयाख्यात.
खडअ=ज्ञापिक.
सम्पत्ते=सम्यक्त्व.

मुखसो=मोक्ष.
अणाहार=अणाहारी.
केवल=केवल.
दंसण=दंसण.
नाणे=ज्ञान.
न=नयी.
सेसेसु=वाकी रहेलाने विषे.

ઠે.એકેન્દ્રિય, બેન્દ્રિય, ત્રેન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય, અને પંચેન્દ્રિય,
 એ રીતે ત્રીજી (ઇન્દ્રિય) એટલે ઇન્દ્રિય માર્ગના પાંચ
 પ્રકારે ઠે. પૃથ્વી, અપ્, તેજ, વાયુ, વનસ્પતિ અને ત્રસ,
 એ રીતે ત્રીજી (કાણ) એટલે કાણ માર્ગના ઠ પ્રકારે
 ઠે. મન, વચન અને કાયા એ રીતે ચોથી (જોણ) એટલે
 યોગ માર્ગના ત્રણ પ્રકારે ઠે. પુરુષ, સ્ત્રી ને નપુંસક, એ
 રીતે પાંચમી (વેણ) એટલે વેદ માર્ગના ત્રણ પ્રકારે
 ઠે. ક્રોધ, માન, માયા ને લોભ, એ રીતે ઠઠી (કસા-
 ય) એટલે કષાય માર્ગના ચાર પ્રકારે ઠે. મતિ, શ્રુત,
 અર્વાધિ, મનઃ પર્યવ ને કેવલ. એ પાંચ જ્ઞાન તથા મતિ
 અજ્ઞાન, શ્રુત અજ્ઞાન ને વિજ્ઞાન જ્ઞાન, એ રીતે ત્રણ
 અજ્ઞાન, એ રીતે સાતમી (નાણે) એટલે જ્ઞાન મા-
 ર્ગના આઠ પ્રકારે ઠે. પાંચ ચારિત્રનાં નામ, પ્રથમ
 સંવર તત્ત્વમાં કહ્યાં ઠે, અને ઠઠું દેશ વિરતિ, તથા
 સાતમું અવિરતિ, એ રીતે આઠમી (સંજમ) એટલે
 સંયમ માર્ગના, સાત પ્રકારે ઠે. ચક્રુ, અચક્રુ, અવ-
 ધિ અને કેવલ, એ રીતે નવમી (દંસણ) એટલે દર્શ-
 ન માર્ગના ચાર પ્રકારે ઠે. કૃષ્ણ, નીલ, કાપોત, તે-
 જો, પદ્મ અને શુક્લ. એ રીતે દશમી (લેસા)
 એટલે લેપ્યા માર્ગના ઠ પ્રકારે ઠે. જવસિદ્ધિને અન્ન-

વસિદ્ધિ, એ રીતે અગ્યારમી (જવ) એટલે મુક્તિ-
 ગમન યોગ્યાયોગ્યની અપેક્ષાએ જવસિદ્ધિદિ માર્ગણા
 વે પ્રકારે છે. ઔપશમિક, સાસ્વાદન, ક્ષાયોપશમિક
 ક્ષાયિક, મિશ્ર અને મિષ્ટ્યાત્વ એ રીતે વારમી (સ-
 મ્મે) એટલે સમ્યક્વમાર્ગણા ઠ પ્રકારે છે. સંજ્ઞી ને
 અસંજ્ઞી, એ રીતે તેરમી (સંજ્ઞી) એટલે સંજ્ઞી માર્ગણા
 વે પ્રકારે છે. આહારી ને અણાહારી, એ રીતે ચૌદમી.
 (આહારે) એટલે આહાર માર્ગણા વે પ્રકારે છે. એમ
 સર્વ મલી મુલ ચૌદ માર્ગણાની ઉત્તર માર્ગણા વાસ-
 ઠ છે. ॥ ૪૫ ॥

ગાથા ૪૬ મીના વૃટ્ટા શબ્દના અર્થ.

નરગદ્=પ્રત્યુપગતિ.

પર્ણિદિ=પર્વિદ્રિયજાતિ.

તસ-ત્રસકાય.

ભવ=ભવ.

સન્નિ=સંજ્ઞી.

અહરુત્તાપ=યથારુયાત.

સ્વદ્અ=ક્ષાયિક.

સમ્પત્તે=સમ્યક્ત્વ.

મુરુસો=મોક્ષ.

અણાહાર=અણાહારી.

કેવલ=કેવલ.

દંસણ=દંસણ.

નાળે=જ્ઞાન.

ન=નથી.

સેસેસુ=વાકી રહેલાને વિષે.

વાણિય માર્ગના સ્થાનકમાંથી જે માર્ગનાયે અતીતકાલે
સિદ્ધ થયા તે સ્થાનનાં નામ કહે છે:—

નરગદ્ પાણિદિ તસન્નવ, સન્નિ અહસ્કાય
સ્વદ્ય સમ્મત્તે ॥ મુસ્કોણા આહાર કેવલ,
દંસણ નાણે ન સેસેસુ ॥ ૪૬ ॥

શબ્દાર્થ:—મનુષ્યગતિ, પંચેન્દ્રીજાતિ, ત્રસ, મન્યત્વ, સંજી, યથા-
શ્યાત ચારિત્ર, ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ, અણાહારી, કેવલદર્શન
અને કેવલ જ્ઞાન, એટલી માર્ગનાવાલા જીવો મોક્ષ પામે છે
વીજી માર્ગનાઓને વિષે મોક્ષ નથી

વિસ્તારાર્થ:—પહેલી ગતિમાર્ગના ચાર છે. તેમાં (નરગદ્)
એટલે મનુષ્યગતિમાંથી મોક્ષે ગયા છે. પણ વાકી ર-
હેલી ત્રણ ગતિમાંથી કોઈ મોક્ષે ગયા નથી. વીજી
ઈન્દ્રિયમાર્ગના પાંચ છે તેમાં (પાણિદિ) એટલે પંચેન્દ્રિ-
માંથી મોક્ષે ગયા છે પણ વાકીની ચારે ઈન્દ્રિયોમાંથી
કોઈ મોક્ષે ગયા નથી. ત્રીજી કાયમાર્ગના ઠ છે. તેમાં
(તસ) એટલે ત્રસકાયમાંથી મોક્ષે ગયા છે, વાકીની
પાંચે કાયમાંથી કોઈ મોક્ષે ગયા નથી. ચોથી જ્ઞાવ
માર્ગના બે છે, તેમાં (જવ) એટલે જવસિદ્ધિક મોક્ષે
ગયા છે, પણ અજવસિદ્ધિકમાંથી કોઈ મોક્ષે ગયા

નથી. પાંચમી સંજ્ઞી માર્ગણા વે ઠે, તેમાં (સત્ત્વિ)
 એટલે સંજ્ઞીમાંથી મોકલે ગયા ઠે, પણ અસંજ્ઞીમાંથી
 કોઈ મોકલે ગયા નથી. ઠઠી ચારિત્ર માર્ગણા સાત ઠે.
 તેમાંથી (અહસ્કાય) એટલે અધ્યાખ્યાત ચારિત્રવાલા
 (મુસ્કો) એટલે મોકલે ગયા ઠે. શોષ ઠ ચારિત્રવાલા
 કોઈ મોકલે ગયા નથી. સાતમી સમ્યક્ત્વ માર્ગણા
 ઠ ઠે, તેમાંથી (લઙ્ગાસન્મત્તે) એટલે ક્ષાધિક સમ્ય-
 ક્ત્વવંત મોકલે ગયા ઠે, શોષ પાંચ સમ્યક્ત્વવંત મોકલે
 ગયા નથી. આઠમી આહાર માર્ગણા વે ઠે, તેમાંથી
 (કેવલદંતણનાણે) એટલે કેવલ દર્શન અને કેવલ
 જ્ઞાન, એ વે માર્ગણા સ્થાનવાલા મોકલે ગયા ઠે. ૫-
 રંતુ બાકીનાં ત્રણ દર્શનવાલા તથા સાત જ્ઞાનવાલા
 મોકલે ગયા નથી. ૯ રીતે ૯ દશ માર્ગણા સ્થાનમાં
 થી મોકલે ગયા ઠે, અને (સેસેસુ) શોષ રહેલી જે ૧
 કપાયમાર્ગણા, ૨ વેદમાર્ગણા, ૩ યોગમાર્ગણા અને
 ૪ લેશ્યા માર્ગણા. ૯ ચાર માર્ગણા સ્થાનને વિષે વર્ત-
 નારા જીવો (ન) એટલે મોકલે પામ્યા નથી. ૯ સ-
 ત્પદ પ્રરૂપણા નામા પ્રથમ ચાર કહ્યું ॥ ૪૬ ॥

ગોથ્રા ૪૭ મીના વૂટા શબ્દના અર્થ.

દ્રવ્યપમાણે=દ્રવ્ય પ્રમાણ દ્વારને
વિષે.

સિદ્ધાણં=સિદ્ધનાં.

જીવદ્રવ્યાણિ=જીવદ્રવ્ય.

હુંતિ=છે-હોયછે.

અણંતાણિ=અનંતાં.

લોગસ્સ=લોકના.

અસંખિજ્ઞે=અસંખ્યાતમે.

ભાગે=ભાગને વિષે.

ઇકોય=એક પળ.

સર્વેપિ=સર્વ પળ.

હવે ઈચ્છ્ય પ્રમાણાદિ બે દ્વાર કહે છે:-

દ્રવ્યપમાણે સિદ્ધા, ણં જીવ દ્રવ્યાણિ હુંતિ
ણંતાણિ ॥ લોગસ્સ અસંખિજ્ઞે, જાગે ઇકોય
સર્વેવિ ॥ ૪૭ ॥

શબ્દાર્થ:-દ્રવ્ય પ્રમાણદ્વાર વિચારે છે તે સિદ્ધના જીવદ્રવ્ય અનંતા
છે. વલી લોકાકાશના અસંખ્યાતમે ભાગે એક સિદ્ધ છે. અ-
થવા સર્વ સિદ્ધ પળ હોયછે ॥ ૪૭ ॥

વિસ્તારાર્થ:- (દ્રવ્યપમાણે) એટલે ઈચ્છ્ય પ્રમાણ દ્વારને
વિષે વિચારતાં (સિદ્ધાણં) એટલે સિદ્ધના (જીવદ-
વ્યાણિ) એટલે જીવદ્રવ્ય (હુંતિ) એટલે છે. (ણંતા-
ણિ) એટલે અનંતા એટલે સિદ્ધના જીવદ્રવ્ય, અનંતા
છે. એ વીજું દ્વાર કહ્યું. હવે ત્રીજું ક્ષેત્રદ્વાર કહે છે:-
(લોગસ્સ અસંખિજ્ઞે જાગે) એટલે ચૌદ રાજ લોકને

(१६३)

असंख्यातमे ज्ञागे (इकोय सबेवि) एटले एक सिद्ध
पण त्यां रहे ठे, अने सर्व सिद्ध पण त्यां रहे ठे. पण
एक सिद्ध व्यास क्षेत्रापेक्षाये सर्व सिद्ध व्यास क्षेत्रनुं
प्रमाण अधिक जाणवुं. परंतु ते क्षेत्रमान सर्व लोकने
असंख्यातमे ज्ञागे जाणवुं. केमके उत्कृष्टी अवगा-
हनावालानुं एक गाउना ठठा ज्ञाग जेटलुं शरीर
होय, ते पण लोकनो असंख्यातमो ज्ञाग थयो. अने
लघु अवगाहना वालानो पण लोकनो असंख्यातमो
ज्ञाग थयो, तथा सर्व सिद्ध पण पीस्तालीस लाख
योजन प्रमाण सिद्ध शिलामां रहे ठे, माटे ते पण
चौदराज लोकनो असंख्यातमो ज्ञाग थयो. ए त्रीजुं
घार थयुं ॥ ४७ ॥

गाथा ४७ मीना वूटा शब्दना अर्थ.

फुमणा=स्पर्शनाद्वार.

अहिआ=अधिक.

कालो=काल.

इग=एक.

सिद्ध=सिद्ध.

पडुच=प्रतिपत्त्य, आश्रित्य.

साइ=सादी.

अणंतो=अनंतो.

पडिवाय=पडवानो.

अभावाओ=अभाव.

मिद्धाणं=मिद्धने.

अंतरं=अंतर.

नथि=नथी.

(૧૬૪)

ફુસણા અહિંચા કાલો, ઇગ સિદ્ધ પમુંચ
સાદ્ગુણંતો ॥ પમિવાયા જાવાન, સિદ્ધાણં અં-
તરં નહિ ॥ ૪૭ ॥

શબ્દાર્થ:—સિદ્ધના જીવોની સ્પર્શના અધિક છે. એક સિદ્ધને
આશ્રીને કાલ સાદિ અનંત છે અને સર્વને આશ્રી અનાદિ
અનંત છે. વલી સિદ્ધોને ચવવાનો અભાવ છે, માટે સિદ્ધોને
અંતર નથી ॥ ૪૮ ॥

વિસ્તારાર્થ:—દેવે સ્પર્શનાદાર કહે છે, પૂર્વોક્ત ક્ષેત્રથકી
સિદ્ધના જીવોની (ફુસણા અહિંચા) એટલે સ્પર્શના
અધિક છે. કેમકે જેટલા ક્ષેત્રમાં સિદ્ધ જગવાન
રહ્યા છે, તેને ચારે બાજુની તથા નીચે અને ઊપરની
સર્વ દિશાનના આકાશ પ્રદેશ સ્પર્શ્યા છે. જેમ એક
આકાશ પ્રદેશો રહ્યો જે પુજ્જલ પરમાણુ તેને સાત
આકાશ પ્રદેશની સ્પર્શના હોય છે, માટે સ્પર્શના અ-
ધિક જાણવી. તથા વલી એક સિદ્ધના જીવની અવ-
ગાહના ક્ષેત્રના એકેકા આકાશ પ્રદેશ પ્રત્યે સમાક્ર-
મીને પ્રત્યેકે પ્રત્યેકે અનંતા સિદ્ધ રહ્યા છે. એમ ઘિ,
ત્રિ, ચતુ: પંચાદિ અંશની અજિવૃદ્ધિ જાણવી. તથા
તેજ સિદ્ધાવગાહના ક્ષેત્રના એકેકા પ્રદેશ પ્રત્યે ઠાંમીને
પણ અનંતા સિદ્ધ રહ્યા છે. એમ મધ્યાદિ પ્રદેશ પ્રત્યે

જાણવું. એમ પ્રદેશની વૃદ્ધિ હાનિ કરતાં જે અવગાઢ છે, તે પણ અનંત છે, પૂર્ણ ક્ષેત્રાવગાઢ સિદ્ધી, પ્રદેશાવગાઢ સિદ્ધ, અસંખ્ય ગુણાધિક છે, તે માટે એક સિદ્ધ તે પરસ્પરે અવગાઢ એવા પોતાના પ્રદેશે કરી અનંતા સિદ્ધ પ્રત્યે ફરસે, અને ક્ષેત્રાવગાહના જ્ઞેદ પ્રદેશ, પ્રદેશે કરી અસંખ્ય ગુણાધિક સિદ્ધ પ્રત્યે ફરસે, તે માટે ક્ષેત્રથી સ્પર્શના અધિક જાણવી. ઇત્યાદિ સંક્ષેપ થકી કહ્યું છે. એ ચોથું સ્પર્શનાદ્વાર કહ્યું.

હવે પાંચમું કાલદ્વાર કહે છે. (કાલો) એટલે કાલ, તે સિદ્ધના જીવને કેટલો હોય ? (ઇગસિદ્ધ પ-મુચ્ચ) એટલે એક સિદ્ધને પ્રતીત્ય એટલે આશ્રિત્ય (સા-ઇત્તંતો) એટલે સાદિ અનંતો કાલ હોય. એટલે જે સમયે જે જીવ મોઢે ગયો, તેવારે તેની આદિ થઈ. અને ફરી ત્યાંથી તેને (પન્નિવાયાન્નાવાન) એટલે પરુવાનો અન્નાવ છે, એટલે ત્યાંથી પાતું ચવવું નથી, માટે અનંત છે. તેમજ સર્વ સિદ્ધ આશ્રિત્ય વિચારીયે, તો પ્રથમ સિદ્ધ કોણ થયો, એવી આદિ નથી માટે અનાદિ પણ છે. એ રીતે અનાદિ અનંત જાણવો. એ કાલદ્વાર કહ્યું. હવે ષઠું અંતરદ્વાર કહે છે, જ્યાં સિ ૫ જ્ઞાવ પ્રાપ્ત થયો, ત્યાંથી પાતું (પાન . . .)

એટલે પદ્ધતિનો અભાવ છે, માટે (સિદ્ધાંત) એટલે
 સિદ્ધના જીવોને (અંતરંનિ) એટલે અંતર નથી.
 કેમકે સિદ્ધપણાથી ચીને સંસારમાં આવી
 વીજો જવ કરી ફરી સિદ્ધપણું પામવું નથી. એટલે
 જે પદવી પામ્યા તે પદવી જતી રહે, ફરી તે પદવી
 પામે, તેના વચગાળાના કાલને અંતર કહીયે, માટે
 તે અંતર, સિદ્ધને નથી, અથવા સિદ્ધને માંહો માંહે
 અંતર નથી. જ્યાં એક સિદ્ધ છે. ત્યાં અનેક સિદ્ધ
 રહ્યા છે, માટે એકમાં અનેક સિદ્ધ છે. એમ એક વીજામાં
 ક્ષેત્રને વિષે અવાધા રૂપ અંતર નથી. એ ક્ષેત્ર આશ્રયી
 સિદ્ધને માંહો માંહે અંતર નથી. એ અંતર દ્વાર કહ્યું. ॥૪૭॥

ગાથા ૪૭ મીના વૃદ્ધા શબ્દના અર્થ.

સર્વ=સર્વ.
 જીવાણ=જીવના.
 અર્ણતે=અનંતમે.
 ભાગે=ભાગનેવિષે.
 તે=તે-સિદ્ધો.
 તેસિં=તેમનાં-સિદ્ધનાં.
 દંસણં=કેવલદર્શન.

નાણં=કેવલજ્ઞાન.
 સ્વઅભાવે=શાયિક ભાવે.
 પરિણામિ=પરિણામિકભાવે.
 એઅ=એ.
 પુણ=વલી.
 હોદ=હોય.
 જીવન્તં=જીવિતપણું.

સાતમું જાગદ્વાર તથા આઠમું જાવદ્વાર કહે છે.

સર્વ જિવાણ મર્ણતે, જાગે તે તેસિં દંસણં

નાણં ॥ સ્વરૂપ જાવે પરિણાં, મિદગ્ન પુણ
હોઈ જીવત્તં ॥ ૪૯ ॥

શબ્દાર્થ:-સર્વે સંસારી જીવોના અનંતમે ભાગે તે સિદ્ધના જીવો છે. વલી તે સિદ્ધ જીવોને ક્ષાયિક ભાવને વિષે કેવલદર્શન અને કેવલજ્ઞાન હોયછે. વલી પરિણામિક ભાવને વિષે એ સિદ્ધના જીવોને જીવિતપણું પણ હોયછે.

વિસ્તારાર્થ:- (સર્વજીયાણ મણંતે જાગે) એટલે સર્વ સંસારી જીવોને અનંતમે જાગે (તે) એટલે તે સિદ્ધના જીવ છે, કેમકે અતીત, અનાગત, અને વર્તમાન એવા ત્રણ કાલમાં જે કાલે જ્ઞાનીને પૃષ્ઠા થાય, તે કાલે જ્ઞાની એમ કહે, જે અસંખ્યાતી નિગોદ છે. તે પ્રત્યેક નિગોદમાં અનંતા જીવ છે. તે માંહેલો એક નિગોદનો અનંતમો જાગ મોકલે ગયો છે. એહિજ ઉત્તર દેવાશે. એ સાતમું જાગદ્ધાર કહ્યું.

હવે આઠમું જાગદ્ધાર કહે છે. (તેર્તિ) એટલે તે સિદ્ધના જીવોનાં (ઢંસણં) એટલે કેવલ દર્શન અને (નાણં) એટલે કેવલજ્ઞાન તે (સ્વરૂપ જાવે) એટલે ક્ષાયિક જાવે વર્તે છે. અને (પરિણામિ) એટલે પારિણામિક જાવે (એઅ) એટલે આપ (પુણ) એટલે વલી (હોઈ) એટલે હોય. (જીવત્તં) એટલે

જીવિતપણું. એટલે સિદ્ધના જીવને બે જાવ વર્તે છે. ત્યાં ક્ષાયિક જાવ નવ જેદે છે. તેમાં દાનાદિક પાંચ લબ્ધિ, તથા ઘડું સમ્યક્ત્વ, અને સાતમું ચારિત્ર, એ સાત તો સિદ્ધમાં ન સંજવે. શેષ એક જ્ઞાન, વીજું દર્શન, એ બે ક્ષાયિક જાવે વર્તે છે. અને પારિણામિક જાવ ત્રણ જેદે છે. ૧ જ્ઞવ્યત્વ, ૨ અજ્ઞવ્યત્વ, ૩ જીવિતવ્યત્વ એ ત્રણમાંથી પ્રથમના બે તો ન સંજવે પણ ત્રીજો પરિણામિક જાવ વર્તે છે. જોકે સિદ્ધના જીવને પ્રાણદશક નથી. તોપણ જ્ઞાનાદિ ચતુષ્ઠય જાવ પ્રાણ છે. માટે એને જીવિતપણું કહીયે. એ શ્રાવમું જાવદ્વાર કહ્યું ॥ ૪૯ ॥

ગાથા ૫૦ મીના ઠૂટા શબ્દના અર્થ.

થોબા=થોડા.

નપુંસ=નપુંસક.

સિદ્ધા=સિદ્ધ.

ધર્મી=સ્ત્રી.

નર=પુરુષ.

સિદ્ધા=સિદ્ધ (મોક્ષે ગયા).

ક્રમેણ=અનુક્રમે.

સંત્રિગુણા=સંખ્યાત ગુણા.

ઇઅ=આ.

મુરુસ=મોક્ષ.

તત્ત્વં=તત્ત્વ.

એઅં=એ રીતે.

નવતત્ત્વા_નવ તત્ત્વો.

લેસઓ=લેશ માત્રે કરી.

મણિઆ=કહ્યા છે.

હવે નવમું શ્રલ્પ વહુત્વદ્વાર કહે છે,

થોવા નપુંસ સિદ્ધા, ત્રી નર સિદ્ધા કમેણ

સંઘગુણા ॥ ૬૩ મુસ્ક તત્તમેશ્રં, નવતત્તા લે-

સડ જણિઆ ॥ ૫૦ ॥

શબ્દાર્થ:-નપુંસક સિદ્ધો યોડા છે. ત્રી પુરુષ સિદ્ધો અનુક્રમે સં-
ઘ્યાત ગુણા છે. ૬ પ્રમાણે મોક્ષતત્ત્વ કહ્યું. આ નવ તત્ત્વો લે-
શ માત્ર કહ્યાં છે ॥ ૫૦ ॥

વિસ્તારાર્થ:- (થોવાનપુંસસિદ્ધા) એટલે સર્વ થકી
થોવા નપુંસક સિદ્ધ થયા છે. કેમકે જન્મ નપુંસકને
તો ચારિત્ર પ્રાપ્ત ન થાય, તેથી તે મોક્ષે પણ ન જાય
અને પાઠલથી કૃત્રિમ નપુંસક થયેલા તે નુત્કુટા
એક સમયમાં દસ મોક્ષે જાય માટે સર્વથી થોવા
કહ્યા. તે નપુંસક થકી (ત્રી) એટલે સ્ત્રી, (નર)
એટલે પુરુષ (સિદ્ધા) એટલે મોક્ષે ગયા, તે (કમે-
ણ) અનુક્રમે, (સંઘગુણા) એટલે સંઘ્યાત ગુણા
જાણવા એટલે નપુંસકથી સ્ત્રી સંઘ્યાત ગુણી નુત્કુ-
ટી એક સમયમાં વીશ મોક્ષે જાય છે, અને તે સ્ત્રી
થકી વલી પુરુષ, સંઘ્યાત ગુણા નુત્કુટા, સમય એક-
માં એકઠોને શ્રાવ મોક્ષે જાય છે. ૬ શ્રલ્પ વહુત્વ-
દ્વાર કહ્યું. (૬૩) એટલે ૬ નવમું (મુલતત્ત) ૬-

ટલે મોક્ષ તત્ત્વ કહ્યું. તે પણ જ્ઞયથી અને જ્ઞાવથી
 એવા બે જોડે છે. ત્યાં આઠ કર્મનું આત્મ પ્રદેશથી
 જુડું થવું, તે જ્ઞય મોક્ષ, અને આઠ કર્મના ક્યનો
 જે આત્મ પરિણામ, તે જ્ઞાવ મોક્ષ જાણવો. એ રીતે
 (મેઝં) એટલે એ જીવાદિક (નવતત્ત્વા) એટલે નવ
 તત્ત્વો, તે (લેસજ) એટલે લેશ માત્ર સંકેપે કરી,
 (જણિઆ એટલે) કહ્યાં. ॥ ૫૦ ॥

ગાથા ૫૧ મીના ઘૂટા શબ્દોના અર્થ.

જીવાઈ=જીવાદિ.

નવ=નવ.

પયધે=પદાર્થ.

જો=જો.

જાણઈ=જાણે.

તસ્સ=તેને.

હોઈ=હોય.

સમ્મત્તં=સમ્યક્ત્વ.

ભાવેણ=ભાવથી.

સદ્દહંતો=શ્રદ્ધા રાણે.

અયાણ } અજાણ હોય.

પ્રાણોયિ } તેને પણ.

સમ્મત્તં=સમ્યક્ત્વ.

હવે એ નવ તત્ત્વને જાણવાનું ફલ કહે છે:—

જીવાઈ નવ પયધે, જો જાણઈ તસ્સ હોઈ
 સમ્મત્તં ॥ જાવેણ સદ્દહંતો, અયાણપ્રાણોયિ
 સમ્મત્તં ॥ ૫૧ ॥

શબ્દાર્થ:—જે પ્રાણી જીવાદિ નવ પદાર્થને જાણે છે, તેને સમ્યક્ત્વ

‘દોષ છે. વહી માવે કરીને નદીના રાસવાથી જીવાદે નવ-
તત્ત્વના બજાવને પણ સમ્યક્ત્વ હોય છે ॥ ૫૧ ॥

વિસ્તારાર્થઃ—એ (જીવાઈ) એટલે જીવાદિક જે (નવ
પદ્યકે) એટલે નવ પદાર્થ છે, તેને (જો) એટલે જે
પ્રાણી (જાણાઈ) એટલે જાણે છે, (તસ્મિ) એટલે
તે પ્રાણીને (સમ્મતં) એટલે સમ્યક્ત્વ (હોઈ) એ
ટલે હોય, અને અપવાદ પદે તો જે “ તમેવ સચ્ચં
નિસ્તંકં જં જિણેહિં પવેઈયં ઈત્યાદિ ” શુદ્ધ આત્મ
પરિણામરૂપ (જાણેણ) એટલે જાણે કરી એ જીવા-
દિક નવ પદાર્થને વિષે જે (સદ્દહંતો) એટલે સદ્-
દહના રાખે, તો તે (અયાણમાણેવિ) એટલે જીવા-
દિક નવ પદાર્થના જ્ઞાનથી અજાણ એટલે રહિત
હોય, તો પણ તેને (સમ્મતં) એટલે સમ્યક્ત્વ છે,
એમ જાણવું ॥ ૫૧ ॥

ગાથા ૫૧ મીના ટૂટા શબ્દના અર્થ.

સવ્યાઈ=સર્વે.
જિણેસર=જિનેશ્વરોણ.
માસિયાઈ=માપેલાં.
વયણાઈ=વચનો.
ન=ન.

અસદ્દા=અન્યથા.
હંતિ=શેષ.
ઈહ=અહીં.
બુદ્ધી=બુદ્ધી.
જસ્ત=જેના.

મળે=મનને વિષે.
સમ્મત્તં=સમકિત.

નિચ્છલં=નિશ્ચલ.
તસ્સ=તેને.

હવે તે સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ કહે છે:—

સઘાઈં જિણેસર જ્ઞા, સિઝાઈં વયણાઈં
નન્નહા હુંતિ ॥ ૬૬ બુદ્ધી જસ્સમણે, સમ્મત્તં
નિચ્છલં તસ્સ ॥ ૫૫ ॥

શબ્દાર્થ:—“ સર્વ જિનેશ્વરે કહેલાં વચનો સ્વોટાં ન હોય ” એવી
બુદ્ધિ જે માણસના મનમાં હોય છે. તેનું સમ્યક્ત્વ નિશ્ચલ છે,
એમ જાણવું ॥ ૫૨ ॥

વિસ્તારાર્થ:—(સઘાઈંજિણેસરજ્ઞાસિઝાઈં) એટલે સર્વે
તીર્થંકરદેવે જ્ઞાણમાં જે (વયણાઈં) એટલે વચનો,
તે (નન્નહા હુંતિ) એટલે અન્યથા ન હોય, (૬૬બુ-
દ્ધી જસ્સમણે) એવી બુદ્ધી જેના મનને વિષે હોય,
(તસ્સ) એટલે તેને (સમ્મત્તં નિચ્છલં) એટલે સ-
મ્યક્ત્વ નિશ્ચલ છે, હમ જાણવું. એ સમકિત તે શ્રી
વીતરાગ પ્રણિત તત્ત્વ શ્રદ્ધાન લક્ષણ રાગદ્વેષ રહિત
એવો સમ એટલે નિર્મલ જે આત્માનો પરિણામ, તેને
જાણવો ॥ ૫૩ ॥

ગાથા ૫૩ મીના વૂટા શબ્દના અર્થ.

અંતોમુહુત્ત=અંતર્મુહુર્ત્ત.

મિત્તંપિ=માત્ર પણ.

ફાસિઅં=ફરસ્તું.

હુજ્જ=હોય.

જેહિ=જેણે.

સમ્મત્તં=સમકિત.

તેસિં=તેને.

અવહુ=અર્દ.

પુગ્ગલ=પુદ્ગલ.

પરિઅદ્દો=પરાવર્ત.

ચેવ=નિશ્ચે.

સંસારો=મંસાર.

હવે સમ્યક્ત્વ પામ્યાનું ફલ કહે છે:—

અંતો મુહુત્ત મિત્તં, પિ ફાસિઅં હુજ્જ જેહિ
સમ્મત્તં ॥ તેસિં અવમ્ પુગ્ગલ, પરિઅદ્દો ચેવ
સંસારો ॥ ૫૩ ॥

શબ્દાર્થ:—જેઓએ એક અંતર્મુહુર્ત્ત માત્ર પણ સમ્યક્ત્વ ફરસ્તું છે,
તેમને સંસાર અર્દપુદ્ગલ પરાવર્ત નિશ્ચે યાય છે ॥ ૫૩ ॥

વિસ્તારાર્થ:—(અંતોમુહુત્તમિત્તંપિ) એટલે એક અંતર
મુહુર્ત્તમાત્ર પણ એટલે નવ સમયથી માંડીને એક સ-
મયે ન્યૂન લે ધની યાવત્કાલ માત્ર પણ ગ્રંથિ જોડ
કરી અનંતાનુબંધીયાની ચોકની લખાવીને (ફા-
સિઅં હુજ્જ જેહિં સમ્મત્તં) એટલે ફરસ્તું હોય, જેણે
સમકિત (તેસિં) એટલે તે જીવોને (અવહુપુગ્ગલ-
પરિઅદ્દો) એટલે અર્દપુદ્ગલ પરાવર્ત (ચેવ) એટલે

નિશ્ચે (સંસારો) એટલે સંસાર, વાકી જાણવો. પંણ તે પ્રચુર આશાતનાવંત આશ્રયી એટલો કાલ જાણવો, પરંતુ શુદ્ધ સમ્યક્ત્વ આરાધનાર તો કોઈક તેહી જ જીવે, કોઈક ત્રીજે જીવે, કોઈક સાતમે જીવે, કોઈક આઠમે જીવે, એમ તુરતજ સિદ્ધપણને પામે ॥

ગાથા ૫૪ મીના વૂટા શબ્દના અર્થ.

ઉત્સર્પિણી=ઉત્સર્પિણી.

અણંતા=અનંતી.

પુગ્ગલ=પુદ્ગલ.

પરિઅદ્વઓ=પરાવર્ત.

મુણેઅવ્યો=જાણવો.

તેણંતા=તેવા અનંતા.

અતિ અદ્ધા=અતિત કાલે.

અણાગયદ્ધા=અનાગત કાલે.

અણંતગુણા=અનંતગુણા.

હવે તે પુદ્ગલ પરાવર્તનું માન કહે છે.

ઉત્સર્પિણી અણંતા, પુગ્ગલ પરિઅદ્વઝ
મુણેઅવ્યો ॥ તેણંતાતી અદ્ધા, અણાગયદ્ધા
અણંતગુણા ॥ ૫૪ ॥

શબ્દાર્થ:-અનંતી ઉત્સર્પિણી અને અવસર્પિણી જાય એ પુદ્ગલ પરાવર્ત કાલ જાણવો. અનંત એવા તે પુદ્ગલ પરાવર્ત કાલ ગયા અને અનંતગુણા જશે.

વિસ્તારાર્થ:-(ઉત્સર્પિણી અણંતા) એટલે અનંતી ઉત્સર્પિણી અને અનંતી અવસર્પિણી એટલો કાલ

जे वारे जाय, तेवारे (पुग्गल परिअट्ठन्न) एटले
 एक पुद्गल परावर्त (मुणेअवो) एटले जाणवो.
 (तेणंता) एटले तेवा अनंता पुद्गल परावर्त (अती
 अद्दा) एटले अतीत काले गया, अने तेथी पण (अ-
 णंतगुणा) एटले अनंत गुणा पुद्गल परावर्त (अ-
 णागयद्दा) एटले अनागत काले जाशे. ए पुज्जल
 परावर्त्तनुं मान कह्युं ॥ ५४ ॥

गाथा ५५ मीना वूटा शब्दना अर्थ.

जिण=जिनसिद्ध.
 अजिण=अजिन सिद्ध.
 तिथ्य=तीर्थसिद्ध.
 अतिथ्या=अतीर्थ सिद्ध.
 गिहि=गृहस्थ लिंगे सिद्ध.
 अन्न=अन्य लिंगे सिद्ध.
 सल्लिग=स्यल्लिंगे सिद्ध.
 यी=स्त्री लिंगे सिद्ध.

नर=पुरुष लिंगे सिद्ध.
 नपुंसा=नपुंसक लिंगे सिद्ध.
 पत्तेअ=प्रत्येक बुद्ध सिद्ध.
 सयंबुद्धा=स्वयंबुद्ध सिद्ध.
 बुद्धबोहिय=बुद्ध बोधित सिद्ध.
 सिद्ध=सिद्ध (एक)
 अणिक्काय=अनेक सिद्ध.

इवे सिद्ध जीवोना पन्नर जेव कहे ठे:-

जिण अजिण तिथ्व तिन्ना, गिहि अन्न
 सल्लिग यी नर नपुंसा; पत्तेअ सयंबुद्धा बुद्धः
 बोहिय सिद्धणिक्काय ॥ ५५ ॥

शब्दार्थः—जिन सिद्ध, अजिन सिद्ध, तीर्थ सिद्ध, अतीर्थ सिद्ध, गृहस्थ लिंगे सिद्ध, अन्य लिंगे सिद्ध, स्त्रिलिंगे सिद्ध, स्त्री सिद्ध, पुरुष सिद्ध, नपुंसक सिद्ध, प्रत्येक बुद्ध सिद्ध, स्वयंबुद्ध सिद्ध, बुद्धबोधित सिद्ध, एक सिद्ध, अने अनेक सिद्ध, ए सिद्धना पंदर भेद जाणवा ॥ ५५ ॥

वेस्तारार्थः—पहेला जे तीर्थकर पदवी पामीने मोक्षे गया, ते (जिन) एटले जिन सिद्ध जाणवा. बीजा जे तीर्थकर पद पाम्या विना सामान्य केवली थडने मोक्षे गया ते (अजिन) एटले अजिन सिद्ध जाणवा. त्रीजा तीर्थकरने केवल ज्ञान उपन्या पढी जे मोक्षे गया, ते (तिष्ठ) एटले तीर्थ सिद्ध जाणवा. चोथा तीर्थकरने केवल ज्ञान उपन्या पहेलां जे मोक्षे गया, ते (अतिष्ठ) एटले अतीर्थ सिद्ध जाणवा. पांचमा जे गृहस्थना वेशे रह्या थका मोक्षे गया, ते (गिद्धि) एटले गृहस्थ लिंगे सिद्ध जाणवा. छठा योगी, सन्यासी प्रमुख तापसना वेशे जे मोक्षे गया, ते (अन्न) एटले अन्य लिंगे सिद्ध जाणवा. सातमा जे साधुने वेशे मोक्षे गया, ते (सलिंग) एटले स्त्रिलिंग सिद्ध जाणवा. आठमा जे स्त्री वेदपणुं पामीने मोक्षे गया, ते (स्त्री) एटले स्त्री लिंगे सिद्ध

જાણવા. નવમા જે પુરુષવેદપણું પામીને મોક્કે ગ-
 યા, તે (નર) એટલે પુરુષ લિંગ સિદ્ધ જાણવા. દ-
 સમા કૃત્રિમ નપુંસક વેદપણું પામીને મોક્કે ગયા
 તે (નપુંસા) એટલે નપુંસકલિંગ સિદ્ધ જાણવા.
 અગ્યારમા કોઈ પદાર્થ देखીને એટલે વાહ્ય પ્રત્યય
 देखી પ્રતિવોધાયા થકા જે ચારિત્ર જહને મોક્કે ગયા,
 તે (પતેન્દ્ર) એટલે પ્રત્યેક બુદ્ધ સિદ્ધ જાણવા. બાર-
 મા જે ગુરુના ઉપદેશ જિના પોતાની મેલે જાતિ
 સ્મરણાદિકે પ્રતિવોધ પામીને મોક્કે ગયાઠે, તે
 (સયંબુદ્ધ) એટલે સ્વયંબુદ્ધ સિદ્ધ જાણવા, તેરમા
 જે ગુરુનો ઉપદેશ સાંજલી વૈરાગ્ય પામી મોક્કે ગયા
 તે (બુદ્ધવોદિય) બુદ્ધવોધિત સિદ્ધ જાણવા. ચૌદમા
 જે એક સમયમાં એકજ મોક્કે ગયા, તે (શ્વક સિદ્ધ)
 એટલે એક સિદ્ધ જાણવા. પંદરમા જે એક સમયમાં
 ઘણા જીવ મોક્કે જાય, તે (શિક્ષાય) એટલે અનેક
 સિદ્ધ જાણવા, એ પન્નર જ્ઞેદ સિદ્ધના કહ્યા. યદ્યપિ
 તીર્થસિદ્ધ અને અતીર્થ સિદ્ધ એ બે જ્ઞેદ માંદે વીજા
 તેર જ્ઞેદ આવી ગયા, તથાપિ વિદ્યોય દેખાનવા ન્હે
 પંદર જ્ઞેદ કહ્યા. ॥ ૫૫ ॥

ગાથા ૫૬ મીના વૂઠા શબ્દના અર્થ.

જિણસિદ્ધા=જિનસિદ્ધ.

અરિહંતા=અરિહંત.

અજિણસિદ્ધાય=અજિનસિદ્ધ.

પુંદરિયા=પુંદરિક.

પમુદા=પમુલ.

ગણહારિ=ગણધર.

તિથ્યાસિદ્ધા=તીર્થસિદ્ધ.

અતિથ્યાસિદ્ધા=અતીર્થસિદ્ધ.

મરુદેવી=મરુદેવી માતા.

હવે એ પંદર જોડનાં ઝડાદરણ કહે છે:—

જિણ સિદ્ધા અરિહંતા, અજિણ સિદ્ધાય
પુંદરિઆ પમુદા ॥ ગણહારિ તિથ સિદ્ધા, અ-
તિથ સિદ્ધાય મરુદેવી ॥ ૫૬ ॥

શબ્દાર્થ:—જિન સિદ્ધ તે અરિહંતો, અજિન સિદ્ધ તે પુંદરિક
વિગેરે ગણધર જાણવા. તીર્થ સિદ્ધ તે સામાન્ય કેવલી એવા
ગણધર અને અતીર્થ સિદ્ધ તે મરુદેવી જાણવાં ॥ ૫૬ ॥

વિસ્તારાર્થ:—(જિણસિદ્ધા) એટલે જિન સિદ્ધ તે રૂપ-
જ્ઞાદિક (અરિહંતા) એટલે અરિહંત જંગવાન પોતે જાણ-
વા. અને (અજિણ સિદ્ધાય) એટલે અજિન સિદ્ધ તે
(પુંદરિઆ પમુદા) એટલે પુંદરીક ગણધર પ્રમુખ
જાણવા. તીર્થકરને કેવલ જ્ઞાન ટપના કેને ચતુર્વિધ
સંઘની સ્થાપના કર્યા પછી જે સામાન્ય કેવલી થઈને

મોઢે ગયા. એવા (ગણદાર) એટલે ગણધર તે (તિ. ઇસિદ્ધા) એટલે તીર્થ સિદ્ધ જાણવા, કેમકે ગણધર પદવી તો તીર્થ સ્થાપ્યા પછીજ હોય, માટે ગણધર મુખ્ય કહ્યા. અને (અતિઇસિદ્ધા) એટલે અતીર્થ સિદ્ધ તે તીર્થ પ્રવર્ત્તાવ્યા પદેલાં જે સિદ્ધ થયા તે (મ-રુદેવી) એટલે મરુદેવી માતા પ્રમુખ જાણવા. ચક્રાર પાદપૂર્ણાર્થે છે. ॥ ૫૬ ॥

ગાથા ૫૭ મીના ચૂટા શબ્દના અર્થ.

ગિહિલિંગ સિદ્ધ=ગૃહસ્થ

લિંગે સિદ્ધ.

ભરહો=ભરત ચક્રવર્તી.

વલ્કલ ચીરીય=વલ્કલચીરી.

અન્નલિંગમ્મિ=અન્યલિંગ સિદ્ધ

સાહુ=સાધુ.

સલિંગ સિદ્ધા=સ્વલિંગ સિદ્ધ.

ચી સિદ્ધા=સ્ત્રીલિંગ સિદ્ધ.

ચંદણા=ચંદનવાલા.

પમુહા=પમુખ.

ગિહિ લિંગ સિદ્ધ જરહો, વલ્કલ ચી-
રીય અન્ન લિંગમ્મિ ॥ સાહુ સલિંગ સિદ્ધા,
ચી સિદ્ધા ચંદણા પમુહા ॥ ૫૭ ॥

શબ્દાર્થ:—ગૃહસ્થલિંગ સિદ્ધ ભરત, અન્યલિંગ સિદ્ધ વલ્કલ
ચીરી, સ્વલિંગ સિદ્ધ સાધુ અને સ્ત્રીસિદ્ધ ચંદનવાલા
ગિરે જાણવા.

વિસ્તારાર્થઃ—(ગિહિ લિંગ સિદ્ધ) એટલે ગૃહસ્થ લિંગ સિદ્ધ થયા, તે (જરહો) એટલે જરત ચક્રવર્તી પ્રમુખ જાણવા. (વલ્કલચીરીય) એટલે વલ્કલચીરીય શ્રાદે લઈને જે તાપસના વેશે સિદ્ધ થયા, તે (શ્રત્ર લિંગમ્મિ) એટલે શ્રન્યલિંગે સિદ્ધ જાણવા. (સાહુ) એટલે સાધુને વેશે જે સિદ્ધ થયા, તે (સલિંગ સિદ્ધ) એટલે સ્વલિંગ સિદ્ધ જાણવા. જે (શ્રી સિદ્ધ) એટલે સ્ત્રી લિંગે સિદ્ધ થયા, તે (ચંદણા પમુહા) એટલે ચંદન વાલા પ્રમુખ જાણવી ॥ ૫૭ ॥

ગાથા ૫૮ મીના ટૂટા શબ્દોના અર્થ.

પુંસિદ્ધા=પુરુષ લિંગે સિદ્ધ.
ગોયમાઈ=ગૌતમાદિ.
ગાંગેય=ગાંગેય.
પમુહ=પ્રમુખ.
નપુંસયા સિદ્ધ=નપુંસક
લિંગે સિદ્ધ.

પત્તેય=પત્યેકબુદ્ધ સિદ્ધ.
સગંબુદ્ધા=સ્વયંબુદ્ધ સિદ્ધ.
ઝણિયા=ઋણ છે.
કરકંડુ=કરકંડુ.
કવિલાઈ=કપિલાદિ.

પુંસિદ્ધા ગોયમાઈ, ગાંગેયાઈ નપુંસયા સિદ્ધા ॥ પત્તેય સયં બુદ્ધા, ઝણિયા કરકંડુ કવિલાઈ ॥ ૫૮ ॥

શબ્દાર્થ:-પુરુષ સિદ્ધ તે ગૌતમ લિંગે, નપુંસક સિદ્ધ તે, ગાંગેય લિંગે. પ્રત્યેક સિદ્ધ તે કરકંડુ અને સ્વયંબુદ્ધ સિદ્ધ તે કપીલ જાણવા ॥ ૬૮ ॥

વિસ્તારાર્થ:- (પુંસિદ્ધા) એટલે જે પુરુષ લિંગે સિદ્ધ થયા, તે (ગૌતમાઈ) ગૌતમાદિક જાણવા. અને (ગાંગેય પમુદ્ધ) એટલે ગાંગેય પ્રમુખ જે કૃત્રિમ ન-પુંસક થઈને સિદ્ધ થયા, તે (નપુંસયા સિદ્ધા) નપુંસક લિંગે સિદ્ધ જાણવા. (પત્તેય) એટલે પ્રત્યેક બુદ્ધ સિદ્ધ જે (જ્ઞાણિયા) એટલે કહ્યા છે, તે (કરકંડુ) એટલે કરકંડૂ રાજા આદે દેહને જાણવા. તથા (સ્વયંબુદ્ધા) એટલે સ્વયંબુદ્ધ સિદ્ધ જે થયા, તે (કપિ-લાઈ) એટલે કપિલ આદે દેહને જાણી લેવા. ઇતિ ॥ ૬૯ ॥

ગાથા ૫૯ મીના વૃદ્ધા શબ્દના અર્થ.

તદ્-તેમજ.
 બુદ્ધ વૌદ્ધિ=બુદ્ધ વૌભિત મિદ્ધ.
 ગુરુ વૌદ્ધિયા=ગુરુચી શોધ
 પામેલા.
 દ્વગ=દ્વગ.
 સમય=સમયને વિષે.

સિદ્ધાય=સિદ્ધ.
 સમણવિ=સમયને વિષે પણ.
 અણેગા=અણેક.
 સિદ્ધા=સિદ્ધ.
 તે=તે.
 અણેગ સિદ્ધાય=અણેક સિદ્ધ.

(१८१)

तह बुद्ध बोहि गुरुवो, हिया इग समय
एग सिद्धाय ॥ इग समए वि अणोगा, सिद्धा
ते णोग सिद्धाय ॥ ५ए ॥

शब्दार्थः—तेमज बुद्ध बोधित सिद्ध ते गुरुपी बोध पामेछा, एक
समयमा भिद्ध थनारा ते एक सिद्ध, अने एक समयमां अनेक
सिद्ध थाय ते अनेक सिद्ध कहैवाय.

विस्तारार्थः—(तह) एटले तेमज (बुद्धबोहि) एटले
बुद्धबोधित सिद्ध ते (गुरुबोहिया) एटले गुरुना उप
देशपी बोध पामीने जे मोक्षे गया, ते जाणवा. अने
(इगसमय) एटले एक समयने विपे महावीर स्वा-
मीनीपरे जे एकज मोक्षे जाय, तेने (इग सिद्धाय)
एटले एक सिद्ध कहिये, (इग समए वि अणोगा)
एटले एक समयमां पण जे अनेक (सिद्ध) एटले
सिद्ध थया, एटले रूपजदेव स्वामीनीपरे जे एक स-
मयमां एकशो आठ मोक्षे जाय (ते) एटले ते
(णोगसिद्धाय) एटले अनेक सिद्ध कहिये ॥ ५ए ॥

इति मोक्षतत्त्व विचारः समाप्तः ॥ ए ॥

इति श्री वालावबोध सद्दितं नवतत्त्वं

प्रकरणं समाप्तम् ॥

શ્રી વીતરાગાય નમઃ ॥

શ્રી નવ તત્વના તુટા વોલ.

(૧) ૧. જીવતત્વ, ૨. અજીવતત્વ, ૩. પુન્યતત્વ;
૪. પાપતત્વ ૫. આશ્રવતત્વ, ૬. સંવરતત્વ, ૭.
નિર્જરાતત્વ, ૮. વંધતત્વ, ૯. મોક્ષતત્વ.

(૨) નવેતત્વોના જુદા જુદા જ્ઞેદની સંખ્યા કહે છે.
પહેલા જીવ તત્વના ચૌદ જ્ઞેદ; વીજા અજી-
વ તત્વના ચૌદ જ્ઞેદ; ત્રીજા પુન્ય તત્વના વે-
તાલીશ જ્ઞેદ; ચોથા પાપ તત્વના વ્યાશી જ્ઞેદ;
પાંચમા આશ્રવ તત્વના વેતાલીશ જ્ઞેદ; ષષ્ઠા
સંવર તત્વના સત્તાવન જ્ઞેદ; સાતમા નિર્જરા
તત્વના ચાર જ્ઞેદ; આઠમા વંધ તત્વના ચાર
જ્ઞેદ; નવમા મોક્ષ તત્વના નવ જ્ઞેદ.

(૩) જીવની ૪ જાતીનું છે.

૧. એક વિધ, ૨. દ્વિવિધ, ૩. ત્રિવિધ, ૪. ચ-
તુર્વિધ, ૫. પંચવિધ, ૬. પચ્ચવિધ.

(૪) જીવના ચૌદ જ્ઞેદ કહે છે.

૧. સૂક્ષ્મ ઈન્દ્રિય પર્યાપ્તા. ૨. સૂક્ષ્મ ઈન્દ્રિય અપર્યાપ્તા
૩. વાદર ઈન્દ્રિય પર્યાપ્તા. ૪. વાદર ઈન્દ્રિય અપર્યાપ્તા
૫. વેદંદ્રિય પર્યાપ્તા. ૬. વેદંદ્રિય અપર્યાપ્તા.
૭. તેદંદ્રિય પર્યાપ્તા. ૮. તેદંદ્રિય અપર્યાપ્તા.

૯. ચૌરિન્દ્રિય પર્યાપ્તા, ૧૦. ચૌરિન્દ્રિય અપર્યાપ્તા.
 ૧૧. સન્નિ પંચિન્દ્રિય પર્યાપ્તા. ૧૨. સન્નિ પંચિન્દ્રિય અપર્યાપ્તા.
 ૧૩. અસન્નિ પંચિન્દ્રિય પર્યાપ્તા. ૧૪. અસન્નિ પંચિન્દ્રિય અપર્યાપ્તા.
 આ ચૌદ જ્ઞેદ જીવ તત્ત્વના જાણવા.

(૫) હવે જીવનું લક્ષણ કહે છે.

જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, વીર્ય અને ઉપયોગ.
 એ ગુણ જીવ વિના વીજામાં હોય નહિ, એ
 પ્રમાણે જીવનું લક્ષણ જાણવું.

(૬) હવે પર્યાપ્તા જીવોનું વર્ણન કરતાં પર્યાપ્તિ કે-
 ટલે પ્રકારે છે તે કહે છે. પર્યાપ્તિના ૮ જ્ઞેદ છે.
 ૧. આહાર પર્યાપ્તિ, ૨. શરીર પર્યાપ્તિ, ૩. ઇન્-
 દ્રિય પર્યાપ્તિ, ૪. શ્વાસોશ્વાસ પર્યાપ્તિ, ૫. જ્ઞાપા
 પર્યાપ્તિ અને ૬. મનઃ પર્યાપ્તિ.

॥ અથ અજીવ તત્ત્વ ॥

(૧) અરૂપી અજીવના ૧૦ જ્ઞેદ ને રૂપી અજીવના
 ૪ જ્ઞેદ તેમાં અરૂપી અજીવના ૧૦ જ્ઞેદ વતાવે છે.
 ધર્માસ્તિકાયના ત્રણ જ્ઞેદઃ—૧. સ્વંધ, ૨. દેશ
 અને ૩ પ્રદેશ.
 અધર્માસ્તિકાયના ત્રણ જ્ઞેદઃ—૧. સ્વંધ, ૨.
 દેશ, અને ૩. પ્રદેશ.

आकाशास्ति कायना त्रण जेदः—१. खंघ, २. देश, अने ३ प्रदेश.

ए त्रण अस्तिकायना त्रण त्रण जेद गणतां नव जेद अथा अने काळ अस्तिकाय होय नहि माटे काळनो एक जेद गणतां सर्व मळी अरुपी अजीवना दश जेद आय.

(२) रुपी अजीवना चार जेद.

१. खंघ, २. देश, ३. प्रदेश, अने ४. परमाणु.

॥ अथ पुण्य तत्व ॥

(१) पुण्य नव प्रकारे बंधायठे ते कहेठे.

१. साधु प्रमुखने अत्र दीधायी.

२. पाणी दीधायी.

३. रद्देवाने स्थानक देवायी.

४. सूवाने पाट प्रमुख देवायी

५. पद्देरवा अथवा ओढवाने वस्त्र देवायी.

६. ते विषे मने करी शुज संकल्प कर्यायी.

७. वचने करी स्तुत्यादिक कर्यायी.

८. कायाए करी सेवा कर्यायी.

ए. हाथे करी नमस्कादिक कर्षार्थी.

२. हवे वेताळीस प्रकारे पुण्य जोगवायवे ते कहेवे.
 १. शाता वेदनीय, २. उच्च गोत्र, ३. मनुष्यनी गति, ४. मनुष्यनी अनुपूर्वी ५. देवगति, ६. देवनी अनुपूर्वी, ७ पंचिंद्दिनी जाति. ८ औदारिक शरीर. ९ वैक्रिय शरीर. १० आदारक शरीर. ११ तैजस शरीर. १२ कामण शरीर. १३ औदारिक अंगोपांग १४ वैक्रिय अंगोपांग. १५ आदारक अंगोपांग. १६ वज्र रुपज नाराच संघयण. १७ सम चतुरस्र संस्थान. १८ शुज्ज वर्ण. १९ शुज्ज गंध. २० शुज्ज रस २१ शुज्ज स्पर्श २२ अगुरु लघु नाम कर्म २३ पराधात नामकर्म. २४ श्वासोश्वास नाम कर्म. २५ आताप नाम कर्म. २६ उद्योत नाम कर्म. २७ शुज्ज खगति. २८ निर्माण नाम कर्म. २९ त्रस नाम कर्म. ३० वादर नाम कर्म. ३१ पर्याप्ति नाम कर्म. ३२ प्रत्येक नाम कर्म. ३३ स्थिर नाम कर्म. ३४ शुज्ज नाम कर्म. ३५ सौजाग्य नाम कर्म. ३६ सुस्वर नाम कर्म. ३७ आदेय नाम कर्म. ३८ पश नाम कर्म, ३९ सुरायुष्य. ४० नरायुष्य. ४१ तिर्यचायुष्य. ४२ तीर्थकर नाम कर्म.

॥ अथ पाप तत्त्व ॥

(१) अठार प्रकारे पाप बंधाय ठे ते कहे ठे.

१ प्राणातिपात. २ मृपावाद. ३ अदत्तादान. ४ मैथुन. ५ परिग्रह. ६ क्रोध. ७ मान. ८ माया
ए लोभ. १० राग. ११ द्वेष. १२ कलह. १३
अन्याख्यान. १४ पैशुन्य. १५ रति अर-
ति. १६ परपरिवाद. १७ माया मृपावाद. १८
मिथ्यात्वशल्य.

(२) हवे व्याप्ती प्रकारे पाप जोगवायठे ते कहेठे.

१ मति ज्ञानावरणीय. २ श्रुत ज्ञानावरणीय.
३ अवधि ज्ञानावरणीय. ४ मनःपर्यव ज्ञाना-
वरणीय. ५ केवल ज्ञानावरणीय. ६ दानांतराय.
७ लाजान्तराय. ८ जोगान्तराय. ९ उपजोगान्तर-
राय. १० वीर्यांतराय. ११ चक्षु दर्शनावरणीय.
१२ अचक्षु दर्शनावरणीय. १३ अवधि दर्शना-
वरणीय. १४ केवल दर्शनावरणीय. १५ निद्रा.
१६ निद्रा निद्रा. १७ प्रचला. १८ प्रचला प्रचला.
१९ शीणक्षी. २० नीचगोत्र. २१ अशाता
वेदनीय. २२ मिथ्यात्व मोहनीय. २३ स्थावर
नाम. २४ सूक्ष्म नाम. २५ अपर्याप्त नाम.

२६ साधारण नाम. २७ अस्थिर नाम. '२८
 अशुज नाम. २९ दुर्ज्ञाय नाम. ३० दुःस्वर
 नाम. ३१ अनादेय नाम. ३२ अयज्ञ नाम. ३३
 थी ३५ नरकत्रिक (नरकगति, नरकायु, अने
 नरकानुपूर्वी). ३६ थी ३९ अनंतानुबंधी क्रोध,
 मान, माया अने लोभ. ४० थी ४१ अप्रत्या
 ख्यानी क्रोध, मान, माया अने लोभ. ४४ थी
 ४७ प्रत्याख्यानी क्रोध, मान, माया अने लोभ.
 ४८ थी ५१ संज्वलन क्रोध, मान, माया अने
 लोभ. ५२ हास्य. ५३ रति. ५४ अरति. ५५
 शोक. ५६ जय. ५७ दुर्गता. ५८ पुरुषवेद.
 ५९ स्त्रीवेद. ६० नपुंसक वेद. ६१ तिर्यचनी
 गति. ६२ तिर्यचानुपूर्वी. ६३ ऐकेंद्रिय जाति.
 ६४ वेइंद्रिय जाति. ६५ तेइंद्रिय जाति. ६६
 चौरिंद्रिय जाति. ६७ अशुज विहायोगति. ६८
 उपधात नाम. ६९ अशुज वर्ण. ७० अशुज
 गंध. ७१ अशुज रस, ७२ अशुज फरस, ७३
 रुचन नाराच संघयण. ७४ नाराच संघयण.
 ७५ अर्धनाराच संघयण, ७६ कीलिका संघ-
 यण, ७७ ठेवहु संघयण, ७८ न्यग्रोध परिमं-

(१७९)

मल्ल संस्थान, ७९ सादि संस्थान, ८० वामन संस्थान, ८१ कुब्ज संस्थान, ८२ हुंरुक संस्थान.

॥ अथ आश्रव तत्त्व ॥

आश्रव तत्त्वना वेतालीस जेद ठे ते कदे ठे. जेणे करी आत्मा विषे कर्मोंनुं आवबुं घाय तेने आश्रव कहीए.

(पांच इंद्रि) १ फरश इंद्रि. २ रस इंद्रि. ३ घ्राण इंद्रि. ४ चक्षु इंद्रि. ५ श्रोत इंद्रि. (चार क-पाय). ६ क्रोध. ७ मान. ८ माया. ९ लोभ. (पांच अव्रत). १० प्राणातिपात. ११ मृषावाद. १२ अदत्ता दान. १३ मैथुन. १४ परिग्रह. (त्रण योग). १५ मनो योग. १६ वचन योग. १७ काय योग. (पञ्ची-श क्रियांनु) १८ कायिकी क्रिया. १९ अधिकरणिकी क्रिया. २० प्रद्वेषिकी क्रिया. २१ पारितापनिकी क्रिया. २२ प्राणातिपातिकी क्रिया. २३ आरंजिकी क्रिया. २४ परिग्रहिकी क्रिया. २५ माया प्रत्ययिकी क्रिया. २६ मिथ्या दर्शन प्रत्ययिकी क्रिया. २७ अप्रत्याख्यानिकी क्रिया. २८ इष्टिकी क्रिया. २९ स्पृष्टिकी क्रिया. ३० प्रातित्यकी क्रिया. ३१ सामंतोपनिपातिकी क्रिया. ३२ नैसृष्टिकी क्रिया. ३३ स्वहस्ति

(१९०)

की क्रिया. ३४ आज्ञापनिकी क्रिया ३५-वैदारणिकी क्रिया. ३६ अनाज्ञोगिकी क्रिया. ३७ अनवकांक्ष प्रत्ययिकी क्रिया. ३८ प्रयोगिकी क्रिया, ३९ समुदानकी क्रिया, ४० प्रेम प्रत्ययिकी क्रिया, ४१ द्वेष प्रत्ययिकी क्रिया, ४२ इर्यापथिकी क्रिया.

॥ अथ संवर तत्त्व ॥

संवर तत्त्वना सत्तावन जेद ठे. जेणे करी नवां कर्मो आवतां रोकाय तेने संवर कहीए.

(पांच समिति), १ इर्या समिति, २ ज्ञापा समिति,

३ एषणा समिति, ४ आदान निक्षेपण समिति, ५ पा-

रिष्ठापनिका समिति. [त्रण गुप्ति], ६ मनो गुप्ति, ७

वचन गुप्ति, ८ काय गुप्ति, [बाबीस परिसह], ९

क्षुधा परिसह १० पीपांसा परिसह, ११ शीत परिसह,

१२ उष्ण पहिसह, १३ मंस परिसह, १४ अचेलक

परिसह, १५ अरति परिसह, १६ स्त्री परिसह, १७

चर्या परिसह. १८ निषिधिकी परिसह, १९ शय्या

परिसह, २० आक्रोश परिसह, २१ वध परिसह, २२

याचना परिसह, २३ अलाज परिसह, २४ रोग प-

रिसह, २५ तृणपात परिसह, २६ मल परिसह, २७

सत्कार परिसह २८ प्रज्ञा परिसह, २९ अज्ञान प-

રિસંહ, ૩૦ સમ્યક્ત્વ પરિસહ, (દશ પ્રકારે યતિ ધર્મ) ૩૧ ક્ષમા ધર્મ, ૩૨ માર્દવ ધર્મ, ૩૩ આર્યવ ધર્મ, ૩૪ મુક્તિ ધર્મ ૩૫ તપ ધર્મ, ૩૬ સંજમ ધર્મ, ૩૭ સત્ય ધર્મ, ૩૮ શૌચ ધર્મ, ૩૯ આર્કિંચન ધર્મ, ૪૦ બ્રહ્મચર્ય ધર્મ, (વાર જ્ઞાવનાનું), ૪૧ અનિત્ય જ્ઞાવના, ૪૨ અશરણ જ્ઞાવના, ૪૩ સંતાર જ્ઞાવના, ૪૪ એકત્વ જ્ઞાવના, ૪૫ અન્યત્વ જ્ઞાવના, ૪૬ અશુચિ જ્ઞાવના, ૪૭ આશ્રવ જ્ઞાવના, ૪૮ સંવર જ્ઞાવના, ૪૯ નિર્જરા જ્ઞાવના, ૫૦ લોક સ્વરૂપ જ્ઞાવના, ૫૧ વોધિ હર્લેજ જ્ઞાવના, ૫૨ ધર્મ જ્ઞાવના, (પાંચ પ્રકારે ચારિત્ર), ૫૩ સામાયક ચારિત્ર, ૫૪ ઉદોપસ્થાપનિય ૫૫ પરિહાર વિશુદ્ધિ, ૫૬ સૂક્ષ્મ સંપરાય ૫૭ યથા-
 રૂપાત ચારિત્ર.

॥ અથ નિર્જરા તત્ત્વ ॥

નિર્જરા વાર પ્રકારના તપવ્રમે ગ્રાય છે, ૪ પ્રકારે વાહ્યતપ અને ૪ પ્રકારે અન્યંતર તપ છે.

(૪ પ્રકારે વાહ્યતપ), ૧ અનશન, ૨ ઝળોદરી, ૩ વૃત્તિ સંક્લેષ, ૪ રસ ત્યાગ, ૫ કાય કલેશ, ૬ સંલી-
 નતા, (૪ પ્રકારે અન્યંતર તપ), ૭ પ્રાયશ્ચિત્ત.

(१९२)

८ विनय, ९ वैयाघृत्य, १० स्वाध्याय, ११ ध्यान,
१२ कायोत्सर्ग.

॥ अथ बंध तत्त्व ॥

बंध तत्त्वना चार जेद ठे, ते कहे ठे,

१ प्रकृति बंध, २ स्थिति बंध, ३ अनुज्ञाग बंध
अने ४ प्रदेश बंध,

॥ अथ मोक्ष तत्त्व ॥

मोक्ष तत्त्वना नव जेद ठे, ते कहे ठे,

१ संतपद प्ररुपणा चार, २ इव्य प्रमाण चार,
३ क्षेत्र-चार, ४ स्पर्शना चार, ५ काल चार, ६ अंतर
चार, ७ ज्ञाग चार, ८ ज्ञाव चार, ९ अष्टप बहुत्व चार,
हवे सिद्धना पंदर जेद कहे ठे.

१ जिन सिद्धा, २ अजिन सिद्धा, ३ तिर्थ सिद्धा,
४ अतिर्थ सिद्धा, ५ गृहस्थलिंगे सिद्धा, ६ अन्यलिंगे
सिद्धा, ७ स्वलिंगे सिद्धा. ८ त्रिलिंगे सिद्धा, ९ पु-
रुषलिंगे सिद्धा, १० नपुंसकलिंगे सिद्धा, ११ प्रत्येक
बुद्ध सिद्धा, १२ स्वयंबुद्ध सिद्धा, १३ बुद्धोचित
सिद्धा, १४ एक सिद्धा, १५ अनेक सिद्धा.